

Den Haag, Nobelstraat 1b-1h (Nobelhuis)

bouwhistorische verkenning



bureau voor bouwhistorisch onderzoek J.A. van der Hoeve
Acaciastraat 12 bis A, 3551 BG Utrecht
tel: 06 - 11360167
jvanderhoeve@telfort.nl

Den Haag, Nobelstraat 1b-1h (Nobelhuis)

bouwhistorische verkenning

Opdrachtgever: Stadsherstel Den Haag.
Uitvoering: bureau voor bouwhistorisch onderzoek J.A. van der Hoeve
Onderzoeker(s): J.A. van der Hoeve.
onderzoeksperiode: september 2024

1. Inhoud

1	1. Inhoud
3	2. Voorwoord
5	3. Bouwgeschiedenis
5	3.1. Middeleeuwse kern van Den Haag
6	3.2. Het patriciërshuis Nobelstraat 1-3
12	3.3. Opsplitsing, Nobelstraat 1a-1b
25	3.4. Restauratie en herbestemming, 1980-'82
45	4. Beschrijving exterieur
45	4.1. Situering en bouwmassa
47	4.2. Gevels voorhuis
50	4.3. Gevels achterhuis
55	5. Beschrijving interieur voorhuis
55	5.1. Begane grond
62	5.2. Eerste verdieping
63	5.3. Zolder
69	6. Beschrijving interieur achterhuis
69	6.1. Kelder
70	6.2. Begane grond
80	6.3. Eerste verdieping
85	6.4. Zolder
93	7. Waardestelling
93	7.1. Rijksmonument en rijksbeschermd stadsgezicht
94	7.2. Samenvatting bouwgeschiedenis
95	7.3. Interne waardestelling en waardestellingsrepresentatietekeningen
101	8. Gebruikte literatuur en bronnen

2. Voorwoord

Deze bouwhistorische verkenning en waardestelling van het pand Nobelstraat 1b-h, 2513BC te Den Haag (rijksmonument nr. 17828) is opgesteld door het *bureau voor bouwhistorisch onderzoek J.A. van der Hoeve* in opdracht van *Stadsherstel Den Haag*, vertegenwoordigd door de Projectleider Onderhoud & Duurzaamheid M. Temme. Doel van het onderzoek is om de gebouwen uit de beheerportefeuille beter te documenteren ten behoeve van onderhoud en plannen tot verduurzaming.

Bezoek ter plaatse vond plaats op 23 september 2024. Dat is ook de datum van alle foto's, tenzij anders vermeld. Bij dit onderzoek heeft geen (deel)ontmanteling of kleuronderzoek plaatsgevonden.

In aansluiting op de verkenning ter plaatse heeft archiefonderzoek plaatsgevonden in het pands- en tekeningendossier van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en het kadaster ('kadasterviewer'). Het bouwvergunningenarchief van de Gemeente Den Haag ('inzage bouwtekeningen') bleek geen tekeningen meer te bevatten, wel enige brieven en formulieren over de restauratie van 1982-'84. Bij een eerder onderzoek van de architect L. Vis van *Vis Architecten, Bureau voor restauratie, architectuur & bouwhistorisch onderzoek* waren nog wel tekeningen aanwezig. De kopieën van dat onderzoek waren gelukkig beschikbaar. Het Haags gemeentearchief heeft alleen gegevens over de periode 1978-'82.

In hoofdstuk 8 zijn de verder gebruikte literatuur en digitale bronnen verantwoord.

Het pand Nobelstraat 1b-1h is sinds 1978 eigendom van Stichting Monumentenfonds Den Haag en Omgeving, later de NV Stadsherstel Den Haag en omgeving. Aankoop geschiedde om het pand te kunnen restaureren, dat toentertijd na jarenlange verwaarlozing, kraak en brand als slooprijp werd aangemerkt. Deze stichting was opgericht voor herstel van monumentale panden in de binnenstad van Den Haag. Restauratie en herbestemming tot appartementen en kantoren geschiedde in 1982-'84.

Het pand heeft een complexe opdeling sinds de restauratie van 1982-'84. Op de begane grond van het voorhuis bevinden zich twee winkel- of kantoorruimten (Nobelstraat 1b en 1c), op de eerste verdieping een appartement (Nobelstraat 1f) en op zolder een appartement (Nobelstraat 1h). Het achterhuis heeft op de begane grond een appartement (Nobelstraat 1g), waartoe ook de kelder behoort. De torenkamer hoort bij de grote kantoorruimte op de begane grond (Nobelstraat 1c). De eerste verdieping van het achterhuis bevat een appartement (Nobelstraat 1d), de zolder een kantoor (Nobelstraat 1e).

Voorafgaand aan de restauratie was het adres Nobelstraat 1a-1b. Onder dat huisnummer is het pand nog steeds beschermd als Rijksmonument.

Op basis van het onderzoek ter plaatse en archiefonderzoek is een rapport opgesteld volgens de methodiek en methode van de URL 2007 voor uitvoering van bouwhistorisch onderzoek met waardestelling van de ERM. De waardestelling is ingetekend op de eerste ontwerptekeningen van de architect Jan Walraad uit 1978. Het merendeel van de jongere tekeningen maakt een scheiding tussen voor- en achterhuis, hetgeen voor dit doel onhandig is.

Rest mij om iedereen te bedanken die op een of andere wijze heeft bijgedragen aan het onderzoek en de rapportage, met name de gebruikers/ bewoners van de kantoren en appartementen voor het openstellen van hun ruimten voor onderzoek, de heer L. Vis voor het beschikbaar

stellen van de gegeven bij eerder onderzoek en de eerdergenoemde M. Temme voor de organisatie en begeleiding bij de opname ter plaatse.

Utrecht, 8 december 2024

J.A. van der Hoeve

3. Bouwgeschiedenis

3.1. Middeleeuwse kern van Den Haag

De Nobelstraat maakt deel uit de dichtbebouwde middeleeuwse ‘burgerstad’ van Den Haag, die op een oude strandwal aan de voet van de Grafelijke Hof (Binnenhof) tot stand is gekomen. Deze wal wordt globaal begrensd door de Prinsegracht aan de zuidzijde en de Noordwal aan de noordzijde. Hierover liep ook de belangrijke handelsweg van Delft naar Leiden (Wagenstraat, Hoogstraat, Lange Voorhout/ Hoge Nieuwstraat), die hier kruiste met wegen naar het noorden (Noordeinde) en westen (Westeinde). Het stratenpatroon is opvallend orthogonaal, vermoedelijk niet zozeer door planmatige aanleg maar veeleer door de geografische omstandigheden van de strandwal en de loop van de Haagse Beek. Het Noordeinde, Zuideinde (Wagenstraat) en Westeinde ontwikkelden zich nog gedurende de late middeleeuwen tot bebouwingslinten, een soort voorsteden.

Bij de Grafelijke Hof – vooral het gebied ten noorden ervan – ontwikkelde zich de ‘hofstad’, veel ruimer in opzet dan de compacte burgerstad. Hier woonden veel ‘beambten’ en ‘politici’ aan het Hof van Holland. Bij de verdergaande groei van de stad in de 17^{de} eeuw bereikte de bebouwing ook een oud veendal aan de zuidoostzijde, waar de aanleg als ‘grachtenstad’ kan worden getypeerd. En hoewel Den Haag pas in 1809 stadsrechten verkreeg, had de nederzetting al in de middeleeuwen alle kenmerken van een stad.¹



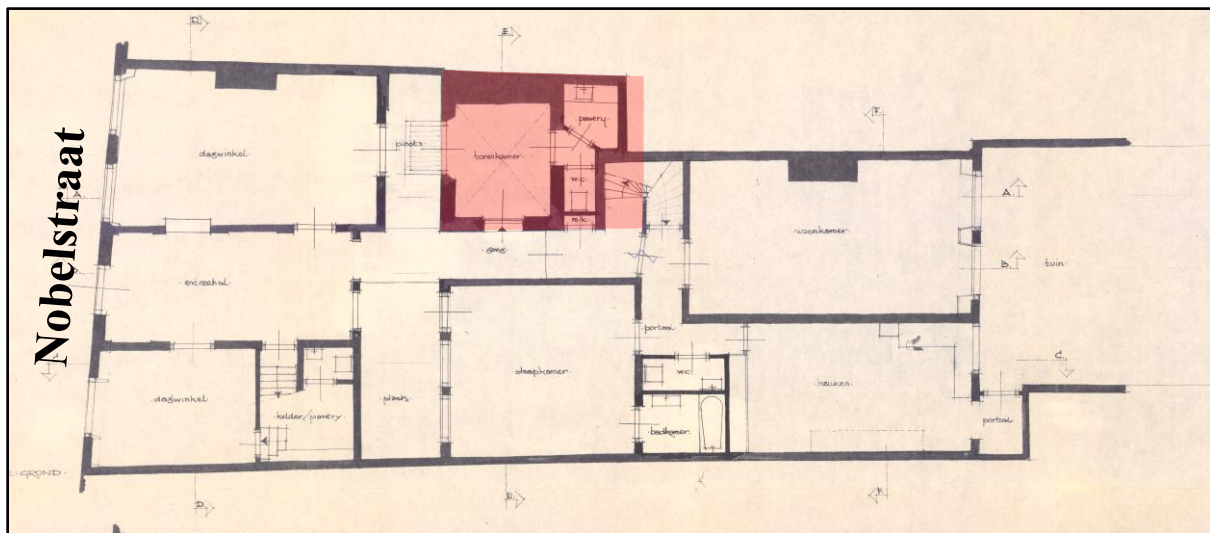
Vogelvluchtkaart van Den Haag omstreeks 1570, geschilderd door Cornelis Elands uit 1663 (HGA beeldbank, nr. HGA003027974). Op deze bijna noord-georiënteerde kaart valt de burgerstad aan de linkerkzijde te herkennen, de binnenhof en hofstad aan de rechterzijde. De ‘vorsteden’ zijn aan de linker- en bovenzijde herkenbaar, respectievelijk het Westeinde en Noordeinde.

¹ Steegh 1985, pag. 129-130.

3.2. Het patriciërshuis Nobelstraat 1-3

De Papestraat/ Nobelstraat hoort tot de oudste kern van de ‘burgerstad’. De oudste bebouwing aan deze straat kwam tot stand nabij de Hoogstraat, de handelsweg van Delft naar Leiden. Verderop aan de Nobelstraat bevond vooral verspreide bebouwing op de ruime percelen. Feitelijk was hier nog sprake van buitengebied. De Nobelstraat vormde dan ook geen verbindingsweg, hij ontsloot alleen de zandige Geest en het moerassige Slijkeinde ten westen van de stad.

Aan het westelijk deel van de Nobelstraat was in de late middeleeuwen nog bouwgrond beschikbaar voor grote patriciërshuizen, dichtbij de stad en enigszins afzijdig van het handelsverkeer en de bebouwing van ambachtswijken. Op de noordwestelijke hoek van de Oude Molstraat en Nobelstraat – globaal ter hoogte van de panden Nobelstraat 1-1a, Nobelstraat 1b-h/ Nobelstraat 3 en Nobelstraat 5 – lagen in het midden van de 15^{de} eeuw vier aaneengesloten percelen. Van de twee percelen ter plaatse van Nobelstraat 1 en 3 zijn enkele eigenaars bekend. Voor het rechterperceel zijn dat Dirc van Zwieten (1458), een zekere Cranenburch (1466) en Claire Willemsdr. (1473), voor het linkerperceel Matheus Adriaen Nevens (1458), Claes Pieters (1468) en Jacob en Mariken Claes (1481).²



Plattegrond van de begane grond van Nobelstraat 1a-h volgens het ontwerp van november 1978, tekening van Jan Walraad architect (RCE pandsdossier). Ingetekend is het zogenaamde torengebouw, een klein onderdeel van het middeleeuwse patriciërshuis Nobelstraat 1-3. De naam torengebouw is ontleend aan de vierkante ruimten met kruisgewelven.

Door samenvoeging van percelen kwam hier plaats voor twee prestigieuze patriciërshuizen, vrij gelegen op eigen terrein. Beide huizen hadden een basse-cour of voorplein. Het voorplein van het huis Nobelstraat 5 is nog steeds herkenbaar. Dat huis is in de late 15^{de} eeuw gebouwd door Claes van Esche – lid van de Rekenkamer van de Hof van Holland.

De oudste gegevens over het huis Nobelstraat 1-3 dateren uit de periode omstreeks 1500.³ Het perceel staat als (tijdelijk?) onbebouwd aangegeven in het Hofboek van 1484, terwijl in 1512 een huis van mr. Jacob Pijnsen staat genoemd. Jacob Pijnsen was afkomstig uit een Delftse burgemeestersfamilie en had een glanzende maatschappelijke carrière, die uitmondde in functies aan het Hof van Holland (landsbestuur). Dat verklaart ook zijn verhuizing naar Den Haag. Zeker is dat hij op 17 juli 1510 werd aangesteld als advocaat-fiscaal bij het Hof van Holland.

² Duinkerken 2015, pag. 221.

³ Van Breen 1912, pag. 209-217.

Interessant is dat hij niet opteerde voor een behuizing bij de Binnenhof, de ‘Hofstad’, maar voor een plek in de burgerstad. Omstreeks 1487 verwierf hij de percelen ter plaatse van Nobelstraat 1 en 3. Hier heeft hij een groot patriciërshuis laten bouwen, waarvan het grootste deel op het perceel Nobelstraat 3. Een klein deel – een bouwdeel met de ‘torenkamers’ – bevond zich op het perceel van Nobelstraat 1b-h. Dit betreft de kelder, de overwelfde ruimten op begane grond en eerste verdieping en een ruimte op de zolder.

De datering omstreeks 1500 wordt bevestigd door de bouwhistorische gegevens. De kelder met het kruisgewelf heeft een vroeg-16^{de}-eeuwse karakteristiek. En ook de kruisgraatgewelven van de eerste en tweede verdieping, versierd met sterpatronen in stucwerk hebben een laatgotisch karakter, passend bij een bouwperiode omstreeks 1500.

Bij het huis hoorde een diep perceel, voorzien van een ommuring aan de zijde van de Oude Molstraat. Ter hoogte van Oude Molstraat 26 bevond zich een poort, daarnaast bebouwing met verhuurbare kamers (oude Molstraat 28). In 1516 verwierf Pijnsen hier nog een perceel met een waterput (Oude Molstraat 30 en 32). De achterzijde van het erf werd begrensd door een rij dienstgebouwen, die dienden als spoel-, was- en turfschuur.⁴ De ontwikkeling van deze bebouwing gedurende de 16^{de} en 17^{de} eeuw is onderwerp van de bouwhistorische verkenningen van die betreffende panden.

Na Jacob Pijnsen was de eerstvolgende eigenaar van Nobelstraat 1-3, mr. Willem Pijnsen Jacobsz. die gehuwd was met jkvr. Geertruid den Huyter. Ook hij had hoge bestuurlijke functies, namelijk Raad aan het Hof van Holland (1525) en Raad-Ordinaris (1536). Hij was ook Heer van Offem (bij Noordwijk), verantwoordelijk voor de lage, middelbare en hoge rechtspraak aldaar. Na zijn overlijden omstreeks 1545 bleef zijn weduwe het huis bewonen. In 1557 staat Jacob Pijnsen als eigenaar van het pand Nobelstraat 1-3 benoemd, de zoon van Willem. In 1559 waren de eigenaars Geertruyd Pijnsen en mr. Damas van Droogendijck, heer van Renesse. Ook hij was Raad in het Hof van Holland (1554) en daarna Ordinaris (1559). Na het overlijden van Damas van Droogendijck in 1560 bleef Geertruyd in het huis wonen.⁵

De godsdiensttroebelen van de 16^{de} eeuw en reformatie noodzaakten Geertruyd Pijnsen tot een vlucht. Als lid van de familie Den Huyter (ook gespeld als Heuter) werd zij gezien als vijandelijk tegenover het nieuwe gereformeerde gezag. Het leegstaande huis Nobelstraat 1-3 met ‘*noch een weinich huysraet daarinnen wesende*’ werd in 1573 toegewezen aan Philips van der Aa, één van de ondertekenaars van de smeekbede der edelen in 1566 en een trouwe volgeling van de Prins van Oranje. Deze toewijzing had een tijdelijk karakter, waarschijnlijk omdat er geen rechtsgronden waren voor onteigening. Van der Aa heeft het huis bewoond tot 1580, waarna het is teruggegeven aan Geertruyd Pijnsen.⁶ Geertruyd Pijnsen en Mr. Damas van Droogendijck hadden gezamenlijk een dochter, Margriet van Droogendijck. Zij huwde met Anthonie van der Noot. Hun dochter Margriet was in 1601 eigenaar van het pand, zo blijkt uit een overeenkomst tot sloop van een muur in het pand. Zij huwde in 1607 met Dirk of Diede-rik van Beijeren van Schagen, heer van Goudriaan. Zij lieten het huis Nobelstraat 1-3 uitbreiden. Hierbij kwam de tweelaags voorvleugel van het achterhuis tot stand, die onder meer een nieuwe entree bevatte. De wapens op de consoles van de kamer op de eerste verdieping verwijzen naar het eigenaarschap (‘huwelijkskamer’).

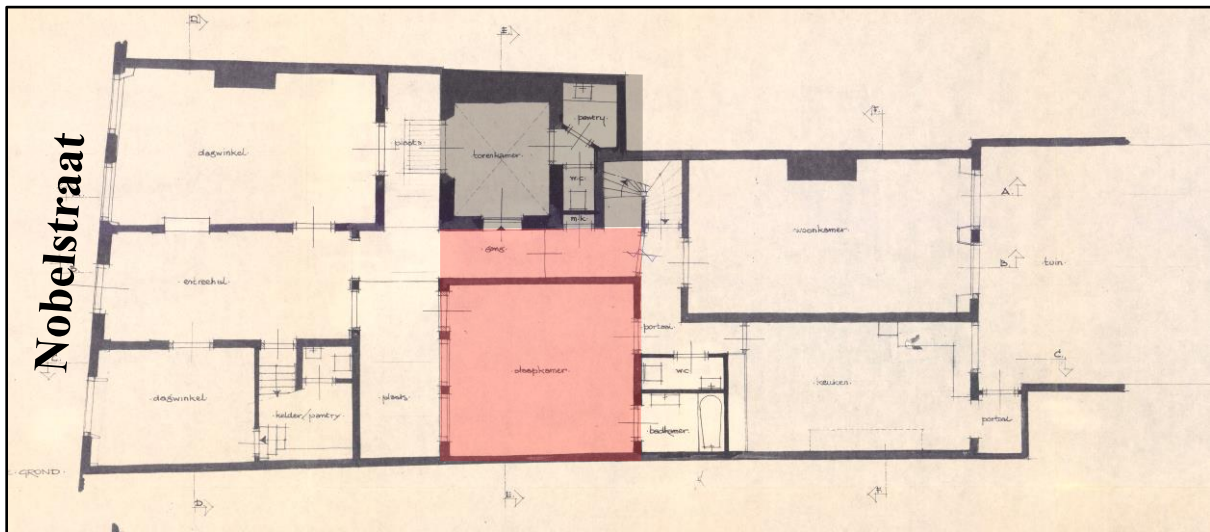
Op de kaart van Bos en Van Harn uit 1616 staat de nieuwe voorvleugel uit 1607/1608 getekend, een tweelaags vleugel met een zadeldak. De indeling van de voorgevel is globaal

⁴ Molhuysen 1982, pag. 13.

⁵ Duinkerken 2015, pag. 221.

⁶ Molhuysen 1982, pag. 15.

weergegeven. Inwendig zijn balklagen van moer- en kinderbinten herkenbaar, waarvan de consoles reeds zijn benoemd. Ook de kapconstructie heeft een vroeg-17^{de}-eeuws karakter.



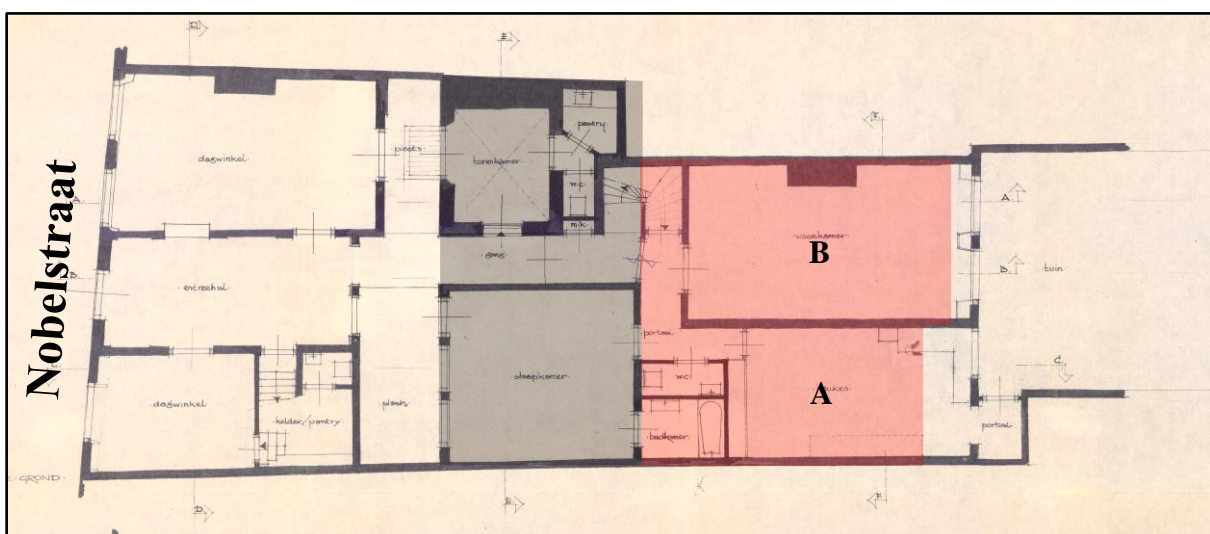
Plattegrond van de begane grond van het pand Nobelstraat 1b-1h volgens het ontwerp van november 1978, tekening van Jan Walraad architect (RCE pandsdossier). In rood is de voorvleugel uit 1607 aangegeven, waarin de 'huwelijkskamer' op de eerste verdieping met de wapens van Margriet van Droogendijck en Anthonie van der Noot.



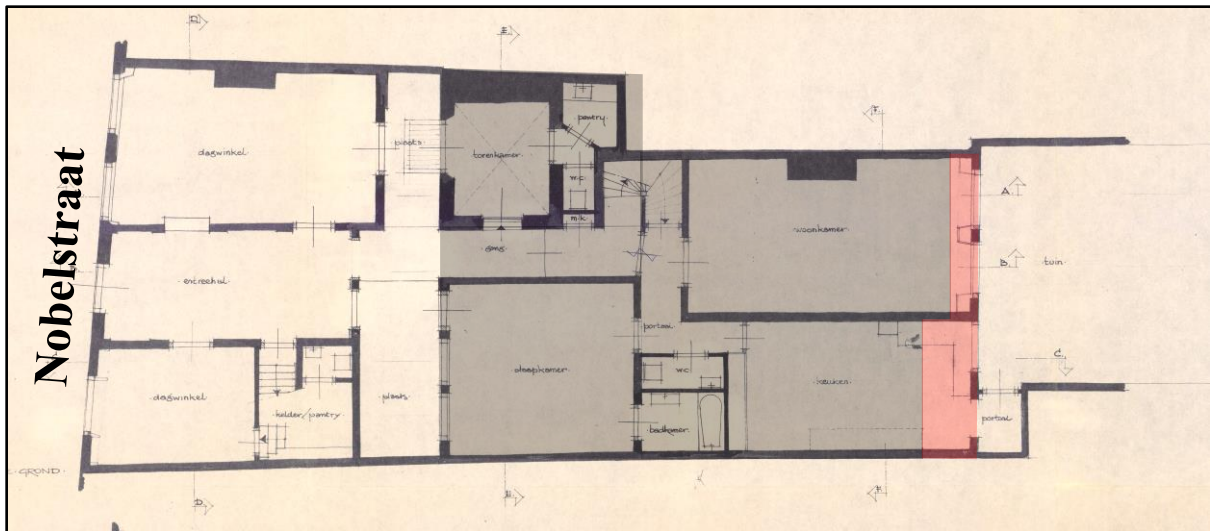
Gedeelte van de vogelvluchtplattegrond van Den Haag door C. Bos en J.J. van Harn uit 1616/ reprint uit 1919 (HGA beeldbank, nr. z.gr. 0007a). Duidelijk zichtbaar zijn de panden Nobelstraat 1/3 en 5, beide met een voorplein (basse-cour).



Detail uit de vogelvluchtplattegrond van Den Haag door C. Bos en J.J. van Harn uit 1616/ reprint uit 1919 (HGA beeldbank, nr. z.gr. 0007a). Het pand Nobelstraat 1a-h is omkaderd.



Plattegrond van de begane grond van Nobelstraat 1b-1h volgens het ontwerp van november 1978, tekening van Jan Walraad architect (RCE pandsdossier). Ingetekend zijn twee opeenvolgende uitbreidingen (A en B) aan de achterzijde van het achterhuis, vermoedelijk uit de periode 1620-1630.



Plattegrond van de begane grond van Nobelstraat 1b-1h volgens het ontwerp van november 1978, tekening van Jan Walraad architect (RCE pandsdossier). Ingetekend zijn aanpassingen uit circa 1630. Tot deze bouwfase behoort ook de schuilkerk op de zolder.

Het huwelijk van Dirk of Diederik (van Beieren) van Schagen en Margriet van der Noot was van korte duur. Bij de geboorte van hun zoon Willem in 1608 stierf Margriet in het kraambed. Dirk woonde daarna voornamelijk in Schagen, het huis in Den Haag was voornamelijk een pied-à-terre voor zijn werkzaamheden aan het Hof. Dat zal ook de reden zijn voor gedeeltelijke verhuur. Toch investeerde hij nog aanzienlijk in zijn huis aan de Nobelstraat. Hij kocht en verbouwde diverse huizen aan de Oude Molstraat. En waarschijnlijk heeft hij ook de achterbouw van Nobelstraat 1b-1h laten bouwen. Het archeologisch en bouwhistorische onderzoek van 1984 onderscheidt hierin drie bouwfasen.⁷

Eerst kwamen twee smalle uitbouwen aan de achterzijde tot stand. Deze zijn verlengd en samengevoegd onder één kap omstreeks 1630. Toen moet ook de huidige achtergevel tot stand zijn gekomen. Belangrijke aanwijzingen zijn gevonden in de balklagen. Deze zijn niet meer herkenbaar in de huidige toestand. Bij de verbouwing omstreeks 1630 moet ook de kap van de voorvleugel zijn aangepast door de aanpassing, verlenging van de bestaande schaargebinten tot twee langgerekte halfspanten, waarop de nokgebinten uit de oorspronkelijke constructie uit 1607 zijn herplaatst. Ook dat valt in de huidige situatie niet meer te verifiëren.

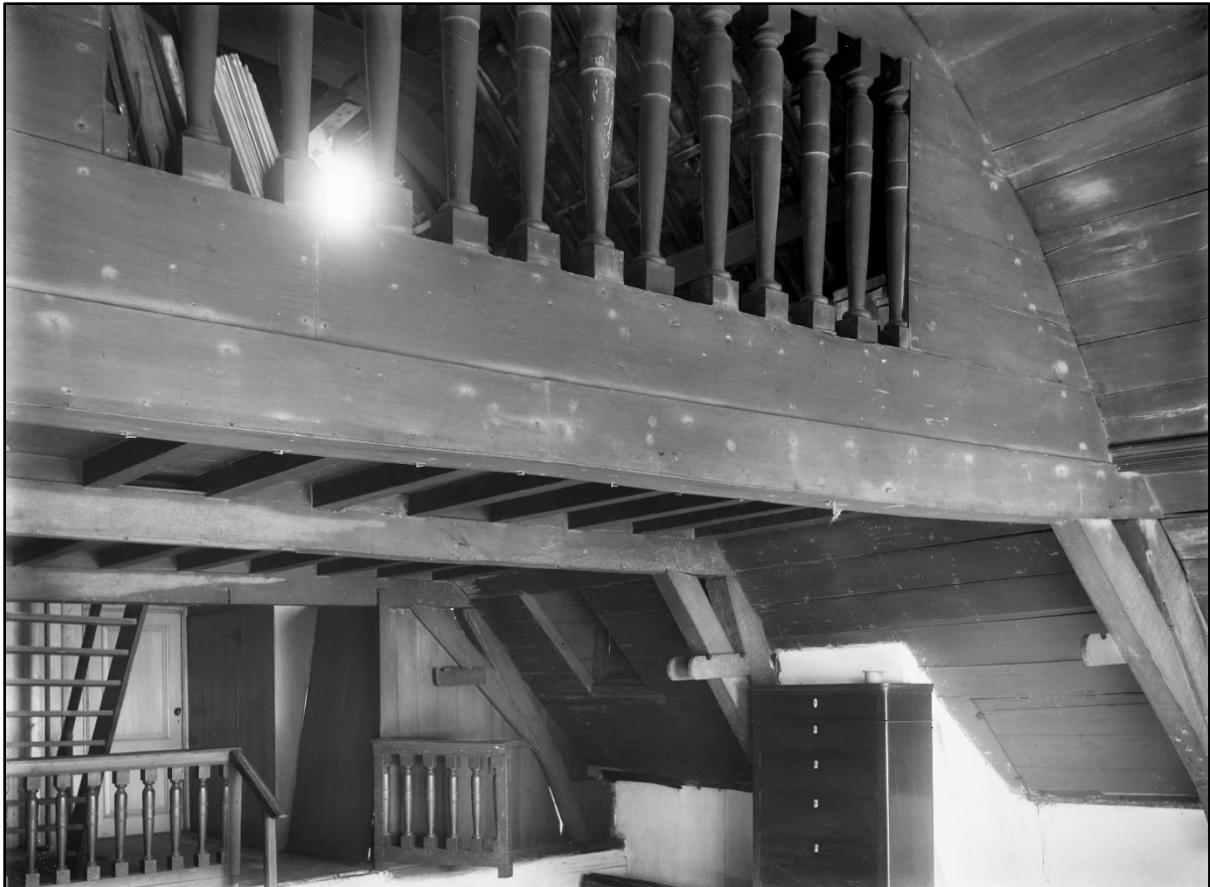
De katholieke schuilkerk op de zolder moet ook uit 1630 stammen, aangezien hij oorspronkelijk onderdeel is van de constructie. De hoge vensters in de achtergevel wijzen op een bijzondere functie.

Mogelijk hadden deze verbouwingen te maken met het voorgenomen huwelijk tussen Diedericks zoon, Willem Anthonis en Marie de Thiennes, gravin van Rumbeeck. Het huis kon na deze uitbreidingen namelijk in tweeën worden bewoond. Willem overleed voor het huwelijk. Marie de Thiennes huwde vervolgens met Diederick, de vader van Willem. Uit dit huwelijk werden nog 8 kinderen geboren.⁸

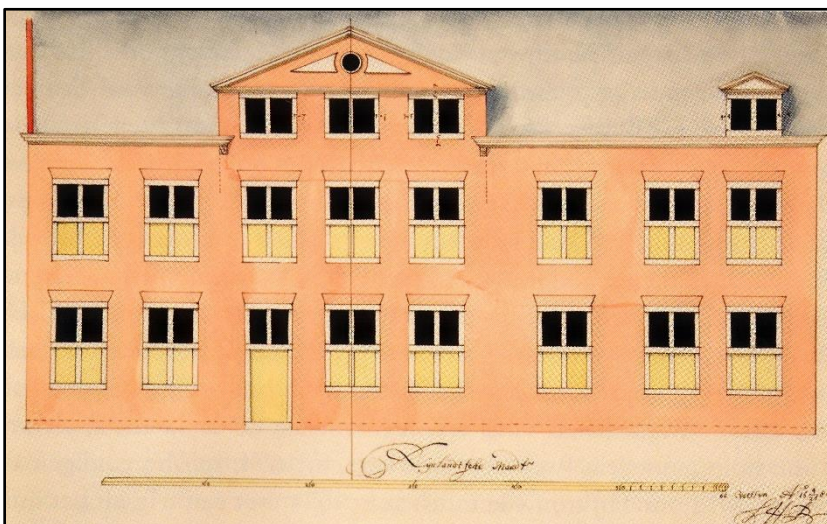
Het huis was intussen wel veel te groot. Het rechterdeel kon verhuurd worden.

⁷ Kistemaker en Magendans 1984, passim. Het faseringskaartje uit dit rapport vormt de basis voor de bouwfaseringstekeningen in dit rapport (Kistemaker en Magendans 1984, pag.13).

⁸ Molhuysen 1982, pag. 20.



Overzicht van de schuilkerk op zolder, foto uit juli 1912 (RCE beeldbank, 015032). Op de spanten zijn 'haken' zichtbaar van een veel profanere functie, namelijk dragers voor droogstokken voor de was.

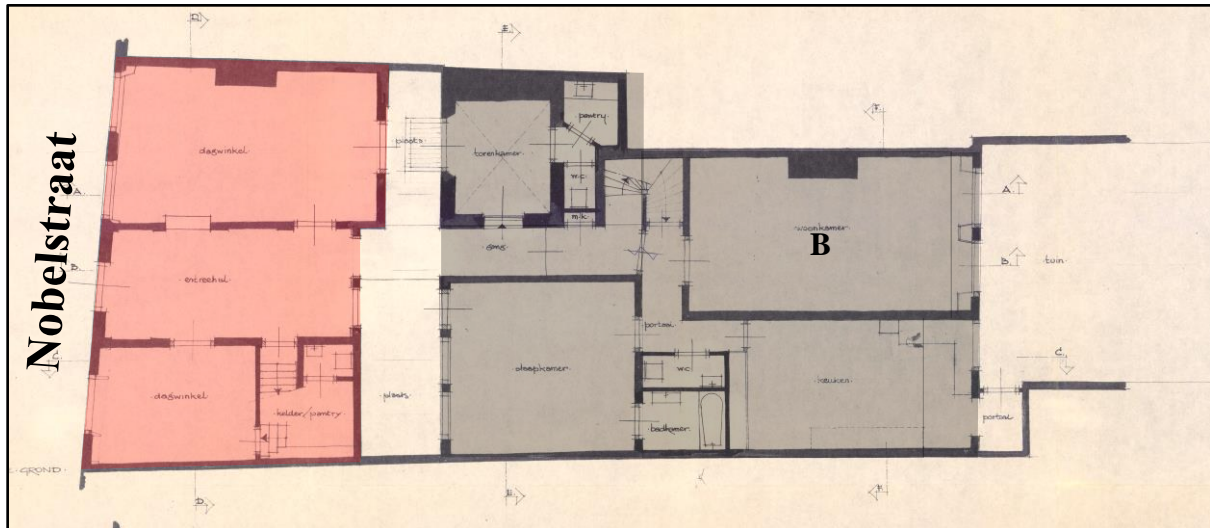


Ontwerp voor de vernieuwing van de voorgevel van Nobelstraat 1-3, tekening uit 1680 (uit: Duinkerken 2012, pag. 70). Dit ontwerp is vermoedelijk slechts gedeeltelijk uitgevoerd (ter plaatse van het pand Nobelstraat 3).

Dirk of Diederik van Beijeren van Schagen overleed in 1641, waarna Marie de Thiennes het huis nog bleef bewonen. De volgende eigenaars waren zijn zoon Willem en vervolgens zijn kleinzoon Floris Carel van Beijeren van Schagen, graaf van Warfusé. Het is de vraag of Floris Carel het huis bewoonde.

In deze periode zijn berichten over verhuur aan katholieke paters. Zij hadden in 1661 een beeldje van de Heilige Maagd van Scherpenheuvel verworven, waar veel bedevaarders op af kwamen. De zolderkerk heeft gefunctioneerd tot circa 1691. Toen werd hij als bouwvallig aangemerkt door de meester metselaar Jacob van Cleef. Op 28 maart 1692 werd verder gebruik door het Hof van Holland verboden. Op het binnenterrein kwam een nieuwe kerk tot stand,

toegankelijk via de Juffrouw Idastraat en Nobelstraat. Hij kon geopend worden op 3 mei 1692. In 1718 is de kerk van hogerhand gesloten op aandringen van de jansenisten (Oudkatholieken). Dit besluit werd in 1719 weer ongedaan gemaakt, waarna het gebouw nog tot 1772 heeft gefunctioneerd. Pastoor Willem van Wichem heeft dat gebouw op 6 februari 1772 verkocht aan de stad Den Haag, die het inrichtte tot een Collegium Chirurgicum en Theatrum Anatomicum.⁹



Plattegrond van de begane grond volgens het ontwerp van november 1978, tekening van Jan Walraad architect (RCE pandsdossier). In rood is ingetekend het huis op de basse-cour uit 1687, aansluitend op de rooilijn van de Nobelstraat.

3.3. Opsplitsing, Nobelstraat 1a-1b

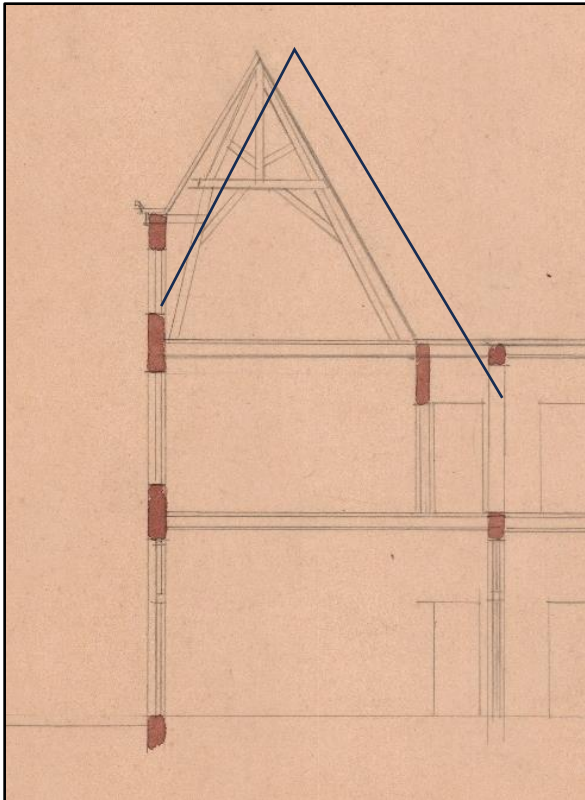
Floris Carel van Beieren van Schagen, graaf van Warfusé verkocht het huis op 25 mei 1687 aan de loodgieter Thomas Guyse inclusief alle bijgebouwen aan de Oude Molstraat.¹⁰ Guyse was een typische bouwondernemer, die grote huizen kocht, splitste, verbouwde en weer verkocht. Ook hier. Hij splitste het huis in tweeën en bouwde op de basse-cour van Nobelstraat 1 een voorhuis. Over het oorspronkelijke aanzien van het huis zijn geen gegevens beschikbaar. Wel is duidelijk dat het gebouw bestond uit twee bouwlagen met een schilddak. Mogelijk startte het achterdakschild op een lager niveau, wellicht als een soort afdak over de achterruimten op de eerste verdieping.

Verder kan aan de hand van de foto's uit 1983 (zie hierna) vastgesteld worden dat de driedeling van de begane grond waarschijnlijk uit de 17^{de} eeuw stamt. Ook de zware muur op de eerste verdieping tussen de grote kamer en zijkamer hoort waarschijnlijk tot deze bouwfase. De huidige kapconstructie bevat veel hergebruikte onderdelen, waarschijnlijk grotendeels afkomstig uit de 17^{de}-eeuwse constructie. Bijzonder is dat de bovenste delen van de spanten in hun geheel herplaatst lijken te zijn, maar wel iets naar voren geschoven ten opzichte van hun oorspronkelijke positie.

De datering van het voorhuis valt te herleiden uit een vergunning voor de aanleg van stoepen op 3 december 1687.

⁹ Van Breen 1912, pag. 215 en 216.

¹⁰ Molhuysen 1982, pag. 22.



Langsdoorsnede van het voorhuis van Nobelstraat 1b-1h uit de periode 1940-1960 (HGA collectie historische bouwtekeningen, NL-HaHGA_8086-01_1631_0001). Ingetekend de vermoedelijke contour van de 17^{de}-eeuwse kap. De dwarskap aan de achterzijde hoort niet tot de 17^{de}-eeuwse opzet. Die is pas bij de 18^{de}-eeuwse verhoging tot stand gekomen.

Guyse raakte al spoedig in ernstige financiële problemen. Hij verdween met de Noorderzon in 1690. Zijn schuldeisers stelden curatoren aan om de bezittingen te verkopen via een veiling. Zij verkochten het voor- en achterhuis van Nobelstraat 1b-1h aan de arts Johan Surendonck, de conrector van de Latijnse school.¹¹ De volgende eigenaar was Pieter van Herzbeeck, drossaard van de heerlijkheid Wouw. Hij verwierf het huis op 21 januari 1692 voor *f* 10.275,--. In 1714 kwam het huis in handen van Adriana Liebergen, vrouw van Stephanus de Rouw.¹²

In 1732 verwierf de arts Abraham de Rouw het huis, dat hij ging bewonen samen met zijn zuster Adriana de Rouw, weduwe van dominee Westerhoff.¹³ Mogelijk heeft hij het voorhuis verhoogd en voorzien van de huidige drielaags voorgevel. De asymmetrische kapvorm, het platte deel aan de achterzijde en de hoogte van de voorgevel ten opzichte van de kapconstructie onderschrijven de secundaire verhoging. Om het trappenhuis tot op de zolder te kunnen verlengen, kreeg de kap een haakse uitbouw met een schilddak aan de achterzijde. Daarmee ontstond de huidige L-vormige opzet van de kap.

In 1769 werd Abraham de Wilde eigenaar, klerk van State.¹⁴ Hij heeft vermoedelijk de modernisering in het interieur in Lodewijk-XV-stijl gerealiseerd, waaronder het stucplafond van de linker voorkamer op de begane grond van het voorhuis. Omstreeks 1900 waren er in het huis ook nog enkele schouwen met marmeren schoorsteenmantels in Lodewijk-XV-stijl aanwezig. Deze zijn kort na 1910 verwijderd en verkocht ten tijde van het gebruik door het meubelbedrijf Baltus.¹⁵

¹¹ Stok 1999, pag. 15.

¹² Duinkerken 2015, pag. 221.

¹³ Stok 1999, pag. 15.

¹⁴ Duinkerken 2015, pag. 221.

¹⁵ Van Breen 1912, pag. 214.



Eén van de witmarmere schoorsteenmantels in het achterhuis, foto A. Alexander uit 1910 (RCE beeldbank, 022923). Deze schoorsteenmantel is verdwenen uit het pand ten tijde van het gebruik door het meubelbedrijf Baltus.

In 1779 werd jonkvrouwe Anthonia Cornelis Roelans eigenaar, samen met haar twee zusters Christina Johanna en Albertina Anna Roelans.¹⁶ Mogelijk dateert het deurkozijn met de paneel deur in de rechter voorkamer op de begane grond van de achterbouw uit deze periode stammen, gelet op de Lodewijk-XVI-motieven. Helaas is de locatie van deze deur niet authentiek. En zelfs moet niet helemaal worden uitgesloten dat hij van elders is betrokken bij de restauratie van 1982-'84.

Na het overlijden van Anthonia Cornelis Roelants op 22 juli 1816 werd oud-kapitein Johan Christiaan Schröter de nieuwe eigenaar van het pand (1817). Tien jaar later was Willem Jacob van Stockum de nieuwe eigenaar, kassier van de Koninklijke Nederlandsche Loterij. Het huis verloor daarbij het stal- en koetshuis aan de Oude Molstraat.¹⁷ Van Stockum staat als eigenaar geregistreerd in de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafels van de kadastrale minuut uit circa 1830. Op de kadastrale minuut bestaat het pand uit een voor- en achterhuis, waarbij de smalle lichthof tussen beide gebouwen vrijwel geheel is volgebouwd. Aan de achterzijde is sprake van een uitstek met een aanbouwtje (toilet?).¹⁸

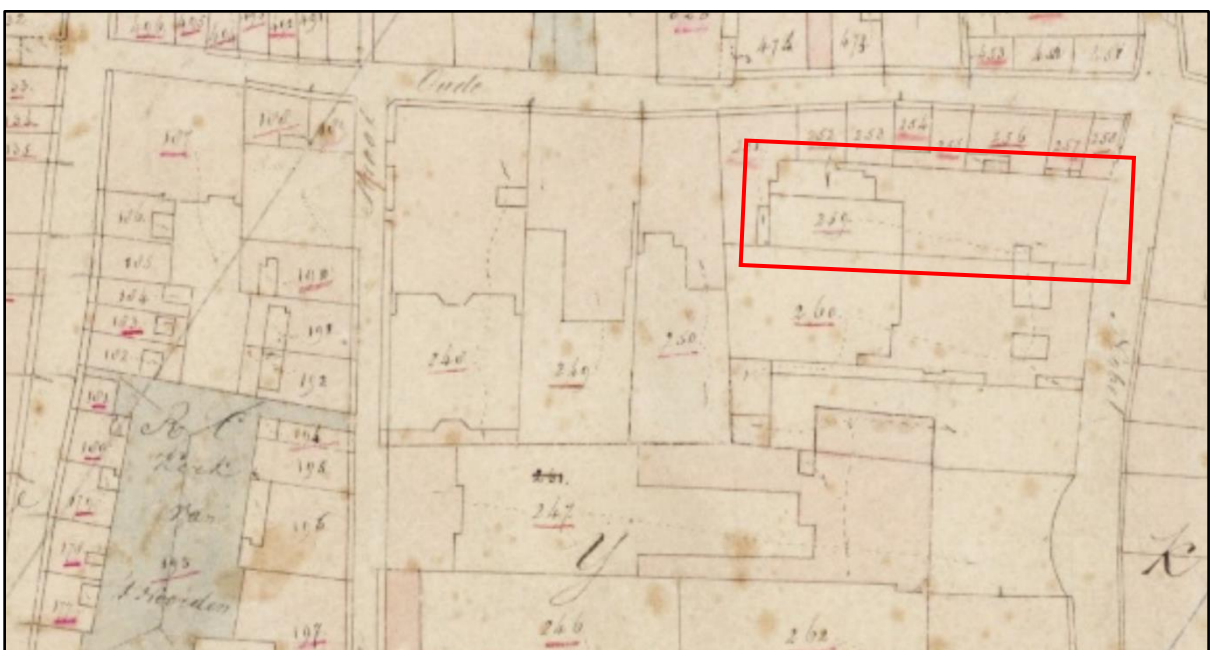
¹⁶ Duinkerken 2015, pag. 221.

¹⁷ Stok 1999, pag. 15.

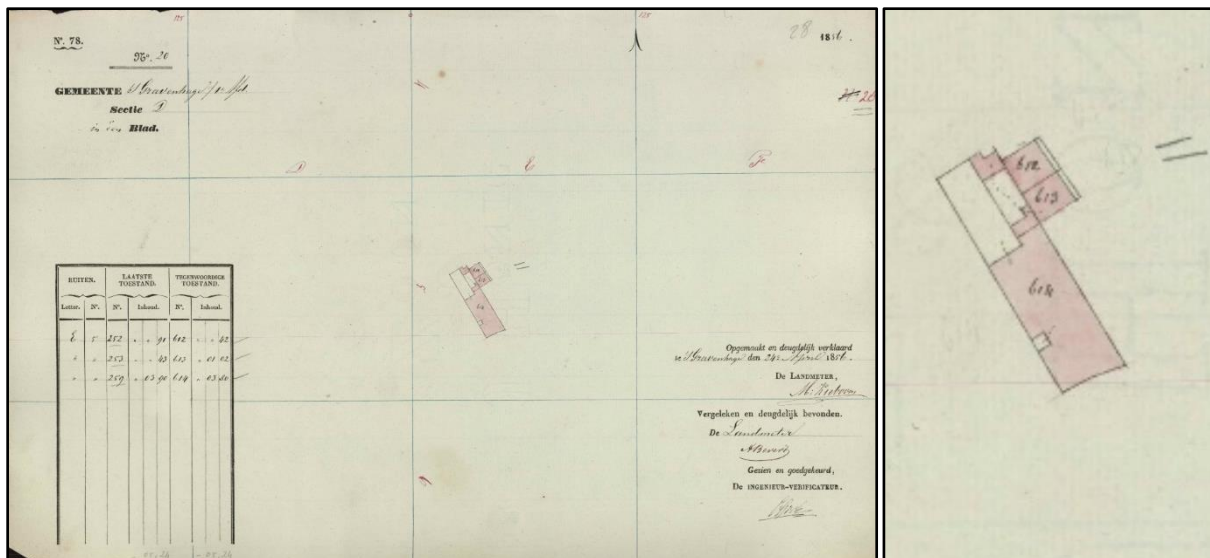
¹⁸ RCE beeldbank, MIN08051D01 en OAT08051D008.



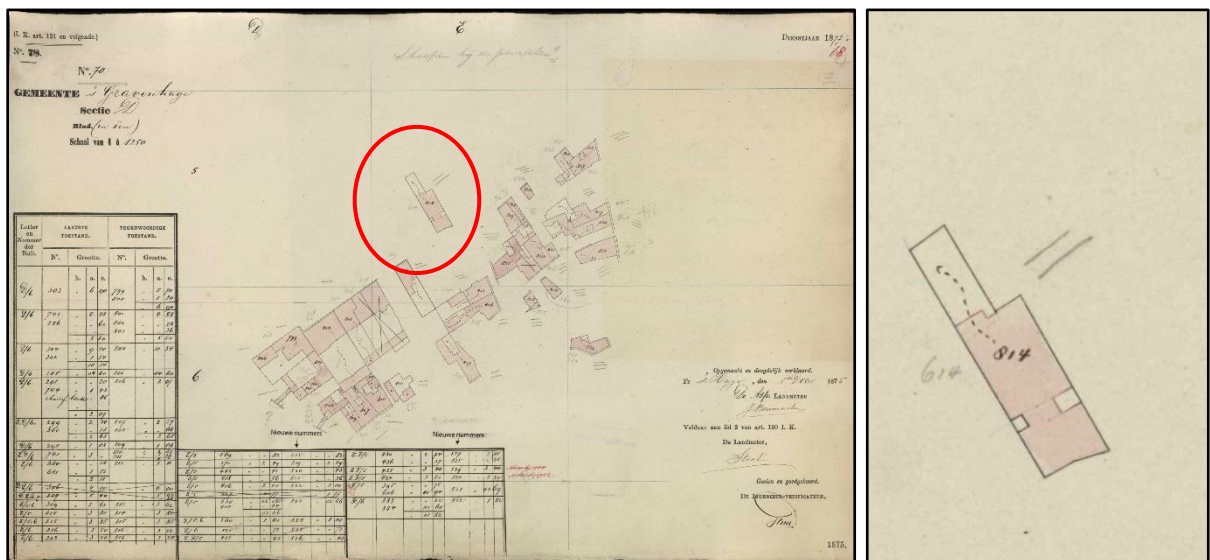
Uitsnede uit de kadastrale kaart uit circa 1830 (RCE beeldbank, MIN08051D01). Het perceel met het pand Nobelstraat 1b-1h is omkaderd.



Detail uit de voorgaande afbeelding (RCE beeldbank, MIN08051D01).



Kadastrale registratie van de aanpassing van het perceel van Nobelstraat 1b-1h in verband met de bouw van een uitstek tegen het buurpand Oude Molstraat 26 in dienstjaar 1856 (Kadaster, hulppkaart_GVH01_D_28).



Kadastrale registratie van de bouw van een serre tegen de achtergevel van Nobelstraat 1b-1h in het dienstjaar 1877 (Kadaster, hulppkaart_GVH01_D_68).

Tussen 1846 en 1855 was het pand eigendom van de Haagse rechter Gerrit Abraham Canneman (1800-1855). Vanaf 1855 was de winkelier M. Waterreus eigenaar, die een winkel in het voorhuis inrichtte.¹⁹ Vermoedelijk was dit ook het moment van de verdeling van het pand, waarbij de voorgevel een dubbelkozijn met twee voordeuren verkreeg. Er staat in die periode ook een tweede bewoner benoemd, namelijk de onderwijzeres Johanna Philippina Corbière. De kenmerkende zes- en vierruitsschuiframen met brede middenroeden kunnen uit deze periode dateren. Helaas valt dat niet te controleren, omdat ze allemaal vernieuwd zijn bij de restauratie van 1982-'84.

Voor het dienstjaar 1856 staat in het Kadaster een aanpassing geregistreerd, namelijk de sloop van het achterste deel van het uitstek voor één van de panden aan de Oude Molstraat (Oude Molstraat 26).

¹⁹ Stok 1999, pag. 15-16.

DIENSTJAAR 1906

204

N^o. 78.

N^o. 7

GEEMEENTE *Gravenhage* 2^o afd.:

sectie

Blad. in een

Schaal van 1 a 1250

Vergoed vrees lijsten	LAATSTE TOEWIND.				TOEWINDIGER TOEWIND.		
	N ^o .	Gröoth.	Te prel.	Te loot.	N ^o .	Gröoth.	a.
	h.	n.	a.	a.	h.	n.	a.
	1003	06 51		1328	16 31		
	8 ^o 63	17 52		1329	17 52		
	792	07 60		1330	07 60		
	1033	08 60		1331	08 60	200	
	791	08 70		1332	08 70		
	801	08 53		1333	08 53		
	0770	37		1334	62		
	073	01 02		1335	77		
	237	28		1336	30		
	237	50		1337	50		
	850	03		1338	83		
	237	35		1339	35		
	1036	27		1340	27		
	879	03 86		1341	03 86		
	610	07 10	102	1342	07 20		
	ong ^d	156 35		1343	08 70		
			102	1344	07 50		
			ong ^d		143 15		
		2 14 27			2 16 23		

2-154 afmeting van o-1902
aankoop bij o-1907

Opgelezen door den afd. landm. inspecteur
Van (1912 1904)

Opgelezen en deponabel verbaard.

Te Gravenhage den 10^{den} October 1904.

De Landmeter.

D. B. L.

Vergoelen met het minuutplan en bijblad
De *floodhouder*

Tollenaar

Gedien en geestpland.

De REGISTRAR-VERBAARDER

P.

1902.

Een kadastrale hermeting van de bebouwing op de hoek van de Nobelstraat en Oude Molstraat in het dienstjaar 1906 (Kadaster, hulpkartaat_GVH01_D_204). Tussen Nobelstraat 1b-1h en Nobelstraat 3 is een nieuwe eigendomsgrens getekend. Heeft dit te maken met de nieuwe verdeling van de kelders?

Vanaf 1874 was Samuel Arnoldus Lennaers de volgende eigenaar, commissieair in effecten.²⁰ Hij heeft een erker tegen de achtergevel laten bouwen, die bij het kadaster in het dienstjaar 1877 is geregistreerd (bouwjaar 1876).²¹ Daarna volgde Samuel Johannes als eigenaar, de zoon van Samuel Arnoldus Lennaerts (vanaf 1902). De commissieair in effecten Johan Samuel Wagner was tot 1922 de volgende eigenaar.²² In deze periode kwam het gebouw in belangstelling van de monumentenzorgers, zoals blijkt uit een artikel van J. van Breen uit 1912²³ en de registratie van het pand in de Voorlopige Lijst. De Voorlopige Lijst is de voorganger van de huidige lijst van Rijksmonumenten.

²⁰ Stok 1999, pag. 16.

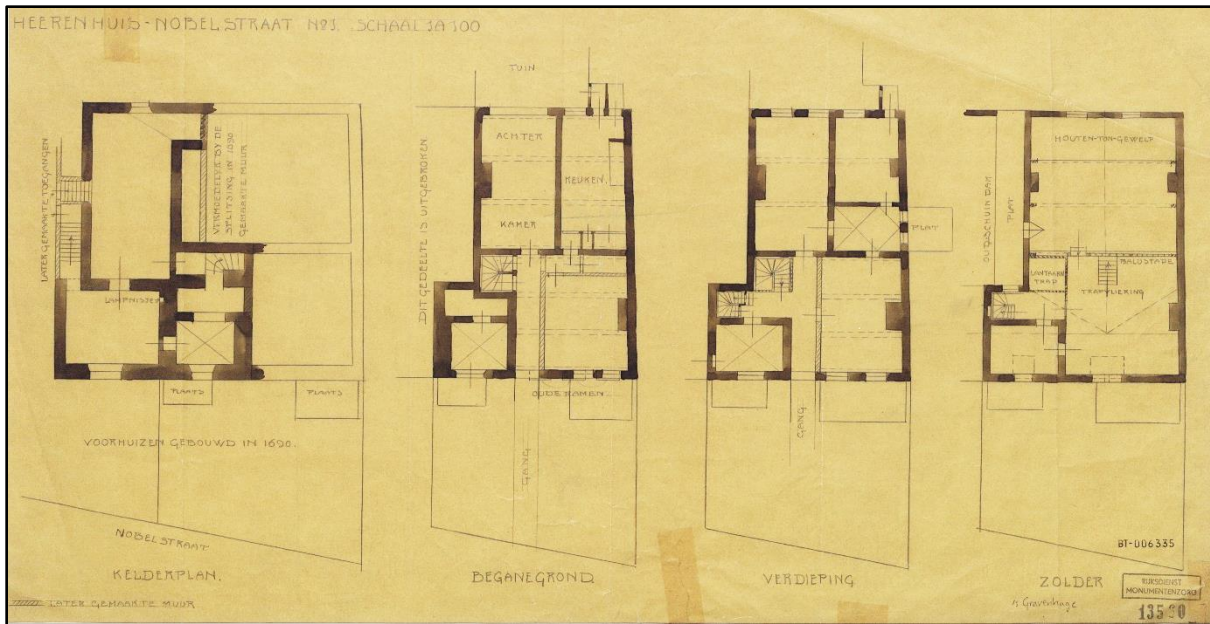
²¹ Kadaster, Hulpkartaat_GVH01_D_68.

²² Kadaster, Leggerartikel_GVH01_252_REEKS1.

²³ Van Breen 1912, pag. 209-217.

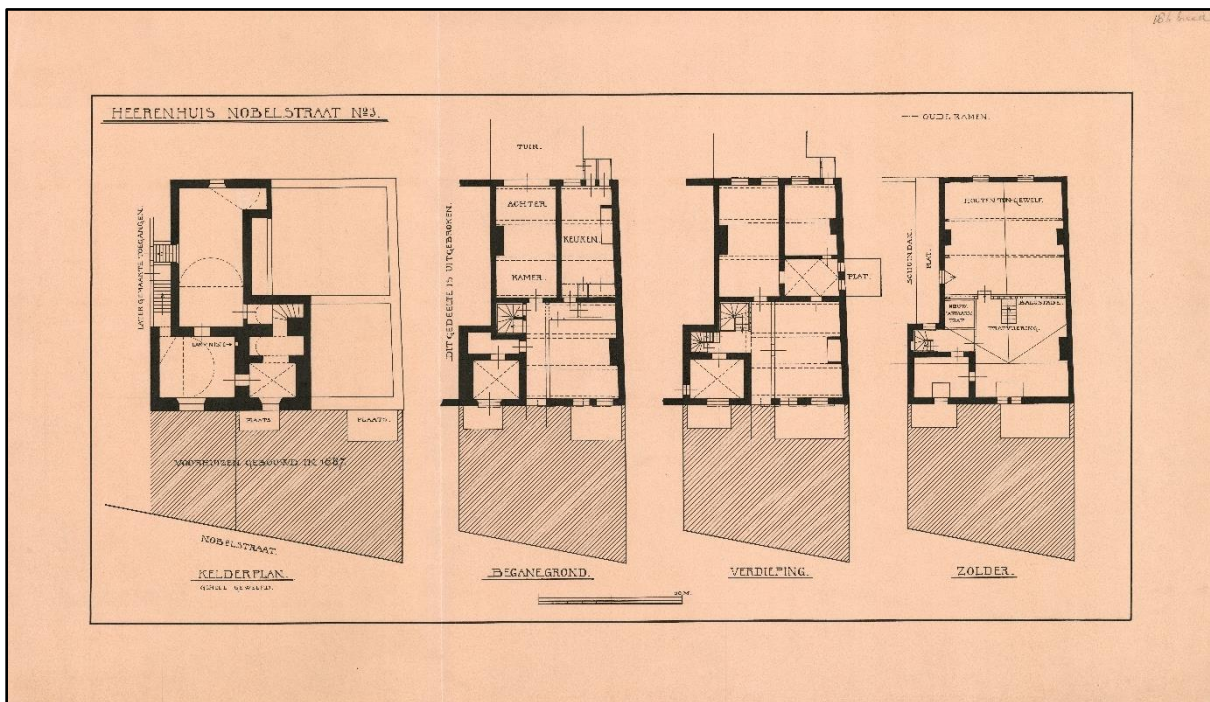


De achtergevel omstreeks 1912 (RCE beeldbank, OF-00256). Volgens de kadastrale registratie dateert de serre uit 1876.



Plattegronden van het huis Nobelstraat 1a-1b uit 1912 (RCE beeldbank, BT-006335). Interessant is de weergave van 'oude ramen'.

Opvallend is dat de kelder hier nog in verbinding lijkt te staan met de kelders van het pand Nobelstraat 3. De plattegrond van de kelder stemt niet helemaal overeen met de opbouw, zoals ook nu nog het geval.



Plattegronden van het huis Nobelstraat 1a-1b, zoals gepubliceerd in het artikel van J. van Breen in het bulletin van KNOB in 1912 (HGA collectie historische bouwtekeningen, NL-HaHGA_8086-01_1632_0001).



De entree van kruidenapotheek van dr. J.F. van der Poorten omstreeks 1925, foto Verenigde Fotobu-reaux (HGA beeldbank, 051078). Deze apotheek was hier gevestigd van juli 1924 tot februari 1929.

In 1922 volgde verkoop aan de Joodse koopman Salomon Aaron Mol.²⁴ In 1937 werd Judith Mol – de nicht van Salomon Aaron – eigenaar, zij was gehuwd met Simon Tokkie.²⁵ Hun namen zijn in de registers van het kadaster doorgestreept en vervangen door de namen Aaron Tokkie en Isaac Mol, wellicht pas na het rechtsherstel in 1946.

Voor het dienstjaar 1943²⁶ staat namelijk een overname van het beheer van het pand Nobelstraat 1b-1h genoteerd, gebaseerd op de verordening 154/1941.²⁷ Een stempel geeft de datum van 18 september 1942. Dat markeert de onteigening van Joodse eigendommen.



De tijdelijk heringerichte schuilkerk op de zolder van Nobelstraat 1 (<http://monumentenfondsenden-haag.nl/project/nobelhuis>). Het altaar en beeld zijn afkomstig uit de Teresiakerk.

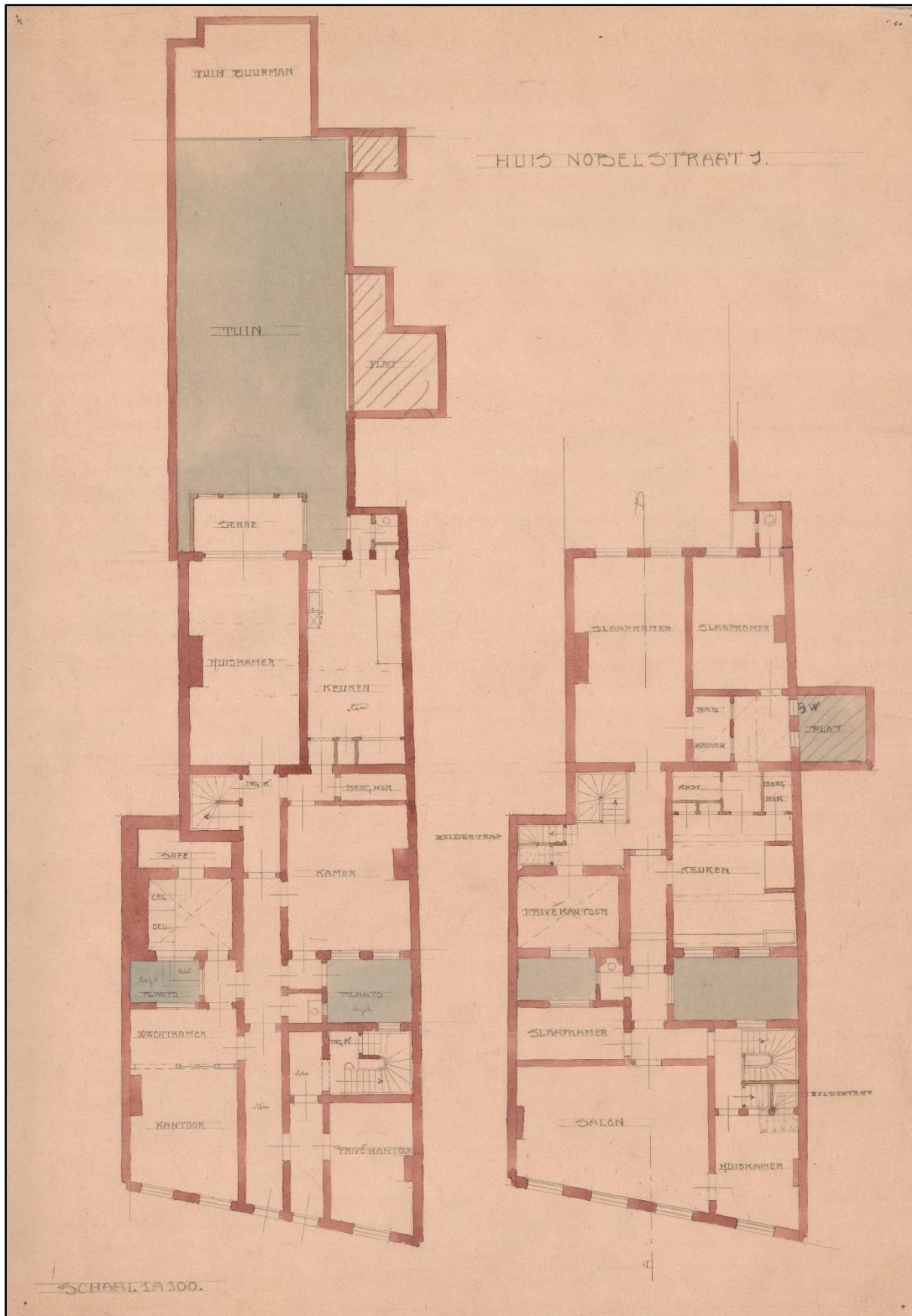
Ter gelegenheid van het eeuwfeest van de St. Teresiakerk in 1941, werd de zolder van het pand Nobelstraat 1b-1h tijdelijk opnieuw ingericht tot schuilkerk door plaatsing van een altaar en toebehoren. Deze stukken kwamen uit de St. Teresiakerk. Enkele ansichten getuigen van dit tijdelijk gebruik.

²⁴ Kadaster, leggerartikel_GVH01_527_REEKS1.

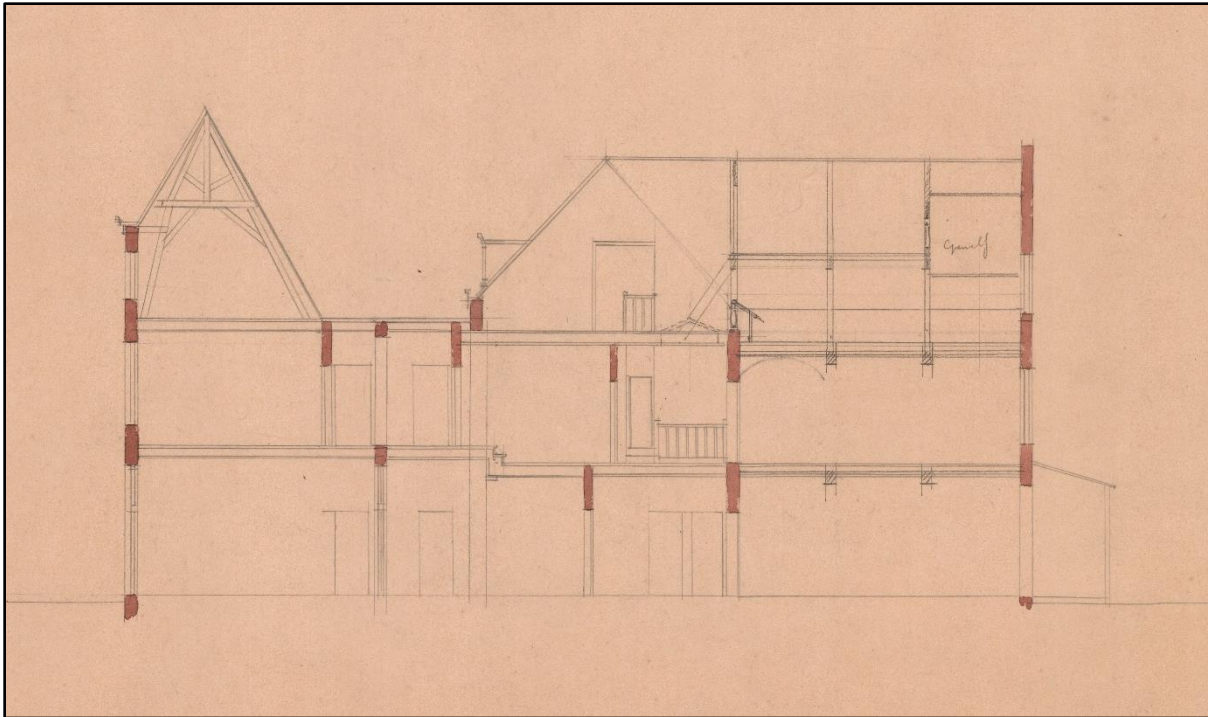
²⁵ Beiden zijn vermoord in Auschwitz op 26 februari 1943. <https://www.joodsmonument.nl/nl/page/143643/simon-tokkie> & <https://www.joodsmonument.nl/nl/page/143642/judith-tokkie-mol>

²⁶ Kadaster, leggerartikel_GVH01_651_REEKS1.

²⁷ https://www.oorlogsgetroffenen.nl/thema/rechtsherstel/03_06_Onroerende_goederen_en_hypotheek: Op 11 augustus 1941 trad Verordening 154/1941 'betreffende het joodsche grondbezit' in werking, waarin de liquidatie van joods onroerend goed en hypotheek werd geregeld. Deze verordening verplichtte de joodse bevolking in Nederland haar grondbezit, inclusief alle aan de grond gerelateerde rechten aan te melden bij de Duitse bezetingsmacht. Deze rechten bestonden niet alleen uit het recht van erfpacht en het recht van opstal, maar ook uit het onroerend goed op de grond en de daarop gevestigde rechten zoals verhuur en hypotheek. Aangifteformulieren voor registratie van joods grondbezit waren verkrijgbaar bij de Kamers van Koophandel. De aanmeldingen moesten worden ingediend bij de Niederländische Grundstückverwaltung (NGV).



Plattegrond van de begane grond (links) en eerste verdieping (rechts) uit de periode 1940-1960 (HGA collectie historische bouwtekeningen, NL-HaGGA_8086-01_1630_0001). Op de begane grond bevinden zich twee kantoren.



Langsdoorsnede van Nobelstraat 1b-1h uit de periode 1940-1960 (HGA collectie historische bouwtekeningen, NL-HaHGA_8086-01_1631_0001).

Na de tweede wereldoorlog vond rechtsherstel plaats (besluit herstel rechtsverkeer, dj 1946/112). Een nieuwe registratie vond plaats op naam van Aaron Tokkie en Isaac Mol.²⁸ Deze Isaac Mol bleek intussen al overleden te zijn in Kamp Tangerang op 15 november 1944²⁹, zodat een overdracht op de erfgenamen moest worden geregeld. De afhandeling daarvan kostte nog geruime tijd, mede vanwege minderjarigheid van één van de erfgenamen. Dat betekende ook betrokkenheid van de weeskamer. Uiteindelijk werd Aaron Tokkie alleen eigenaar, die het gebouw in 1978 verkocht aan stadsherstel.³⁰

Volgens Aaron Tokkie was het achterstallig onderhoud aan het pand sterk te wijten aan deze geschiedenis van onteigening en het trage rechtsherstel. Investerings bleven al die tijd uit. Maar ook de verminderde aandacht voor de binnenstad in de periode van de Wederopbouw zal hier debet aan zijn geweest. Want vele panden in de binnenstad waren in de jaren zestig en zeventig van de 20^{ste} eeuw sterk verwaarloosd.

²⁸ Kadaster, leggerartikel_GVH01_651_REEKS2.

²⁹ https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/2.19.255.01/invnr/105243A/file/NL-HaNA_2.19.255.01_105243A_0001.

³⁰ Kadaster, leggerartikel_GVH01_651_REEKS3.



De voorgevel, foto G.J. Dukker uit 1963 (RCE beeldbank, 076545). Op de begane grond bevond zich de viswinkel van M. Fieret & Zn. Rechts is een reclamebord voor antieke meubelen (firma Tokkie).



De voorgevel van Nobelstraat 1a-1b in 1971, foto van L.M. Tangel (RCE beeldbank, 037208).

3.4. Restauratie en herbestemming, 1980-'82

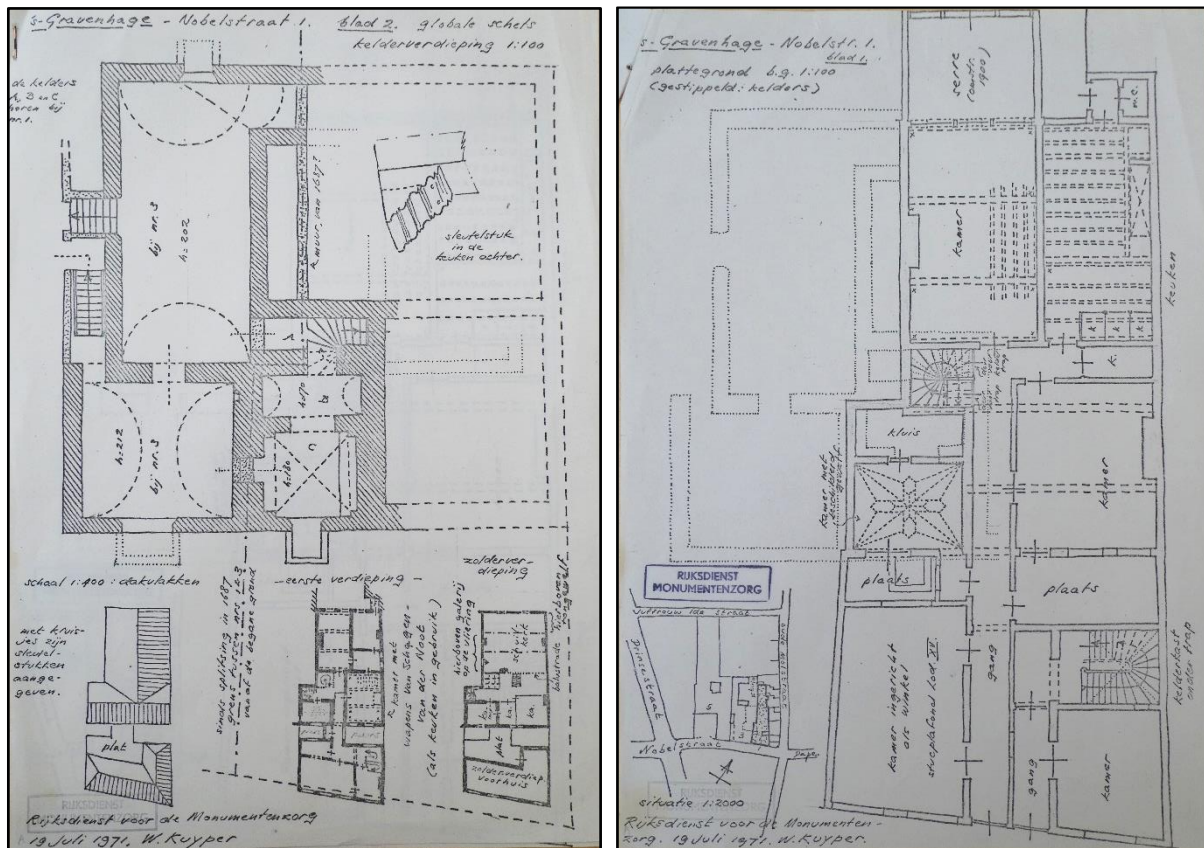
Na de vaststelling van de Monumentenwet in 1961 werden vele duizenden gebouwen aangemerkt als beschermd Rijksmonument, vaak in samenhang met de aanwijzing van beschermde stadsgezichten. Onder meer werden vrijwel alle panden op de 'Voorlopige lijst' uit de periode 1899-1933 voor bescherming voorgedragen, waaronder het pand Nobelstraat 1b-1h. Bij de inventarisatie waren in dit pand bijzonder interieurs vastgesteld, zoals blijkt uit de tekst onder het hoofdje 'Binnenarchitectuur'³¹: *'Nobelstraat 1. In het achterhuis: drie vertrekjes met laat-gothische gewelven (XVIa); eene kamer met laat-gothische balkenzoldering en marmereen schoorsteen, waarboven schilderstuk (gemerkt: A. Kessels 1719): Hercules bij Omphale, copie naar Domenichino; eene kamer met houten zoldering, waarvan de moerbalken rusten op vier gebeeldhouwde draagstenen (1607), twee met wapens, en een zolder, die in de XVIIe eeuw als schuilkerkje der Rooms-Katholieken heeft gediend.'*

Het pand werd voorgedragen als Rijksmonument in 1966, maar de toenmalige eigenaars A. Tokkie, A.F. Naumann-Mol, E.M. Mol en J.A. Mol maakten bezwaar en gingen hiertegen in beroep tot aan de Raad van State. Uit deze periode dateert een schetstekening van het pand met weergave van de historische bijzonderheden, opgemaakt door W. Kuyper van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg van 19 juli 1971. Hiervan zijn alleen kopieën bewaard gebleven in het bouwdoos van de gemeente Den Haag en het panddossier van de RCE. De Raad van State heeft uiteindelijk uitspraak gedaan op 22 november 1972.³² De aanwijzing als beschermd monument is daarom pas bekrachtigd met de inschrijving in het kadaster op 23

³¹ Voorlopige Lijst 1915, pag. 153 en 154.

³² Gemeente Den Haag, inzage bouwtekeningen, uitspraak Raad van State, 20 november 1972.

januari 1973. De omschrijving luidde: 'PAND met gevel in Lodewijk XIV stijl met kroonlijst op gesneden consoles - inwendig restant van een Rooms-Katholieke schuilkerk.'



Kopieën van schetstekeningen van de kelder (links) en begane grond van het pand Nobelstraat 1b-1h, opgemaakt naar aanleiding van een inspectiebezoek ter plaatste op 19 juli 1971 door W. Kuyper van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RCE pandsdossier).

Eind jaren zeventig van de 20^{ste} eeuw was de bouwkundige toestand nog verder verslechterd, zodat de toenmalige eigenaar A. Tokki een verzoek deed om het pand af te voeren van de lijst van beschermde rijksmonumenten in verband met voorgenomen sloop. Een aanvraag bij het ministerie van CRM (Cultuur, recreatie en Maatschappelijk Werk) werd op 16 mei 1977 ingediend door A.L. Muller vastgoed. Als onderbouwing gaf hij aan dat het pand veranderd was sedert de plaatsing, onder meer door brand, kraak en diefstal van ornamenten. De eigenaar was niet in staat tot restauratie, gelet op de hoge kosten. Deze bedroegen volgens een schatting van de Haagse architect S. Broekema f 960.000,--. Tenslotte waren er volgens Muller geen gegadigden voor aankoop. Mocht het ministerie instemmen met sloop, 'is de eigenaar bereid alle sloopmaterialen beschikbaar te stellen voor restauratie van andere monumenten'.³³ In het kader van de te volgen procedure benaderde het Rijk de gemeente en provincie met deze vraag. De gemeente Den Haag gaf negatief advies in de brief van 30 september 1977, vooral vanwege de hoge ouderdom van het achterhuis. Op basis van een bezoek ter plekke was vastgesteld dat dit huis de 'oudste van Den Haag' was met veel authentieke elementen. De brandschade betrof vooral de eerste verdieping, maar de schuilkerk in de kap was niet beschadigd. Bovendien was er wel degelijk een gegadigde, namelijk de Stichting Stads-herstel Den Haag en Omgeving. Maar de aankoopprijs bleek (voorsnog) te hoog. De gemeente gaf aan bereid te zijn om de Stichting in de aankoop en de restauratie van het 16^{de}-eeuwse deel van het gebouw bij te staan. De gemeente bleek bovendien niet bij voorbaat

³³ RCE pandsdossier, brief van A.L. Muller Vastgoed aan ministerie CRM, 16 mei 1977.

negatief te staan tegen sloop van het voorhuis, maar wel op voorwaarde van een restauratieplan voor het achterhuis: *‘Met de Stichting zijn wij van mening dat het noodzakelijk is het (18^{de}-eeuwse gedeelte) te slopen om na restauratie het 16^{de}-eeuwse huis volledig tot zijn recht te laten komen, hoewel wij beseffen, dat de monumentale kwaliteit van het voorhuis niet gering is, Nu deze kwaliteit voornamelijk in de gevel is gelegen, kunnen wij vrede hebben met deze oplossing.’*³⁴

De provincie uitte ook bezwaar tegen sloop in de brief van 2 november 1977: *‘Het maakt deel uit van een van de weinige architectonisch karakteristieke buurten van ’s-Gravenhage. Het pand is van architectonische waarde terwijl de bouwtechnische omstandigheden waarin het verkeert restauratie lijkt te rechtvaardigen.’*³⁵

Intussen bleek Tokki bereid om het pand te verkopen. Op 29 maart meldde J.N. Voorhoeve de aankoop van het pand op eigen naam.³⁶ Hij was in onderhandeling om ook het buurpand Nobelstraat 3 aan te kopen. In april 1978 bleek aankoop door de Stichting Stadsherstel toch mogelijk. Het voorlopige koopcontract is getekend in april 1978. Deze ontwikkelingen leidden op 10 mei 1978 tot een weigering van de sloopaanvraag en het afvoeren van de Rijksmonumentenlijst door het ministerie van CRM.³⁷

Voor een restauratieplan werd de architect Jan Walraad benaderd, sedert 1959 een gerenomeerd restauratie-architect uit Den Briel. De opmetingstekeningen van het pand dateren uit november 1978. De eerste werkbespreking vond plaats op 27 november 1978. De planvorming en financiering van het plan had heel wat voeten in de aarde. Daarom verleende de gemeente Den Haag al op 20 november 1979 een eerste voorschot voor de voorbereiding van de restauratie (f 33.200,-).

Een eerste schetsplan werd ingediend bij de RdMz op 31 januari 1980. Dat leverde geen bezwaar. Vergunning werd verleend op 14 april 1980.

³⁴ RCE pandsdossier, brief van de gemeente Den Haag aan minister van CRM, 30 september 1977.

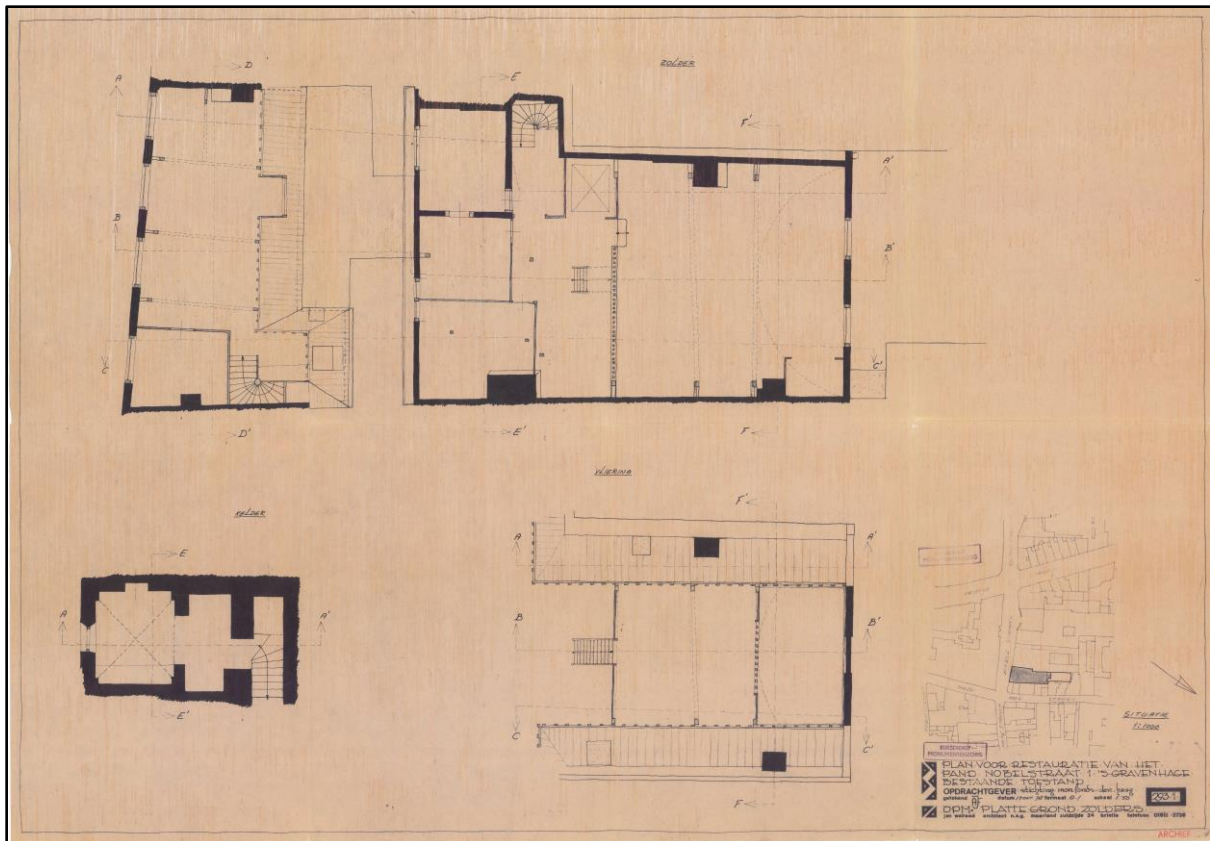
³⁵ RCE pandsdossier, brief van het Provinciaal Bestuur aan CRM, 2 november 1977.

³⁶ RCE pandsdossier, briefje van J.N. Voorhoeve aan RdMz, 29 maart 1978.

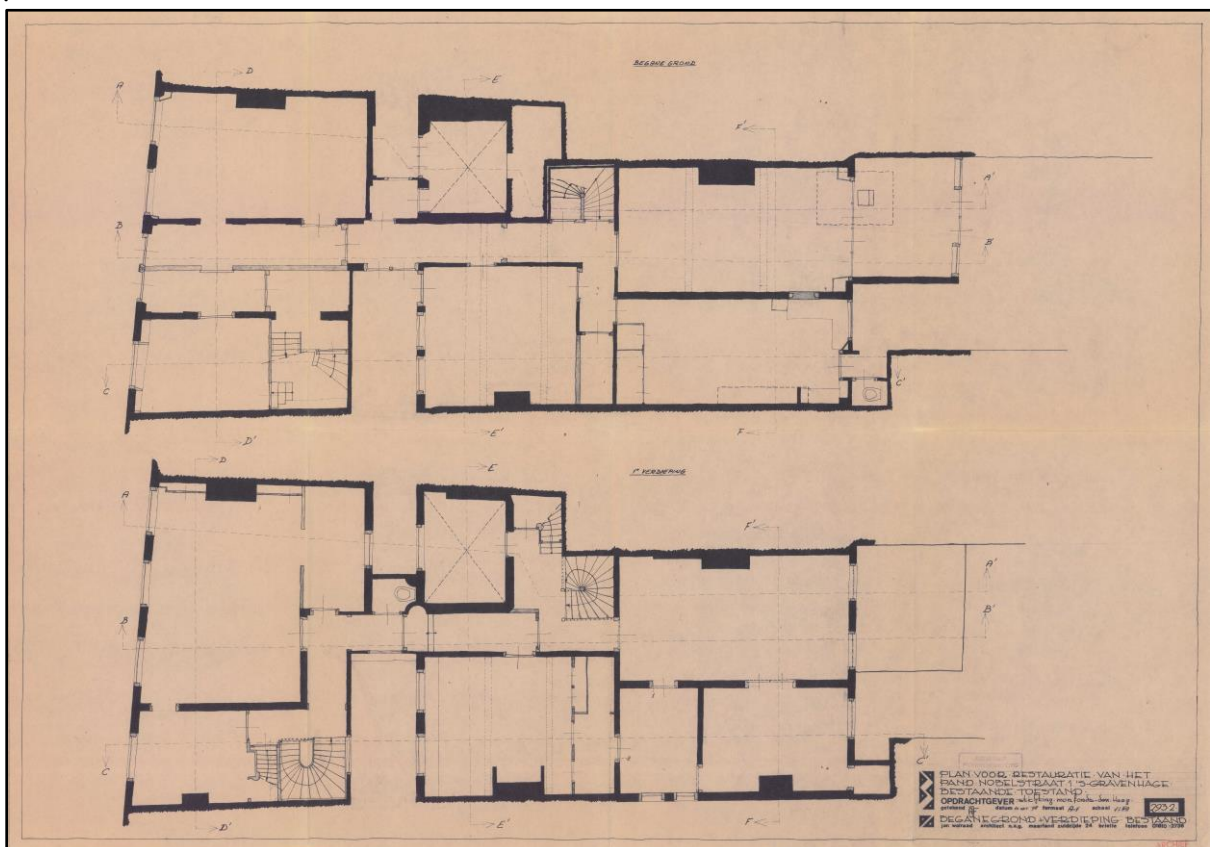
³⁷ RCE pandsdossier, brief van CRM aan A. Tokki, 10 mei 1978.



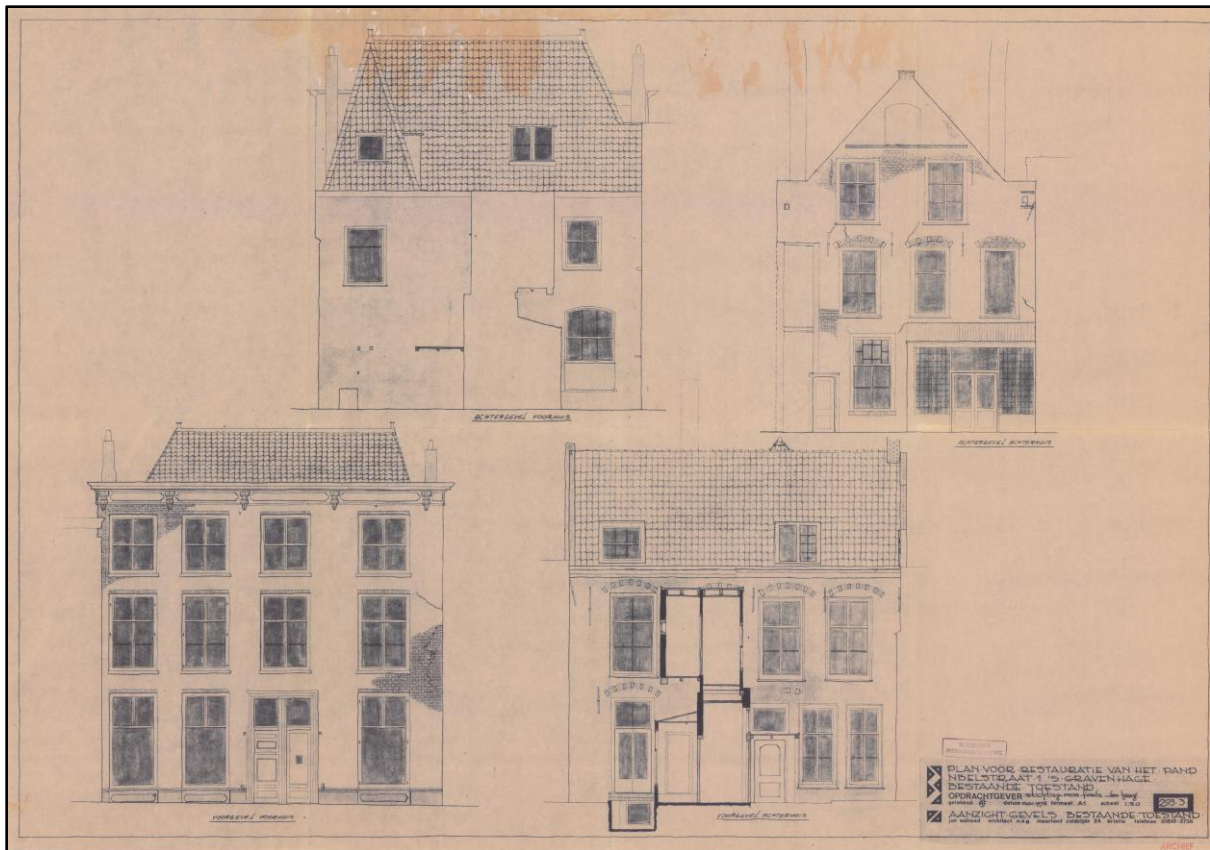
De achtergevel van het achterhuis omstreeks 1982 (Stadsherstel Den Haag, pandsarchief). Op de begane grond is de serre uit 1876 herkenbaar, meermaals verbouwd en gewijzigd. Het middelste venster op de eerste verdieping toont duidelijke brandsporen.



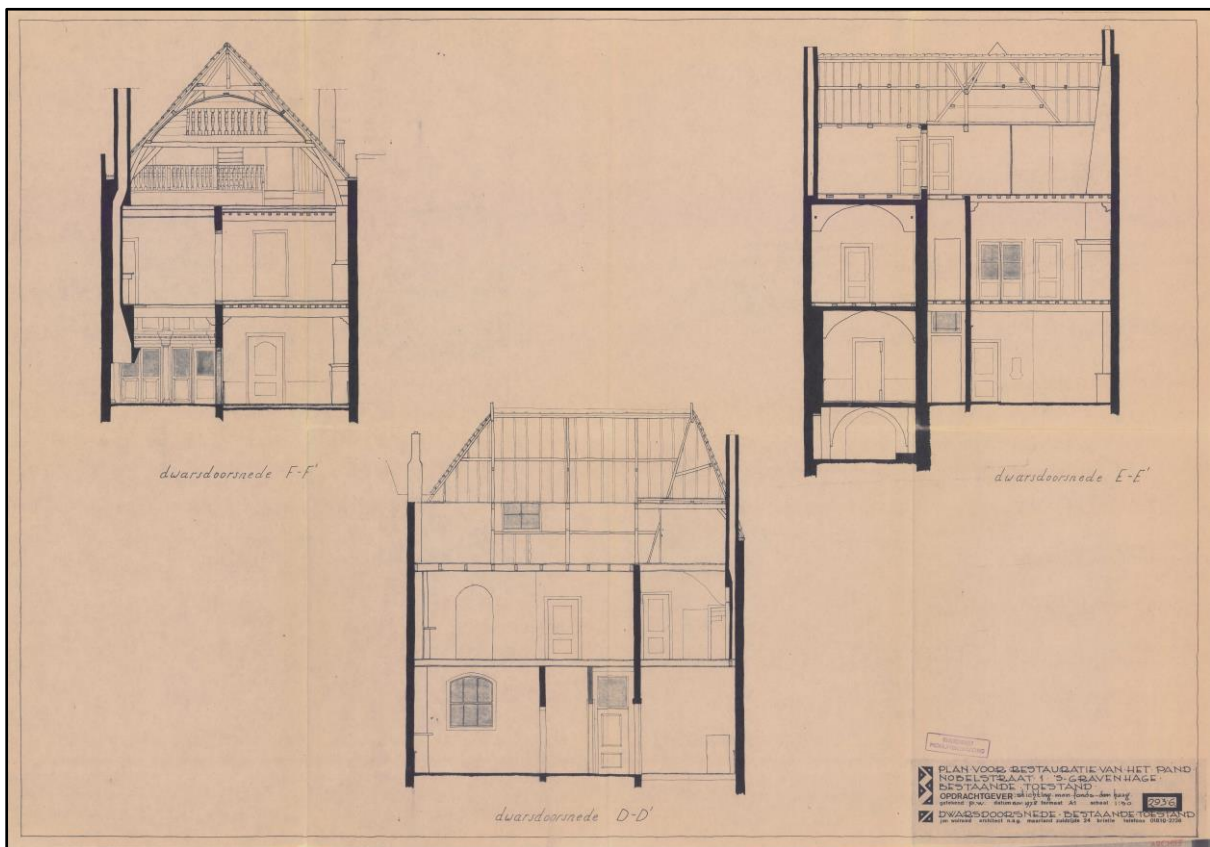
Plattegronden van de kelder en zolder in bestaande toestand in november 1978, tekening van Jan Walraad architect (RCE pandsdossier).



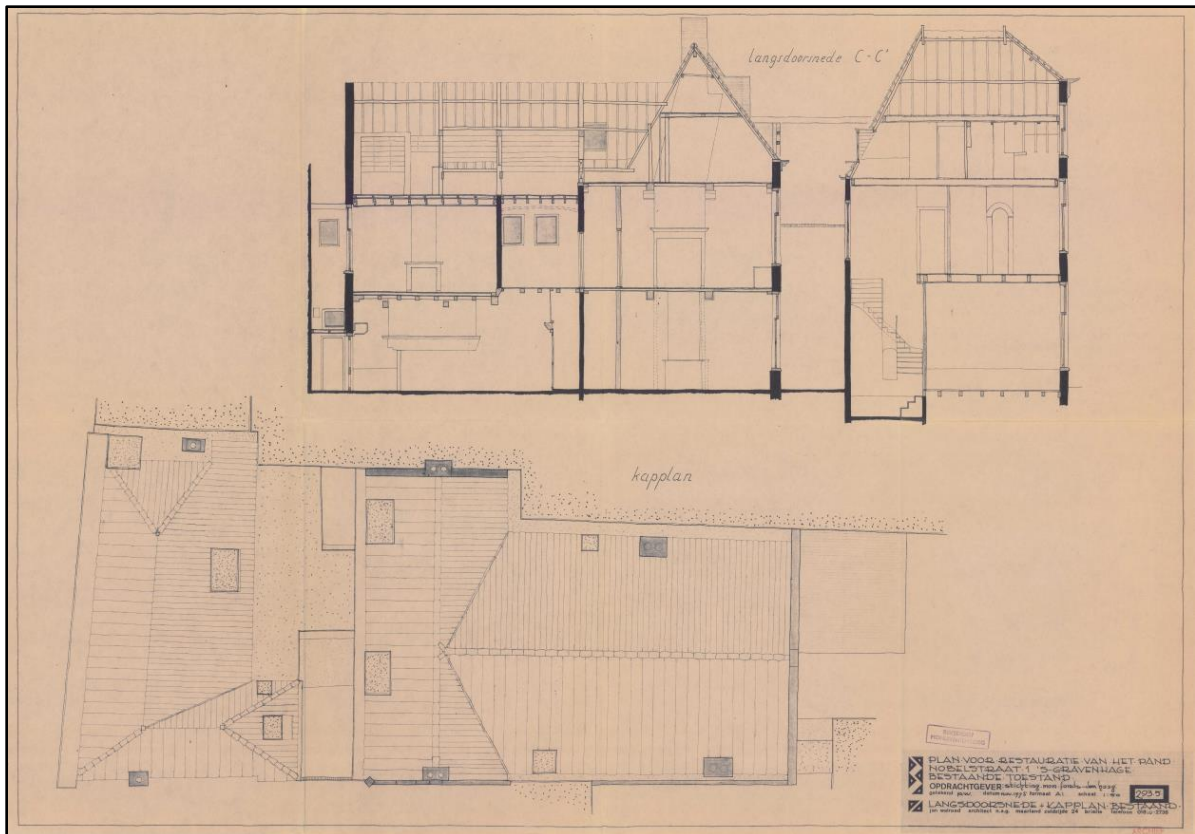
Plattegronden van de begane grond en eerste verdieping in bestaande toestand in november 1978, tekening van Jan Walraad architect (RCE pandsdossier).



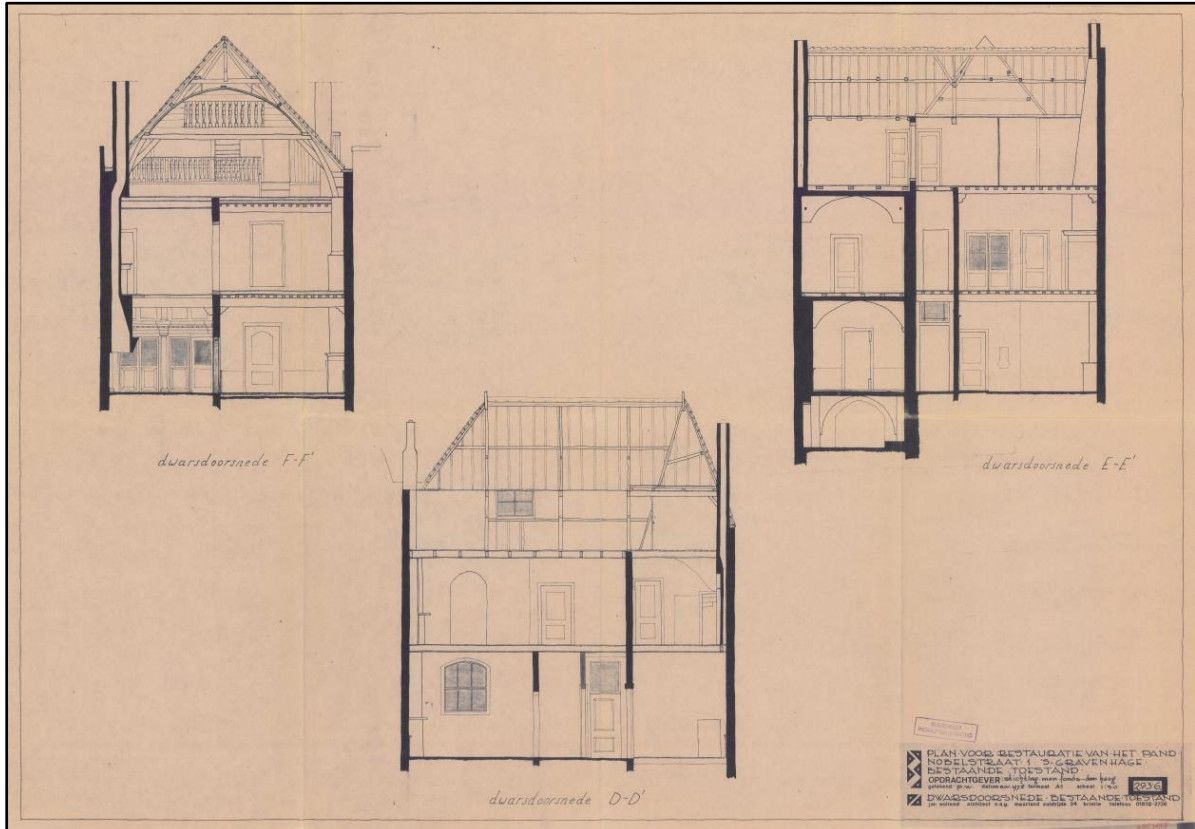
Gevels in bestaande toestand in november 1978, tekening van Jan Walraad architect (RCE pandsdossier).



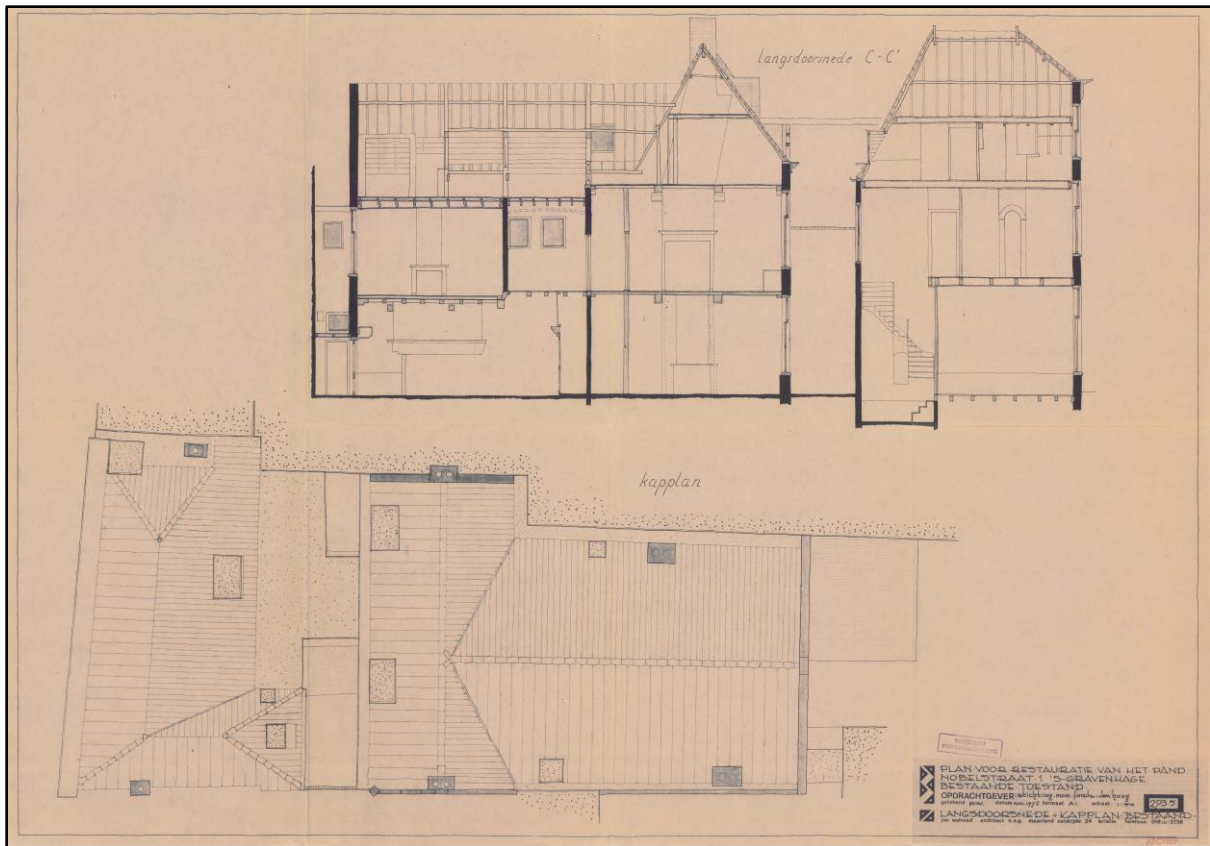
Dwaarsdoorsneden van voor- en achterhuis, bestaande toestand in november 1978, tekening van Jan Walraad architect (RCE pandsdossier).



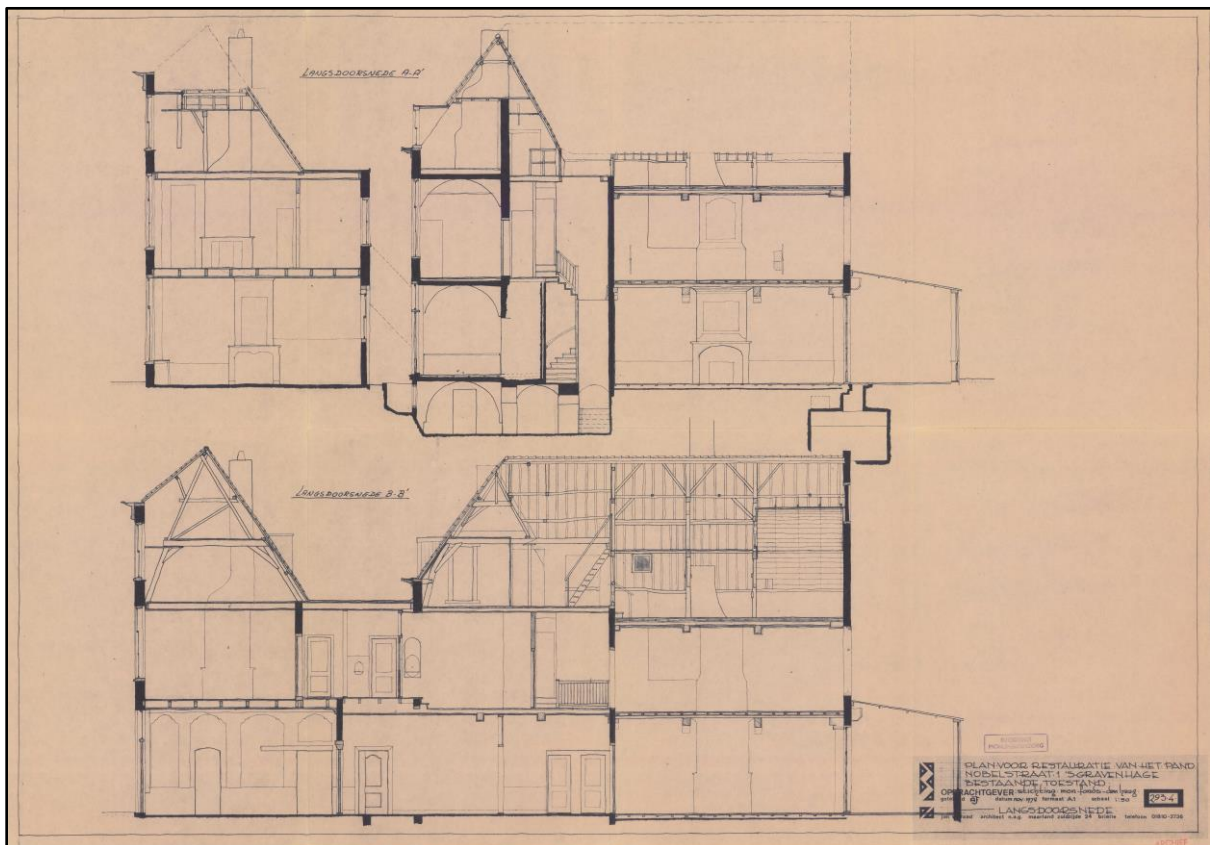
Langsdoorsnede en kapgrond in bestaande toestand in november 1978, tekening van Jan Walraad architect (RCE panddossier).



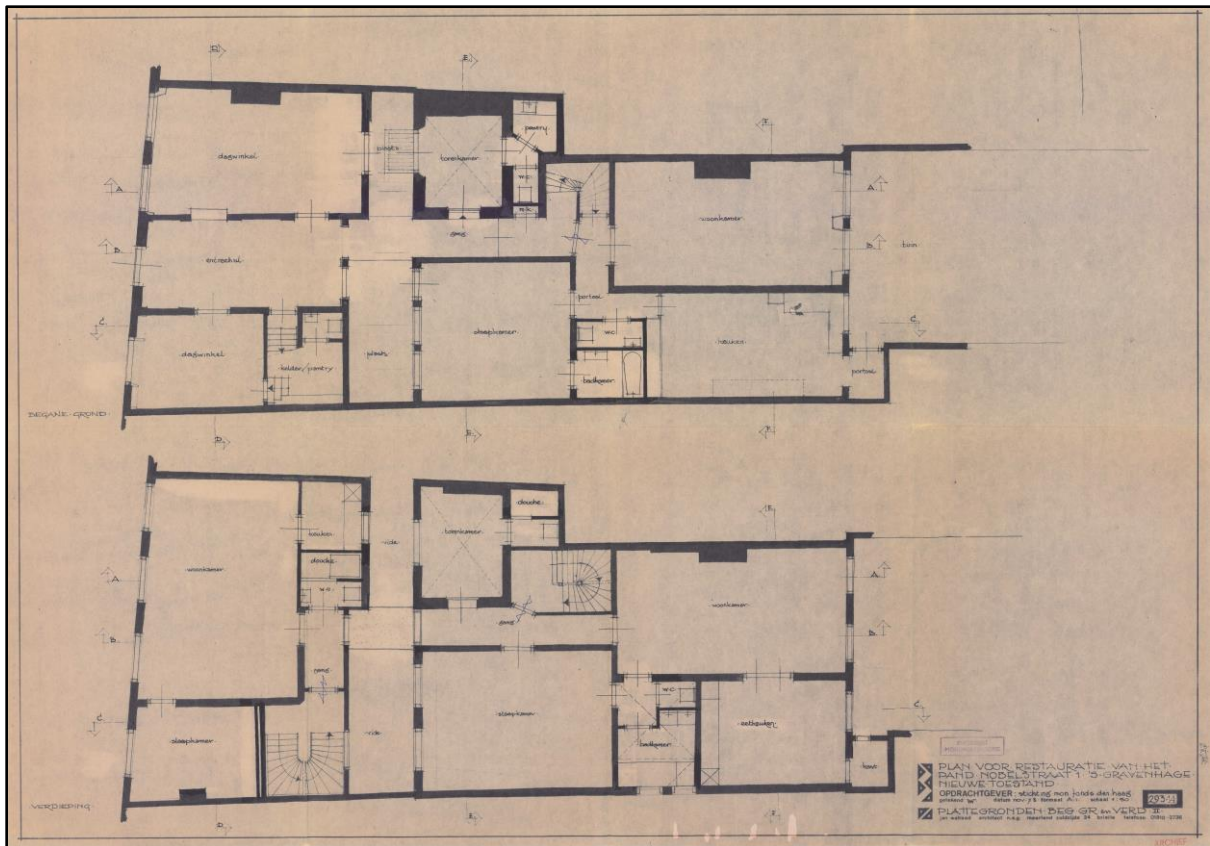
Dwarsdoorsneden, bestaande toestand in november 1978, tekening van Jan Walraad architect (RCE panddossier).



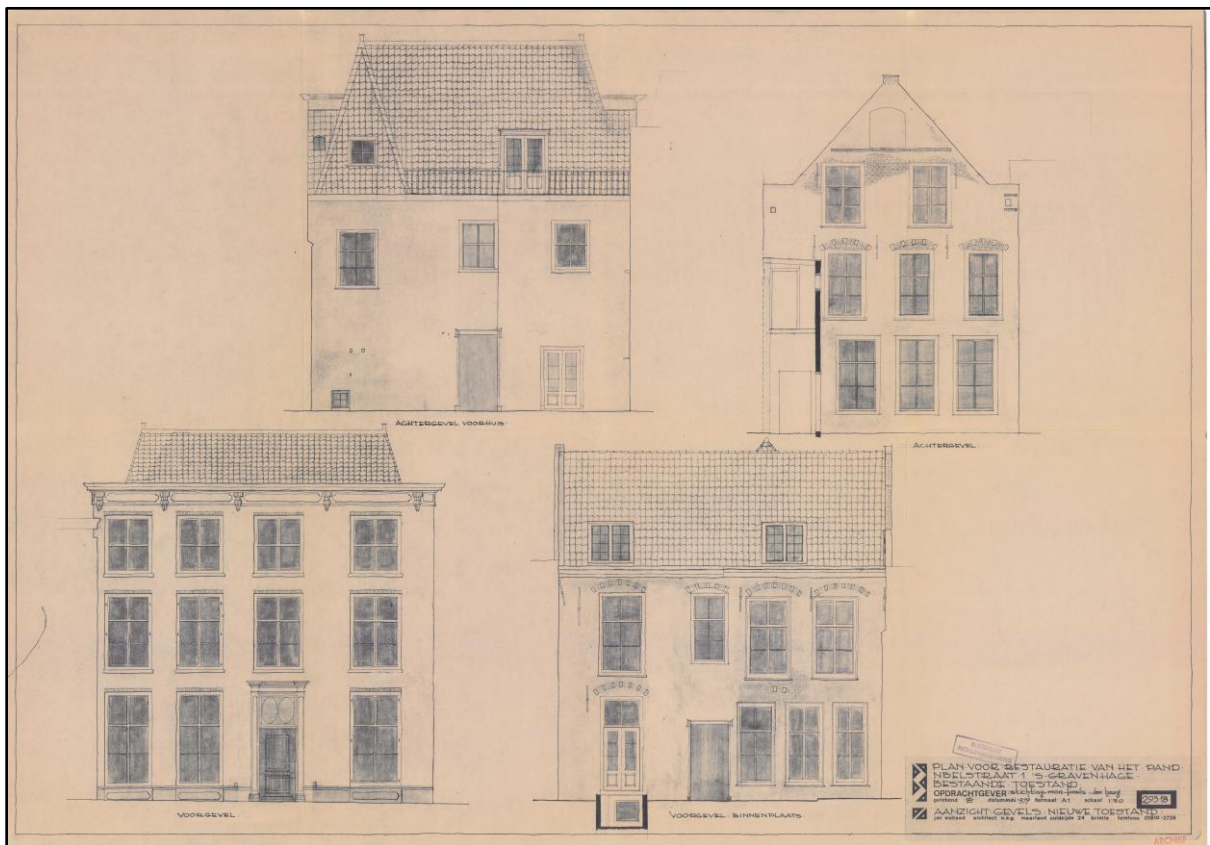
Langdoorsnede en kapgrond in bestaande toestand in november 1978, tekening van Jan Walraad architect (RCE pandsdossier).



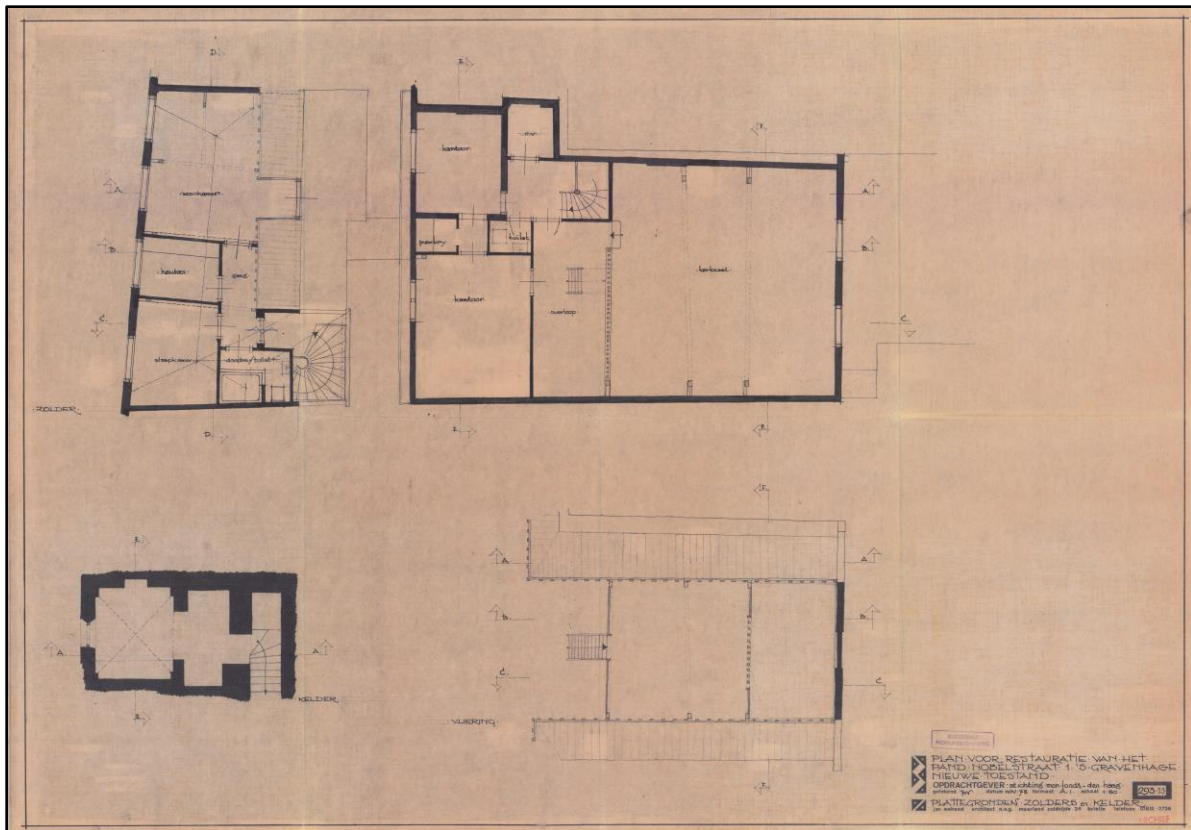
Langdoorsneden in bestaande toestand in november 1978, tekening van Jan Walraad architect (RCE pandsdossier).



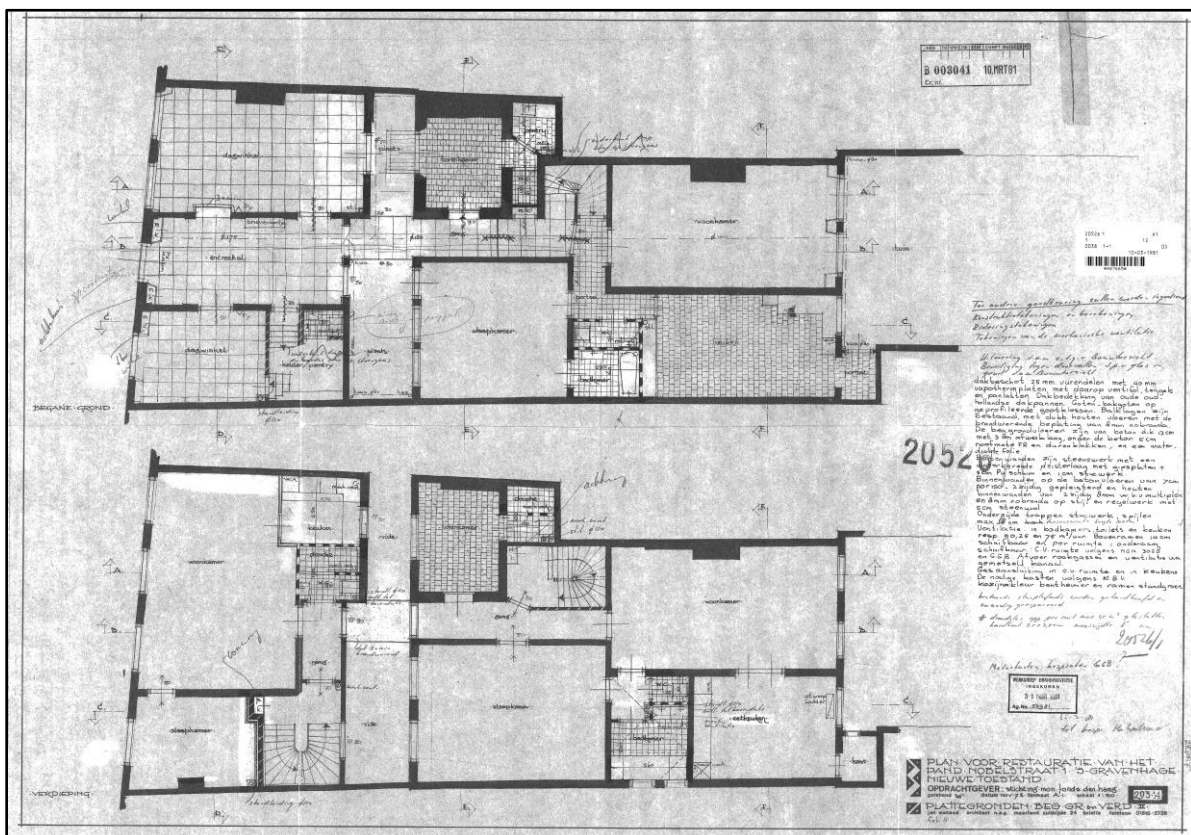
Plattegronden van begane grond en eerste verdieping volgens het ontwerp uit november 1978, tekening van Jan Walraad architect (RCE pandsdossier).



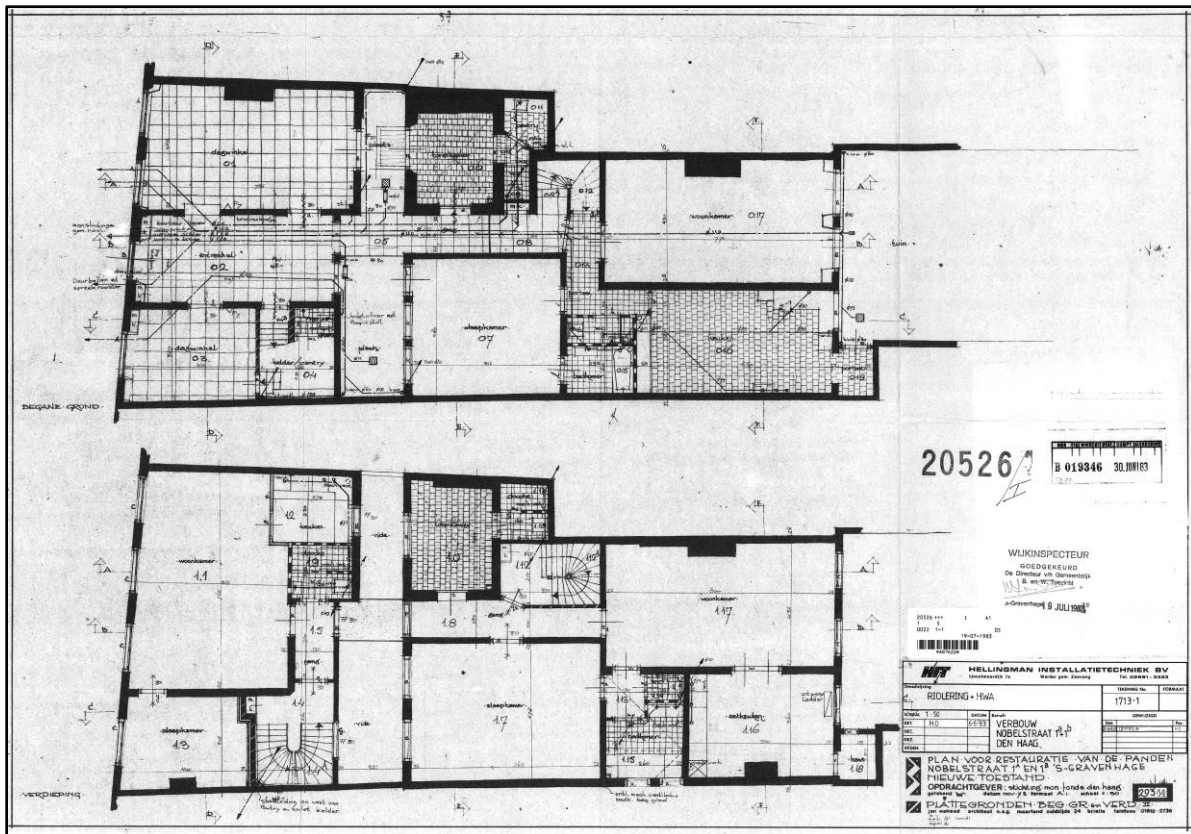
De gevels volgens het ontwerp uit mei 1979, tekening van Jan Walraad architect (RCE pandsdossier).



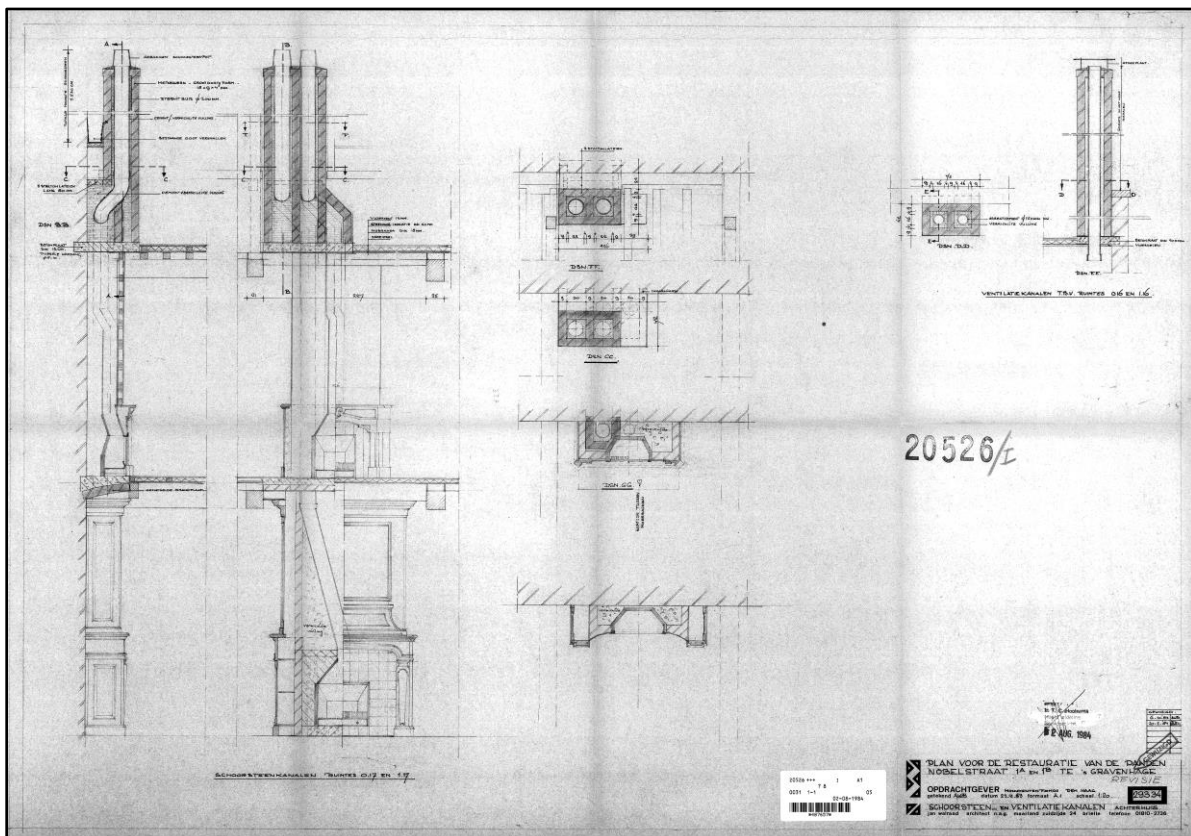
Plattegronden van kelder en zolder volgens het ontwerp uit november 1978, tekening van Jan Walraad van architect (RCE panddossier).



Plattegronden van begane grond en eerste verdieping volgens het gewijzigde ontwerp uit februari 1981, tekening van Jan Walraad (gemeente Den Haag, inzage bouwtekeningen). Bij uitvoering hebben nog enkele aanpassingen plaatsgevonden.



Plattegronden van begane grond en eerste verdieping volgens het gewijzigde ontwerp uit juni 1983, tekening van Jan Walraad (gemeente Den Haag, inzage bouwtekeningen). Bij uitvoering hebben nog enkele aanpassingen plaatsgevonden.



Werktekening voor de schouw en rookkanaal in het achterhuis, tekening van Jan Walraad (gemeente Den Haag, inzage bouwtekeningen). De tekening is afgestempeld op 2 augustus 1984.



De hal op de begane grond van het voorhuis in november 1983, foto's van G.J. Dukker (RCE beeldbank 246.232 en 246.431). De (18^{de}-eeuwse) nissen zijn in bestaand metselwerk ingehakt.



De doorgang naar het trappenhuis en fragment van de achtergevel van de hal op de begane grond van het voorhuis in november 1983, foto's van G.J. Dukker (RCE beeldbank 246.233 en 246.434). In de achtergevel is een segmentboog met natuursteenblokken herkenbaar (omkaderd), vermoedelijk van een deuropening.



De linker voorkamer op de begane grond van het voorhuis in november 1983, foto's van G.J. Dukker (RCE beeldbank 246.236 en 246.437). Het stucplafond is doorgeschroefd.



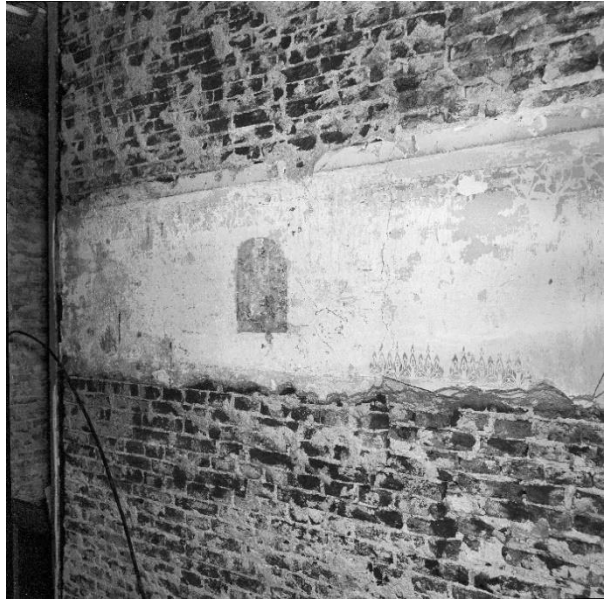
De grote kamer (links) en kleine kamer (rechts) op de eerste verdieping van het voorhuis in november 1983, foto's van G.J. Dukker (RCE beeldbank 246.442 en 246.443). In de kleine kamer bevindt zich een kachelnis. Deze is behouden.



De 'vervallen' trap tussen eerste verdieping en zolder van het voorhuis (links) en de zolder van het voorhuis (rechts) in november 1983, foto's van G.J. Dukker (RCE beeldbank 246.441 en 246.447).



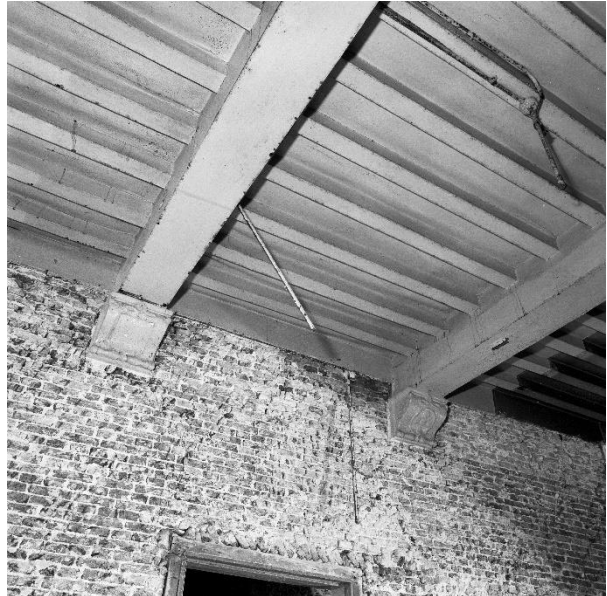
De linker achterkamer (links) en keuken (rechts) op de begane grond van het achterhuis in november 1983, foto's van G.J. Dukker (RCE beeldbank 246.449 en 246.450). Herkenbaar is dat alle vloeren en het spreidseel verwijderd zijn.



De bovenzijde van het gewelf van de torenkamer op de begane grond, gezien in de torenkamer op de eerste verdieping (links) en schilderijen op het stucwerk van de eerste verdieping (rechts) in november 1983, foto's van G.J. Dukker (RCE beeldbank 246.460 en 246.450).



Het gewelf in de torenkamer (links) en de balklaag in de gang (rechts) van de eerste verdieping in november 1983, foto's van G.J. Dukker (RCE beeldbank 246.459 en 246.452).



De rechter voorkamer op de eerste verdieping gezien naar de binnenhof (links) en de balklaag van dezelfde kamer (rechts) in november 1983, foto's van G.J. Dukker (RCE beeldbank 246.454 en 246.455).



De linkerachterkamer (links) en het trappenhuis (rechts) op de eerste verdieping van het achterhuis voorafgaande aan de plaatsing van de nieuwe trap in november 1983, foto's van G.J. Dukker (RCE beeldbank, 246.456 en 246.451).



De gang op de eerste verdieping van het achterhuis (links) en de kap van het achterhuis met de schuifkerk (rechts) in november 1983, foto's van G.J. Dukker (RCE beeldbank, 246.453 en 246.458).



De raveling voor de zoldertrap in het achterhuis (links) en de kap van het achterhuis (rechts) in november 1983, foto's van G.J. Dukker (RCE beeldbank, 246.463 en 246.462).



De kap van het voorvleugel van het achterhuis met zicht op de torenkamer in november 1983, foto van G.J. Dukker (RCE beeldbank, 246.448).



De voorgevel van het 'Nobelhuis' bij de afsluiting van de restauratie van 1982-'84, foto Fotobureau Dino 24 juni 1984 (HGA beeldbank, 051065).

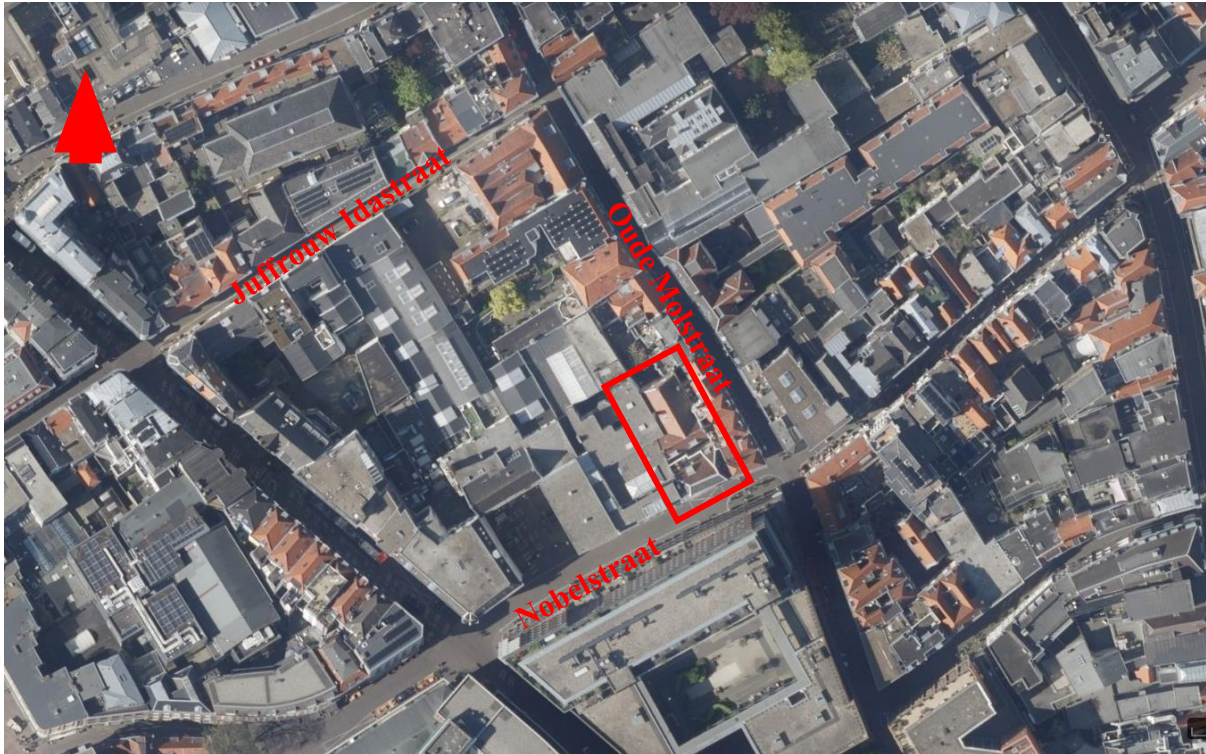


De voorgevel in 1998, foto van P. Lunenburg van de Dienst Stedelijke Ontwikkeling van 20 oktober 1998 (HGA beeldbank, nr. 7101-1). Langs de trottoirrand staat nog een reeks stoepaaltjes met ijzeren staven. In de gevels zijn nog hardstenen plaatjes aanwezig voor haakse aansluiting van ijzeren staven.

4. Beschrijving exterieur

4.1. Situering en bouwmassa

Het pand Nobelstraat 1b-h ligt aan de noordzijde van de Nobelstraat in een bouwblok, omsloten door de Nobelstraat (zuidzijde), Prinsestraat (westzijde), Juffrouw Idastraat (noordzijde) en Oude Molstraat (oostzijde).



Luchtfoto van de omgeving van Nobelstraat 1b-1h uit 2023 (www.topotijdreis.nl). Het kader markeert het perceel met het pand, bestaande uit een voor- en achterhuis verbonden door een smalle verbindingsgang.

Het pand bestaat uit een voorhuis en achterhuis, gescheiden door een ondiepe lichthof met een lage verbindingsgang. Het voorhuis is een min of meer rechthoekig gebouw met een L-vormig schilddak, waarbij de voorgevel bestaat uit drie bouwlagen en de achtergevel uit twee bouwlagen. Het dak omsluit een plat dak, dat als een dakterras fungeert.

Het achterhuis is een L-vormig tweelaags gebouw met een T-vormig dak, bestaande uit twee haaks op elkaar aansluitende zadeldaken. Het voorste zadeldak is ietsje lager dan het achterste dak. Het gebouw is gedeeltelijk onderkelderd. Tegen de achtergevel staat een smalle aanbouw, bestaande uit twee bouwlagen en een plat dak. Daarachter ligt een smal perceel, grotendeels ingericht als een binnentuin.

De daken zijn gedekt met Oudhollandse pannen. Op het voorhuis liggen hergebruikte oude pannen, vermoedelijk grotendeels afkomstig van het pand zelf. Het voorschild en de beide schildeinden hebben gesmoorde pannen (zichtbaar vanaf straat), het achterschild heeft rode pannen.

Het achterhuis heeft (machinaal gevormde) rode Oudhollandse pannen (1982-'84).

Bakstenen schoorstenen markeren de plaats van de schouwen in voor- en achterhuis.



Overzicht van het L-vormige dak van het voorhuis, dat een plat dak aan de achterzijde omsluit. Dit platte dak is ingericht als een dakterras. Het rookkanaal van geeltjes dateert waarschijnlijk uit de 18^{de} eeuw.



Overzicht van het T-vormige zadeldak van het achterhuis (links) en het L-vormige schilddak van het voorhuis (rechts), gezien vanaf de platte daken van het buurpand. De rookkanalen van het achterhuis zijn vernieuwd bij de restauratie van 1982-'84.

4.2. Gevels voorhuis

De voorgevel is een drielaags lijstgevel uit het tweede kwart van de 18^{de} eeuw, die boven een hardstenen plint geheel opgetrokken is uit handvormbaksteen in kruisverband. De hoekverbanden van de gevel bevatten klezortjes, die van de vensters drieklezoren. Boven de vensters bevinden zich halfsteens rollagen. De gevel is in een paarsrode kleur beschilderd (verkleurd?). Deze beschildering is vernieuwd bij de restauratie van 1982-'84.

De linkerhoek van de gevel is weggehakt voor de aansluiting van het buurpand in 1909, hetgeen wijst op een gemene of gemeenschappelijke muur. Boven de gootlijst van het buurpand heeft de gevel van Nobelstraat 1b-1h nog zijn oorspronkelijke breedte.

De hardstenen plint wordt afgesloten door een profielijst. Onder de vensters van de begane grond bevinden zich risalieten met kussenpanelen. De bestrating is verhoogd, zodat de ondergrond aan het zicht is onttrokken. Vlak boven de plint zijn natuursteen plaatjes ingemetseld, waarin ijzeren staven van het (verdwenen) stoephek aansloten.



De voorgevel uit het tweede kwart van de 18^{de} eeuw.

De venster-assen zijn niet geheel gelijk verdeeld over de gevel. Meest herkenbaar is dat in de bredere penanten ter weerszijden van de rechter vensteras. De maatvoering van de vensters neemt af per verdieping. Alle vensters hebben geschilderde natuurstenen vensterbanken naar 18^{de}-eeuws model. Op de begane grond en eerste verdieping bevatten de kozijnen zesruitschuiframen in midden-19^{de}-eeuws model, die op de tweede verdieping vierruitsschuiframen. Bij de restauratie van 1982-'84 zijn alle ramen vervangen, evenals enkele kozijnen.³⁸ Ook het deurkozijn, de paneeldeur en het bovenlicht zijn bij die gelegenheid vervangen, inclusief de pilasters en het hoofdstel. Op het fries staat de test: 'Nobelhuis'.

Ter weerszijden van de entree is de plint vernieuwd, evenals gedeelten van het metselwerk (ingeboet). Voorafgaande aan de restauratie bevond zich hier een 19^{de}-eeuws dubbelkozijn (behorende bij de twee adressen: Nobelstraat 1a en 1b).

De gevel wordt aan de bovenzijde afgesloten door een hoofdstel, bestaande uit een architraaf, fries met sierlijk gesneden consoles en spiegelvelden en een kroonlijst.



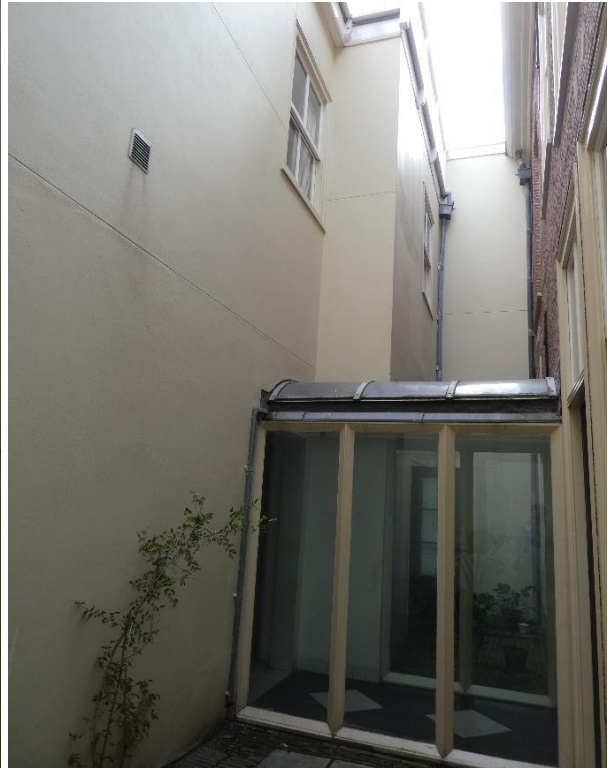
Links: de verhakte linkerhoek van de voorgevel. Op de verhakte rand zijn de klezortjes van het oorspronkelijke hoekverband zichtbaar. De gevel is dus een halve steen teruggehakt (ca 10 cm).

Midden: de bovenzijde van de voorgevel. De bovenrand kraagt ongeveer een halve steen uit over de voorgevel van het buurpand (1909).

Rechts: de hoofdentree in de voorgevel, voorzien van de omlijsting van pilasters en een hoofdstel. Dit is een reconstructie na sloop van een veel breder 19^{de}-eeuws dubbelkozijn met twee deuren. Het metselwerk ter weerszijden van de deur is dus ook vernieuwd bij de restauratie van 1982-'84.

De achtergevel van het voorhuis is een tweelaags gevel, voorzien van een sprong (risaliet). Hij is volledig gepleisterd en wit beschilderd (restauratie van 1982-'84). Opmerkelijk zijn de horizontale lijnen in het pleisterwerk, waarschijnlijk getuigenissen van een gefaseerde uitvoering. De gevel is goeddeels blind. Op de begane grond bevindt zich een deurstel met terrasdeur (behorende bij Nobelstraat 1c), daterend uit 1982-'84. Op de verdieping zijn drie vensters, waarvan twee een klassieke uitvoering hebben met vierruitsschuiframen. Eén van de vensters heeft een ongedeelde raam, voorzien van glas-in-lood (nieuw geplaatst).

³⁸ De linker twee kozijnen op de begane grond zijn vernieuwd, evenals de kozijnen op de eerste en tweede verdieping van de rechter venster-as. Alle schuiframen zijn vernieuwd. Verder zijn het deurkozijn en de deur vernieuwd.



Links: het oostelijk deel van de achtergevel van het voorhuis, geheel gepleisterd en wit beschilderd.
Rechts: het westelijk deel van de achtergevel van het voorhuis. Op de begane grond bevindt zich een doorgang tussen het voor- en achterhuis.



Links: het linkerdeel van de voorgevel van het achterhuis, geheel uitgevoerd in schoon metselwerk. De segmentboogvormige ontlastingsbogen met natuursteen blokken horen bij kruisvensters uit 1607. De huidige vensters hebben een 18^{de}- en 19^{de}-eeuwse karakteristiek (geheel vernieuwd bij de restauratie van 1982-'84).
Rechts: het rechterdeel van de voorgevel van het achterhuis.

4.3. Gevels achterhuis

De voorgevel van het achterhuis is een tweelaags lijstgevel (1607), uitgevoerd in schoon metselwerk. De gevel is schoongehakt bij de restauratie van 1982-'84, waarna een stevige restauratie, inboetingen en vernieuwing van voegwerk noodzakelijk waren. Door deze restauratie en vernieuwingen valt de gevel moeilijk te duiden. Vermoedelijk was de gevel oorspronkelijk verdeeld in vier venster-assen, herkenbaar aan de steens ontlastingsbogen met blokken. Hierbij hoorden ongetwijfeld brede kruisvensters. De plint was uitgevoerd in Gobertanger- of Ledesteen, waarvan aan de linkerzijde nog restanten aanwezig zijn. Deze plint dateert waarschijnlijk als enige nog uit circa 1500, hij was onderdeel van het oorspronkelijke gebouw. In vermoedelijk de 18^{de} eeuw zijn nieuwe vensters geplaatst, waarvoor ook het overgrote deel van het metselwerk is vernieuwd. Daarbij zijn ook enkele ontlastingsbogen verloren gegaan. De huidige vensters hebben een 18^{de}- of 19^{de}-eeuws karakter, de zesruitsschuiframes een 19^{de}-eeuwse karakter (alles vernieuwd in 1982-'84). De beide deurkozijnen zijn nieuw aangebracht in historiserende vormtaal, die van de torenkamer met een deurstel en bovenlicht en die van de slaapkamer met een enkelvoudige deur met bovenlicht.



De plint van de voorgevel van het achterhuis, deels voorzien van een bekleding van Lede- of Gobertangersteen (circa 1500). Dit deel van de plint bleef behouden bij de bouwwerkzaamheden van 1607.



Links: de achtergevel van het achterhuis in februari 2023. De gevel was oorspronkelijk iets hoger, wellicht in de vorm van een trapgevel. De ontlastingsbogen met natuursteen blokjes getuigen van oorspronkelijke kruisvensters (17^{de} eeuw).

Rechts: het smalle uitstek tegen de achtergevel, geheel vernieuwd bij de restauratie van 1982-'84.



Links: de begane grond van de achtergevel van het achterhuis. Duidelijk herkenbaar is het nieuw ingeboete metselwerk aan de rechterzijde, waarbij ook de twee vensters met zesruitsschuiframes zijn vernieuwd (1982-'84). Hier stond tot 1982 de ingrijpend verbouwde serre uit 1876.

Rechts: de eerste verdieping van de achtergevel. De begane grond en eerste verdieping zijn vernieuwd in vermoedelijk de 18^{de} eeuw, aansluitend op het 17^{de}-eeuwse metselwerk van de geveltop. De ontlastingsbogen boven de vensters van de eerste verdieping horen nog bij de 17^{de}-eeuwse verdwenen kruisvensters op de eerste verdieping.

De achtergevel is een tweelaags topgevel met schouders en een top, uitgevoerd in schoon metselwerk in kruisverband. Er valt een duidelijk verschil te zien tussen het metselwerk van begane grond en eerste verdieping en het metselwerk van de geveltop. Het metselwerk op de begane grond en eerste verdieping heeft een vermoedelijk 18^{de}-eeuwse datering. Ook de strekse bogen wijzen daar op. De kozijnen en ramen zijn naar origineel model vernieuwd bij de

restauratie van 1982-'84. Op basis van de vorm lijkt een oorspronkelijke datering in de 18^{de} eeuw (eerste verdieping) en 19^{de} eeuw (begane grond) waarschijnlijk, alle zesruitsschuiframes hebben een 19^{de}-eeuwse karakteristiek. Opvallend is dat ook het metselwerk rondom de twee rechter vensters op de begane grond geheel vernieuwd is. Dit deel van de gevel is gereconstrueerd in 1982-'84 na verwijdering van een (ingrijpend verbouwde) serre uit 1876.

Het metselwerk van de geveltop – inclusief de ontlastingsbogen van de vensters boven de eerste verdieping – hoort bij de primaire opzet van de gevel uit de eerste helft van de 17^{de} eeuw. De segmentbogen van drie vensters op de eerste verdieping en die van de twee zoldervensters zijn origineel, bestaande uit steens metselwerk met blokken van zandsteen (Bentheimer zandsteen) en kalkzandsteen (Belgische steen). Op deze blokken zijn duidelijke resten van geel en rood schilderwerk te zien.

De zoldervensters met zesruitsschuiframes zijn vernieuwd bij de restauratie van 1982-'84, naar 19^{de}-eeuws model. Overigens is de positie van de zoldervensters te hoog ten opzichte van de ankers van de kapconstructie, ook al in de 17^{de}-eeuwse opzet met de ontlastingsbogen. Dat kan te maken hebben met de oorspronkelijke functie van de zolder, namelijk een schuilkerk.

In de geveltop is een getoogde nis zichtbaar, die met zijn voet staat op een geprofileerde cordonlijst. De cordonlijst eindigt aan weerszijden teniet. Deze zal tot aan de rand hebben doorgelopen, waar hij aansloot op een trede van een trapgevel of getrapte topgevel. Ook de krappe positie van de zoldervensters en de segmentbogen wijst op verkleining van de gevel. In de rechter bovenhoek is een korte geprofileerde lijst te zien, vermoedelijk een restant van een oudere schouder.

De achtergevel heeft een klein uitstek. De gevel is nieuw opgetrokken bij de restauratie van 1982-'84, inclusief het deurkozijn met glaspaneel deur en het venster met vierruitsraam.



Links: aanzetblok in een segmentboog van de achtergevel van het achterhuis. De grove frijnslag en randslag wijzen op Bentheimer zandsteen. Er zijn sporen van een lichtgele of Bentheimergele beschildering.

Rechts: een rode beschildering op een zandstenen sluitsteen in een segmentboog van de achtergevel van het achterhuis.

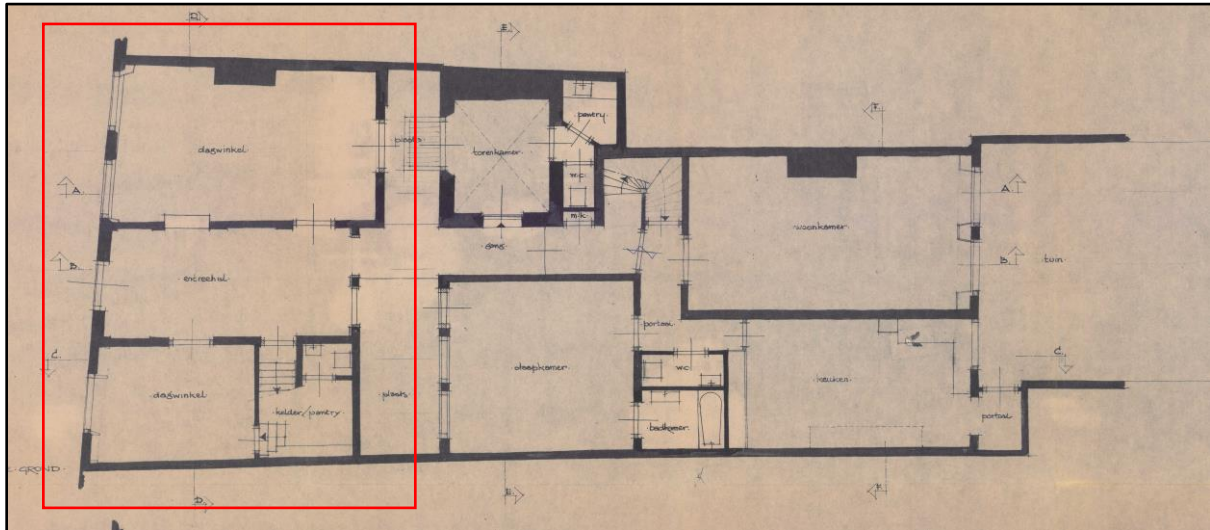


Links: de top van de achtergevel van het achterhuis.

Rechts: de top van de linkerzijgevel van de voorvleugel van het achterhuis, geheel gepleisterd.

5. Beschrijving interieur voorhuis

Voor de beschrijving van het interieur wordt een onderscheid gemaakt tussen het voorhuis (nieuwbouw 1687) en het achterhuis (onderdeel van het middeleeuwse patriciërshuis met 17^{de}-eeuwse aanbouwen).



Plattegrond van de begane grond volgens het ontwerp van november 1978, tekening van Jan Walraad architect (RCE panddossier). Omkaderd is het voorhuis.

5.1. Begane grond

De begane grond van het voorhuis heeft een driedeling, bestaande uit een brede entreehal (midden), een grote woonruimte (links) en een zijkamer en trappenhuis (rechterzijde).



Links: de entreehal op de begane grond van het voorhuis, gezien naar de voorgevel. De interieur-afwerking is vernieuwd bij de restauratie van 1982-'84.

Rechts: de entreehal, gezien naar de achtergevel.

De entreehal is gereconstrueerd in zijn 18^{de}-eeuwse opzet bij de restauratie in 1982-'84 door samenvoeging van de twee 19^{de}-eeuwse gangen. De wandnissen met schouderbogen zijn aangebracht bij een 18^{de}-eeuwse verbouwing. Na ontpleistering voorafgaande aan de restauratie van 1982-'84 waren uitgehakte nissen met dunnere invullingen en klampen herkenbaar. De dwarswanden moeten dus van oudere oorsprong zijn (1687).

De vloer bestaat uit witmarmeren tegels (reconstructie 1982-'84). De wanden zijn toen nieuw gepleisterd en wit beschilderd. Het vlakke stucplafond met geprofileerde koof is een nieuwe toevoeging. De deurkozijnen en paneeldeuren zijn vernieuwd in historiserende vorm, inclusief het voordeurkozijn, de voordeur en het bovenlicht. De lage kasten bevatten installaties (gasmeterkasten).

Een gedenkplaat brengt de restauratie van 1982-'84 in herinnering.



De gedenksteen in de hal van de begane grond van het voorhuis (1984): 'Het Nobelhuis. In het tiende jaar van bestaan restaureerde de stichting monumentenfonds Den Haag en Omgeving dit oudste nog bestaande Haagse woonhuis onder leiding van architect Jan Walraad.

Deze restauratie werd mogelijk gemaakt door Rijk, provincie, gemeente, juniorkamer 's-Gravenhage, H.B.G., Prins Bernhard Fonds en vele anderen.

Minister L.C. Brinkman opende dit huis op 9 juli 1984.

Het bestuur: A.G. Sijthoff, J.H.C. Voorhoeve, L. Oosterhoff, S.L.H. Gosses, R.R. Lampe, R.A. Gallas, F.E. Hes, A.E. Groeneveld.

De woonkamer ter linkerzijde is gerestaureerd als een winkelruimte (Nobelstraat 1c). Van de oorspronkelijke interieur-afwerking zijn alleen de 18^{de}-eeuwse romp en boezembetimmering van de schouw en het midden-18^{de}-eeuwse stucplafond behouden. De bijpassende roodmarmeren schoorsteenmantel is geplaatst bij de restauratie van 1982-'84. Hij stamt waarschijnlijk uit de 18^{de} eeuw, maar is van elders afkomstig. De spiegel is een nieuwe toevoeging. Op de

foto's van tijdens de restauratie lijkt een bespanningsraam aanwezig, waarop aftekeningen van gesneden lijstwerk.

Het midden-18^{de}-eeuwse stucplafond is behouden gebleven bij de restauratie, maar moest wel doorschroefd en aangevuld worden met afgegoten kopieën. De decoratie bestaat uit vier hoekstukken (vier seizoenen) in een dubbele perklijst en een middenstuk, rijkelijk versierd met rococomotieven (Lodewijk-XV-stijl). De vensterwandbetimmering van de voorgevel is nieuw toegevoegd.



Overzicht van het Lodewijk-XV-stucplafond van de linker voorkamer op de begane grond van het voorhuis in 1912 (RCE beeldbank, 015029).



Links: de linker voorkamer op de begane grond van het voorhuis, gezien naar de voorgevel. De vensterwandbetimmering is vernieuwd bij de restauratie van 1982-'84.

Rechts: een van de hoekstukken van het stucplafond van de linker voorkamer.



Het voorste deel van het stucplafond in de linker voorkamer op de begane grond van het voorhuis, voorzien van twee hoekstukken en een dubbele perklijst met Lodewijk-XV-motieven.



De middendecoratie van het stucplafond in de linkerkamer op de begane grond van het voorhuis, daterend uit het derde kwart van de 18^{de} eeuw.



Links: de schouw in de linker voorkamer op de begane grond van het voorhuis. Deze schouw dateert in opzet uit het midden van de 18^{de} eeuw, maar is aangevuld met een 18^{de}-eeuwse roodmarmere schoorsteenmantel (van elders afkomstig) en een spiegel.

Rechts: de tweepaneelsgangdeur van de linker voorkamer, opgehangen aan scharnieren van recente datum. Het deurkozijn, architraaflijsten en deur stammen uit 1982-'84.

De rechterzijkamer (Nobelstraat 1b) heeft een interieur-afwerking in historiserende vormen-taal. Alleen het stucplafond met de geprofileerde perklijst is van oudere oorsprong, vermoede-lijk uit de 19^{de} eeuw. De vloer bestaat uit witmarmere tegels. De vensterwandbetimmering is nieuw toegevoegd bij de restauratie van 1982-'84.

Een korte trap leidt naar de onderruimte van het trappenhuis. Hier zijn geen bijzonderheden gesignaleerd, afgezien van een schuine aanzet van de zijgevel. Wellicht camoufleert deze de versnijdingen van de fundering. De deur draait in een sparing van deze schuine aanzet, die net zoals de vloer is voorzien van wit marmer.



Links: de rechtervoorkamer op de begane grond van het voorhuis, gezien naar de voorgevel. De vensterwandbetimmering is nieuw aangebracht bij de restauratie van 1982-'84.

Rechts: de toegang tot de verlaagd gesitueerde onderruimte van de trap, die geheel nieuw is afgewerkt bij de restauratie van 1982-'84. Herkenbaar is de afschuining aan de voet van de buitengevel, wellicht behorende bij de fundering. De deur draait in een nis van deze afschuining.



Links: een marmeren neut van het deurkozijn van de rechterkamer op de begane grond van het voorhuis

Rechts: het stucplafond van de rechtervoorkamer op de begane grond, voorzien van een eenvoudige profiellijst (19^{de} eeuw).

Het trappenhuis bevat een trap tot aan de zolder. Er is sprake van een slingertrap per bouwlaag, voorzien van een handlijst langs de wanden en een handlijst op balusters. Het onderste deel van de trap, de verbinding tussen de begane grond en eerste verdieping dateert in basis uit de 19^{de} eeuw, maar het onderkwart is een toevoeging van de restauratie uit 1982-'84. De balustervormige trappaal en de spijltjes zijn vernieuwd. De trap tussen de eerste verdieping en

zolder stamt uit de periode 1982-'84, zoals onder meer valt te herkennen aan de uitvoering van de wrong. Een achthoekige trappaal op de zolder vormt de beëindiging van de leuning (handlijst op spijltjes).



Links: overzicht van de trap tussen begane grond en eerste verdieping van het voorhuis. De trap dateert waarschijnlijk uit de 19^{de} eeuw, het onderkwart is een toevoeging bij de restauratie van 1982-'84.

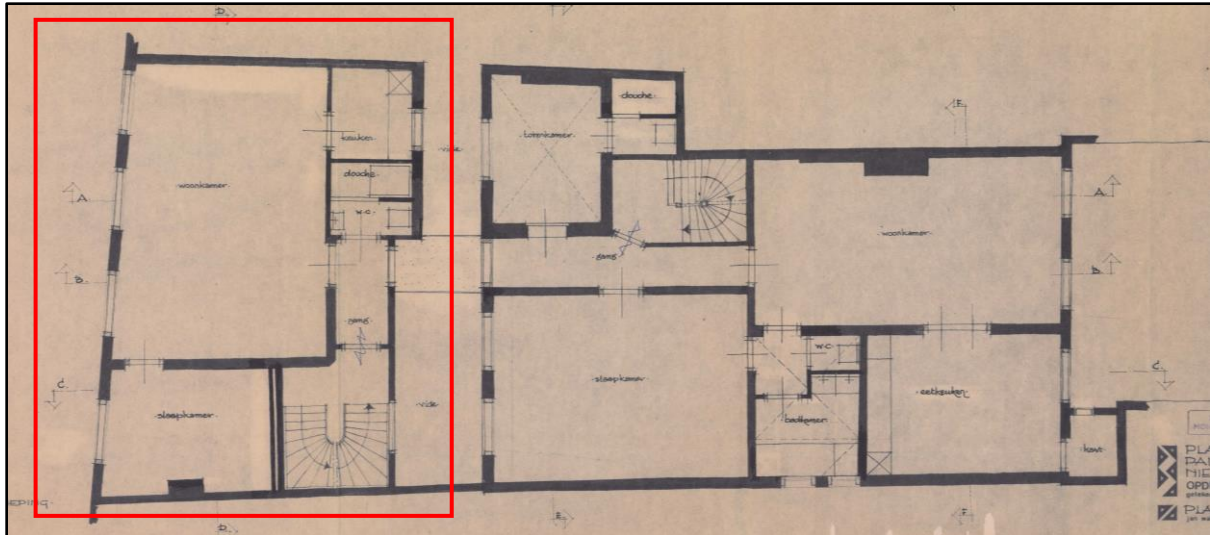
Midden: de wrong van de trap tussen eerste verdieping en zolder in het voorhuis (1982-'84).

Rechts: het venster met glas-in-loodraam in het trappenhuis van het voorhuis (achtergevel voorhuis). De gevelopening bestond al voor de restauratie van 1982-'84, de invulling en het glas-in-lood zijn nieuw. De herkomst van dit raam is onbekend.



Links: overzicht van de trap tussen begane grond en eerste verdieping van het voorhuis, gezien vanaf de eerste verdieping. De trap dateert uit de 19^{de} eeuw.

Rechts: overzicht van de trap tussen de eerste verdieping en zolder van de voorkamer, gezien vanaf de zolderverdieping. Deze trap dateert uit 1982-'84.



Plattegrond van de eerste verdieping volgens het ontwerp van november 1978, tekening van Jan Walraad architect (RCE panddossier). Omkaderd is het voorhuis.

5.2. Eerste verdieping

De eerste verdieping van het voorhuis bevat één appartement (Nobelstraat 1g), bestaande uit een grote voorkamer, een zijkamer, een achterkamer (sinds de restauratie van 1982-'84 verdeeld in een keuken en sanitaire ruimte) en een entreehal. Naast de zijkamer bevindt zich het trappenhuis.

De voorkamer is een grote ongedeelde ruimte, voorzien van een paneellambrisering onder de vensters, (19^{de}-eeuws?) deurkozijnen met tweepaneeldeuren en een stucplafond met een geprofileerde perklijst. Het stucplafond dateert vermoedelijk uit de 19^{de} eeuw. Opmerkelijk is wel het ontbreken van een middenornament. De lambrisering van de voorgevel is grotendeels origineel (vermoedelijk 18^{de} eeuw), maar bij de restauratie van 1982-'84 aangevuld en geres-taureerd. De schouw is nieuw opgetrokken bij de restauratie van 1982-'84, ter plaatse van een oudere schouw. De 19^{de}-eeuwse zwartmarmere schoorsteenmantel met overhoekse voluten is van elders afkomstig. De schouwmond bevat een openhaard met een bekleding van 'witjes'. Ook het spiegelpaneel is een nieuwe toevoeging.



Links: overzicht van de voorkamer op de eerste verdieping van het voorhuis, gezien naar de schouw tegen de linkierzijgevel.

Rechts: detail van de paneellambrisering onder de vensters in de voorgevel van de voorkamer op de eerste verdieping. Deze lambrisering dateert waarschijnlijk uit de 18^{de} eeuw.



Links: de schouw in de voorkamer op de eerste verdieping van het voorhuis, gereconstrueerd bij de restauratie van 1982-'84. De zwartmarmeren schoorsteenmantel is van elders afkomstig.
Midden: de kachelnis in de zijkamer op de eerste verdieping van het voorhuis, vermoedelijk uit het midden van de 19^{de} eeuw. Het vlakke stucplafond is geheel vernieuwd bij de restauratie van 1982-'84.
Rechts: de entreehal van het appartement op de eerste verdieping van het voorhuis, dat in deze vorm tot stand is gekomen in 1982-'84 en 2014. Het kozijn met de paneeldeur geeft toegang tot het trappenhuis van het voorhuis.

De zijkamer is een kleinere ruimte (één travee), waarvan de interieur-afwerking geheel vernieuwd is. Alleen de kachelnis heeft een 19^{de}-eeuwse datering. Hij is versierd met zwartmarmeren pilasters en een geprofileerde boog in stucwerk. Noemenswaard is de dikke dwarswand tussen de voorkamer en zijkamer, die circa 30 cm meet (1½ steens). Het bureau tegen de voorgevel dateert uit 2014.

Achter de grote voorkamer bevond zich een achterkamer, die bij de restauratie van 1982-'84 is verdeeld in een keuken en sanitaire ruimte. De tussenwand tussen de voor- en achterkamer was oorspronkelijk uitgevoerd in hout. Bij de keuken is dat nog steeds het geval. De brede deuropening bevond zich oorspronkelijk midden in de houten wand, maar is bij de restauratie verschoven om als toegang voor de keuken te fungeren. Het deurkozijn heeft pengatverbindingen (18^{de} eeuw?). De wanden van de sanitaire ruimte zijn nieuw opgetrokken, waarbij een kozijn met tweepaneelsdeur is herplaatst.

Het portaal is nieuw ingericht met een bovenkast en installatiekast, alles in historiserende vormtaal. Het portaal gaf voor 1982 ook nog toegang tot een doorgang naar het achterhuis (gesloopt bij de restauratie van 1982-'84). In 2014 hebben aanpassingen plaatsgevonden. Achter de zijkamer bevindt zich het trappenhuis, dat reeds benoemd is bij de beschrijving van de begane grond.

5.3. Zolder

De indeling van de zolder van het voorhuis tot een appartement (Nobelstraat 1h) is tot stand gekomen bij de restauratie van 1982-'84. De kapconstructie bestaat uit drie (hoofd)spanten, één halfspant op het westelijke kopeinde, hoekkepers en flieringen/ nokbalk. Aan de voorzijde bevinden zich bovendien gordingen op steekschoren. Deze vormen gezamenlijk de ondersteuning van de sporen, beschot en pannen (geheel vernieuwd 1982-'84).



De kapconstructie van het voorhuis.

De drie (hoofd)spanten bestaan elk uit een eikenhouten schaargebint en A-gebint. De schaar-gebinten bestaan elk uit spantbenen, dekbalken en korbeels. Op basis van de bouwsporen valt op te maken dat alledrie de schaargebinten volledig uit elkaar zijn geweest, ingekort en opnieuw in elkaar zijn gezet. De oude pengatverbindingen, dichtgezette inkepingen en toogna-gelgaten van de oude verbindingen zijn nog duidelijk herkenbaar. De spantbenen aan de voor-zijde zijn iets steiler geplaatst dan oorspronkelijk.

De A-gebinten lijken iets naar voren geschoven ten opzichte van de schaargebinten, aangezien hier geen plaats meer is voor een fliering. Ze bestaan uit kruisende spantbenen met een enkele koppelbalk. Aan de achterzijde ligt een fliering, in de nok een overhoeks nok-balk. Aan de voorzijde zijn steekschoren aangebracht voor gordingen van het voordakschild. IJzeren trekankers vormen de verbinding tussen de A-gebinten en de muurplaten op de voor-gevel.



Links: het achterste spantbeen van het schaargebint van het middelste spant van de kap van het voorhuis. De dekbalk is iets ingekort (voorzijde), de aansluitingen zijn vernieuwd. De fliering aan de achterzijde ligt op een klos.

Rechts: het voorste spantbeen van hetzelfde spant. Hier valt te zien dat de dekbalk is ingekort. Het spantbeen is steiler herplaatst. Een ijzeren anker vormt een verbinding met de voorgevel.



Links: het halfspant aan de westzijde. Hier valt een houten schot te zien, dat de overgang vormt van de 17^{de}-eeuwse hoogte van het voorhuis (rechts) en de 18^{de}-eeuwse verhoging van de voorgevel, omgezet om de hoek (links).

Rechts: de constructie van de dwarskap bestaat uit slechts hoekkepers en de aansluitende flieringen en gordingen. Deze dragen de sporen, beschot en pannendekking.

De dwarskap aan de achterzijde – boven het trappenhuis – heeft een eenvoudige constructie van alleen hoekkepers, waarop de gordingen en flieringen aansluiten. Hier zijn geen spanten of halfspanten aanwezig.



Links: detail van het westelijke spant in de kap van het voorhuis. De bouwsporen op de dekbalk – een loos pengat, een dichtzetting van een tand en ongebruikte toonagelgaten – maken duidelijk dat hij ingekort en herplaatst is.

Rechts: detail van het westelijke spant. De aansluiting van het spantbeen en korbeel zijn verschoven. Er zijn veel meer toonagelgaten zichtbaar dan nodig voor deze aansluiting.



Een nokgebint van middelste spant van het voorhuis. Het nokgebint heeft een symmetrische opzet, behorend bij een 17^{de}-eeuwse symmetrische kap. Bij verhoging van de voorgevel werd het voorschild flauwer. Daarom is een steekschoor met een gording toegevoegd. De trekankers zorgen voor koppeling van de voorgevel en kapconstructie.

De datering van de spanten is moeilijk te herleiden, maar de late 17^{de} eeuw is goed mogelijk (1687). Bij de 18^{de}-eeuwse verhoging van de voorgevel is de bestaande kap uiteengenomen, aangepaste en herplaatst. De schaargebinten zijn in onderdelen uiteengenomen, ingekort, bijgewerkt en nieuw opgebouwd. De overspanning is verminderd, zo valt op te maken uit de

posities van de oude pengatverbindingen (en het ontbreken van de oude aansluiting in enkele dekbalken). De A-gebinten van de nokgebinten zijn integraal herplaatst, maar iets naar voren geschoven op de schaargebinten. Alleen aan de achterzijde zijn flieringen/ wurmten gebruikt, omdat het dakschild daar de vorm van de spanten volgt. Steekschoren met een gording waren noodzakelijk bij de verhoogde voorgevel en het flauwere beloop van het voorschild.

Op basis hiervan valt ook een uitspraak te doen over de (vermoedelijke) 17^{de}-eeuwse vorm. De schaargebinten moeten iets langer zijn geweest. Indien daarop het A-gebint symmetrisch wordt geprojecteerd, dan komt de nok naar achteren, terwijl de voet van de 17^{de}-eeuwse kap lager lag. Dat kan alleen in relatie met een afhang of geknikt dakvlak aan de achterzijde. Bij de 18^{de}-eeuwse verbouwing moet de afhang aan de achterzijde zijn verdwenen ten gunste van het platte dak. De dwarskap aan de achterzijde was noodzakelijk voor het nieuwe of het doorgetrokken trappenhuis.

Bij de restauratie van 1982-'84 zijn alle sporen vernieuwd, tevens voorzien van beschot. Gekeken is voor een ongedeelde ruimte, slechts voorzien van lagere inbouwen voor een slaapkamer en sanitaire ruimte.

6. Beschrijving interieur achterhuis

Voor de beschrijving van het interieur wordt een onderscheid gemaakt tussen het voorhuis (nieuwbouw 1687) en het achterhuis (onderdeel van het middeleeuwse patriciërshuis met 17^{de}-eeuwse aanbouwen).

6.1. kelder

De kelder is samengesteld uit drie aaneengesloten ruimten, een bijna vierkante kelderruimte met een kruisgewelf en twee smallere ruimten met tongewelven. Het achterste tongewelf is gehalveerd voor een open trappenhuis met een bakstenen keldertrap.



Links: de kelderruimte met het kruisgraatgewelf in het achterhuis, gezien naar de binnenplaats.

Rechts: de achterkelders met segmentboogvormige tongewelven, gezien vanuit de voorste kelderruimte met kruisgewelf. In de achterste kelder valt de gemetselde keldertrap te zien.



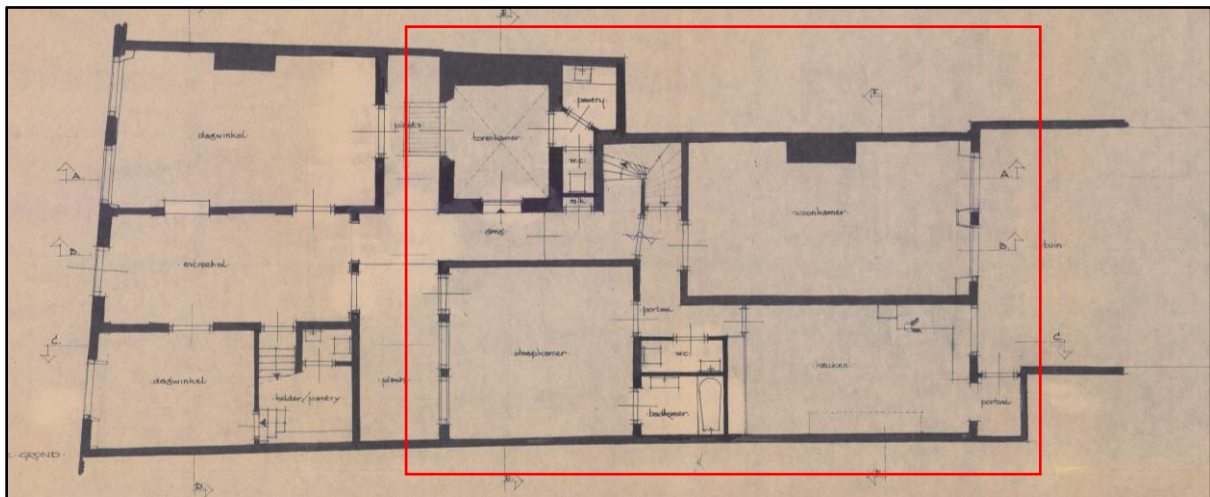
Links: de start van de gemetselde keldertrap in de kelder van het achterhuis.

Rechts: de keldertrap in het achterhuis, gezien vanaf de aanlanding op de begane grond.

De vierkante kelderruimte heeft een flauw kruisgraatgewelf, voorzien van hoekpenanten in de vier hoeken. De wanden en het gewelf zijn volledig gepleisterd en gewit. Een puntraster van cementpleisterwerk getuigt van maatregelen tegen vocht.

Op de vloer liggen geglaazuurde plavuizen in halfsteensverband. Tegen de oostelijke zijgevel bevindt zich een verhoog, voorzien van een geelgeglazuurde plavuizen met een afsluitende rollaag. In de voorgevel bevindt zich een hooggeplaatste nis met een dubbele onderdorpel en een getoogd houten venstertje met een naar binnen draaiend roedenraam (vernieuwd bij de restauratie van 1982-'84). De dubbele onderdorpel is vermoedelijk gevolg van een eerdere verkleining van het venster. Een dichtgezette nis in de westwand is een restant van een doorgang naar het buurpand. Pal daarnaast is een ijzeren haak zichtbaar, een herinnering aan een onbekend gebruik.

Een brede getoogde nis geeft toegang tot de smallere ruimte. De eerste heeft een gedrukt tongewelf. Een volgende getoogde doorgang geeft toegang tot de tweede smallere ruimte, deels voorzien van een gedrukt tongewelf en deels uitgevoerd als trappenhuis voor de keldertrap. De trap met onderkwart is geheel gemetseld in gelige balksteen.



Plattegrond van de begane grond volgens het ontwerp van november 1978, tekening van Jan Walraad architect (RCE pandsdossier). Omkaderd is het achterhuis.

5.2. Begane grond

De begane grond van het achterhuis heeft een L-vormige plattegrond. Het voorste deel van de plattegrond heeft een centrale gang, die aan de linkerzijde wordt geflankeerd door de 'torenkamer' met kleine achterruijten (gewelfde ruimten) en aan de rechterzijde een woonkamer (slaapkamer). Achter de 'torenkamer' bevindt zich een trappenhuis. Een dwarsgang leidt naar een tussenruimte (badkamer). Daarachter zijn een woonkamer en keuken. Een klein uitstekje geeft toegang tot de binnenplaats.

De torenkamer (behoort bij Nobelstraat 1c) is een bijna vierkante ruimte met zware muren, voorzien van een kruisgraatgewelf met een gepleisterde decoratie (een middenkruis met gratten). In de hoeken bevinden zich vier geprofileerde consoles met versieringen in de vorm van banderolles. Vermoedelijk zijn de consoles deels vernieuwd bij de restauratie. De geschilderde baksteendecoratie dateert volgens Rob Crevecoeur uit de late 19^{de} eeuw.³⁹

³⁹ RCE pandsdossier, interne adviesvraag over consolidatie schilderingen RdMz (Rob Crevecoeur), 11-7-1983: 'Het beschilderde gewelfje zal zo eind vorige eeuw zijn afgewerkt. Nogal los stuc. Vooral "gekheidswaarde". Zo mogelijk wat bijwerken met pleister en verf. Dat laatste zal wel vrij veel werk geven i.v.m. besnijden van voegjes. Als 't niet zou kunnen, is dat jammer, maar denk ik niet zo héél erg' Groet Rob Crevecoeur.'

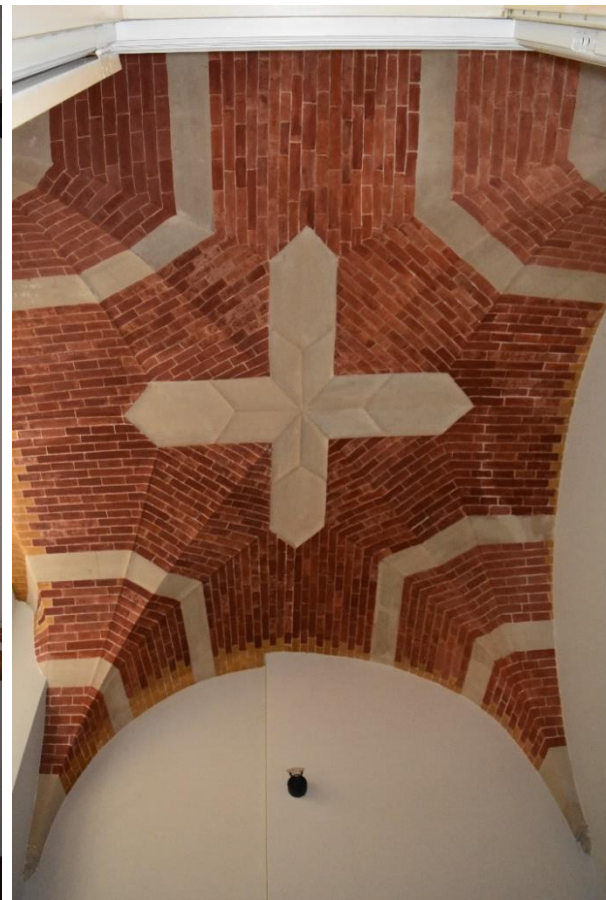
De vloer is betegeld met tegels van (hergebruikte?) witte en rode natuursteen tegels in een diagonaal patroon. In de vergaderverslagen was sprake van het aanbrengen van Spaanse plavuizen. De wanden zijn gepleisterd en gewit.

De gangdeur van de torenkamer is een tweepaneelsdeur, gevat in een kozijn met architraaflijsten (vernieuwd). De doorgang naar de achterruimte bevat een opgeklampte deur, afgehangen in een kozijn met eenvoudige architraaflijsten (1982-'84). In de voorgevel – toegang gevend tot de lighthof – is een breed deurkozijn met glaspaneeldeuren en een bovenlicht (1982-'84).



Links: de vloer van de torenkamer op de begane grond van het achterhuis, voorzien van hergebruikte natuurstenen tegels.

Rechts: een van de consoles onder het gewelf in de torenkamer, versierd met een banderolle.



Links: het deurkozijn met de opgeklampte deur tussen de torenkamer en achterruimte op de begane grond, vernieuwd in 1982-'84.

Rechts: het gewelf van de torenkamer op de begane grond, versierd met een stervormig stucpatroon met een baksteen-imitatie-beschildering.



Het gewelf in de torenkamer op de begane grond van het achterhuis, foto uit 1912 (RCE beeldbank, 015030).



Het kruisgewelf in de achterraimte van de torenkamer op de begane grond van het achterhuis, voorzien van een stervormig stucdecoratie. Een deel van het gewelf is gesloopt bij plaatsing van de trap (17^{de} eeuw).



Links: het luik in het verlaagde plafond van de achterruimte van de torenkamer op de begane grond van het achterhuis, verdeeld in een gangetje, pantry en toilet.

Rechts: de aansluiting van het verlaagde plafond op de consoles onder het gewelf. Vermoedelijk zijn de consoles verdwenen.

De achterruimte achter de torenkamer is een smallere ruimte met een uitsparing voor het trappenhuis, eveneens voorzien van een kruisgraatgewelf met een gepleisterde stervormige decoratie. Het lijkt erop dat een hoek uit het gewelf is verdwenen bij plaatsing van het trappenhuis (17^{de} eeuw), gelet op de beschadigingen op het decoratiepatroon.

Het gewelf gaat overigens schuil achter een verlaagd plafond, behorende bij een ingebouwde pantry, gang en toiletruimte uit 1982-'84. Het verlaagde plafond bevindt zich precies ter hoogte van de consoles van het gewelf. Vermoedelijk zijn deze al eerder verloren gegaan.



Links: overzicht van de gang op de begane grond, gezien naar de voordeur van appartement 1f. Het bovenlicht is vermoedelijk 19^{de}-eeuws (herplaatst?).

Rechts: het deurkozijn met tweepaneelsdeur tussen de gang en torenkamer (vernieuwd 1982-'84).

De gang op de begane grond is een smalle ruimte tussen de torenkamer aan de linkerzijde en de woonkamer aan de rechterzijde. De vloer bestaat uit hardsteen tegels, de wanden zijn gepleisterd en gewit. De deuropening naar de woonkamer aan de rechterzijde is dichtgezet vanwege de verdeling in appartementen. De balklaag is vrijgelegd. Hij bestaat uit moerbalken en kinderbinten, gelijk aan die van de naastgelegen kamer. Deze smalle ruimte past niet bij het huis in zijn vroeg-17^{de}-eeuwse opzet. Dat zou betekenen dat deze ruimte onderdeel was een grotere ruimte (dus onderdeel was van de woonkamer aan de rechterzijde).



Links: de rechter voorkamer op de begane grond van het achterhuis, gezien naar de gevel aan de lighthof. De beide vensters met zesruitsschuijframes zijn vernieuwd, het deurkozijn met glaspaneel deur en bovenlicht nieuw geplaatst (ter plaatse van een venster).

Rechts: de balklaag van moer- en kinderbinten in de rechter voorkamer op de begane grond.



Links: het deurkozijn en de paneel deur in de rechter voorkamer op de begane grond van het achterhuis, versierd met Lodewijk-XVI-decoraties uit de late 18^{de} eeuw (1779?).

Rechts: detail van de decoraties van het deurkozijn.

Het appartement Nobelstraat 1f beslaat het grootste deel de begane grond van het achterhuis. De rechter voorkamer is een langwerpige ruimte met moer- en kinderbinten (drie traveeën). Bij de voorgevel liggen de kinderbinten in een strijk balk (vernieuwd?). Aan de andere zijde liggen de balken in de muur. Verder liggen de kinderbalken op de moerbalken, gesteld door klosjes en plaatjes. De tussenruimten zijn ingevuld met vulmateriaal. Veel van de kinderbinten lijken te zijn vernieuwd. Op de moerbalken is nieuw schaafwerk te zien, behorend bij de herstelwerkzaamheden uit 1982-'84.

De vloerafwerking is vernieuwd, de wanden zijn gepleisterd en geschilderd. De huidige blauwe kleurstelling is van recente datum.

Aan de achterzijde bevindt zich een deurkozijn met een laat-18^{de}-eeuwse gedecoreerde architraaflijst met oren en hoofdstel, voorzien van een tweepaneelsdeur uit dezelfde periode. De panelen zijn versierd met hoekrozetjes. Aan de bovenzijde bevindt zich een opgetimmerde lijst. De knieren getuigen van een oorspronkelijke samenhang tussen kozijn en deur. De plaats van deze deur is niet origineel (herplaatst of van elders afkomstig?).

De dwarsgang tussen de voor- en achterkamers op de begane grond bevatten geen bijzonderheden. Dat geldt ook voor de tussenruimten tussen de rechter voorkamer en de keuken. Aan de linkerzijde bevindt zich een eikenhouten spiltrap, gevat in een stenen trappenhuis. De trap bestaat uit een rechthoekige spil, waarin de treden zijn ingepend. Op basis van de uitvoering lijkt een 17^{de}-eeuwse datering aannemelijk. Langs de gevels bevindt zich een lambrisering van 'witjes', voorzien van pilasters met knoppen en een buiklijst van gevlamde en schildpadtegels.⁴⁰ Deze tegels dateren uit de 17^{de} en 19^{de} eeuw.



Overzichten van het trappenhuis in het achterhuis. De eikenhouten trap dateert vermoedelijk uit de 17^{de} eeuw. De lambrisering van 'witjes', voorzien van pilasterdecoraties en de buiklijst van gevlamde en schildpadtegels vermoedelijk uit de 19^{de} eeuw. De laatstgenoemde tegels stammen deels uit de 17^{de} en dele uit de 19^{de} eeuw.

De linkerachterkamer is een brede kamer met moer- en kinderbinten, voorzien van consoles naar 17^{de}-eeuws model. De kinderbinten liggen op de strijk balken (van verschillende maatvoering) en moerbalken, waartussen kopschotjes. De vloerdelen gaan schuil achter spreidseel. Diverse onderdelen lijken vernieuwd. Alle houtwerk is donker bruin gebeitst/ gevernist. Opmerkelijk is dat de consoles bestaan uit afgezaagde rompen met losse profielbetimmeringen (van ander hout). Alleen de strijk balk tegen de gangmuur heeft een restant van een oorspronkelijke console. Die maakt duidelijk dat de andere consoles op aannemelijke wijze zijn gereconstrueerd (19^{de} eeuw?).

In het middelste balkvak bevindt zich een zwaardere raveelbalk. Tegen de wand staat een houten schouw, bestaande uit een houten schoorsteenmantel en boezembetimmering met een

⁴⁰ Pluis 1997, pag. 578 en 579.

opzetstuk en een spiegel. In beide zijkanten van de boezembetimmering zijn kastjes aanwezig (pijpenkastjes?). De stookmond is betegeld met witjes, die een omlijsting vormen voor een open haard. Op de schoorsteenmantel en de boezembetimmering zijn sporen van verdwenen decoraties te zien. Deze zijn gestolen in de periode van leegstand in de jaren '70 van de 20^{ste} eeuw. Dat geldt ook voor de pilasters van de schoorsteenmantel.

Op de foto's uit 1910 en 1912 staat de schouw nog in welstand gefotografeerd. De schoorsteenmantel heeft een 19^{de}-eeuwse ijzeren inschuifhaard, de boezembetimmering bevat een schilderij van Hercules bij Omphale. De ondertekening was: A. Kessels, 1719. De voorstelling is een interpretatie van een schilderij van Domenico Zampieri of Domenichino (Bologna 1581 – Napels 1641).⁴¹ Hercules heeft een spinstok in handen, terwijl Omphale is omhangen met zijn leeuwenhuid en een knots in handen heeft.⁴²



Links: een geprofileerde console onder een moerbalk in de linker achterkamer van het achterhuis. De kern van de consoles lijkt origineel (17^{de} eeuw), het profiel een reconstructie (19^{de} eeuw).

Rechts: een geprofileerde consoles onder de strijk balk tegen de achtergevel van de linker achterkamer. Ook deze console heeft een opzetstuk met een 17^{de}-eeuwse profilering.



Links: het deurkozijn en de eikenhouten paneel deur in de linker achterkamer van het achterhuis, vermoedelijk uit de vroege 18^{de} eeuw.

Midden: de schouw in de linker achterkamer, bestaande uit een houten schoorsteenmantel en een boezembetimmering. Veel decoraties zijn verdwenen.

Rechts: aftekening van een decoratie op de boezembetimmering.

⁴¹ Voorloopige lijst 1915, pag. 154.

⁴² [https://nl.wikipedia.org/wiki/Omphale_\(mythologie\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Omphale_(mythologie))



De schouw van de linker achterkamer op de begane grond in welstand, foto uit 1912 (links) en 1910 door A. Alexander (rechts), (RCE beeldbank, 015028 en 022841). Het schilderij is ondertekend door A. Kessels, 1719. De wanden hebben paneellambriseringen, waarboven een bespanning met bloemenbehang. De vloer is voorzien van blokparket.



Prent van Hercules en Omphale, Carlo Fauci naar Domenico Zampieri – Domenichino (Harvard Art Museums R7666). Omphale was koningin van Lydië, een deel van het huidige Turkije. Zij had de Herakles als slaaf aangekocht. Herakles was slaaf geworden als boetedoening voor de moord op Iphitus, opgelegd door het Orakel van Delphi. Hij moest zich bovendien kleden als een vrouw en moest vrouwentaken uitvoeren, zoals garen spinnen. Niettemin verrichtte hij tijdens deze periode ook een aantal heldendaden.

Hercules en Omphale waren ook verliefd en kregen kinderen. Over hun relatie werd geroddeld dat Herakles zo onder haar invloed stond dat hij zijn knots en leeuwenhuid verwaarloosde. Hij zou zich in vrouwenkleding hullen en zou elke wens van Omphale vervullen.



Eén van de kastjes in de zijwand van de boezembetimmering van de schouw in de linker achterkamer op de begane grond van het achterhuis.

De huidige vloer van de linker achterkamer bestaat uit houten delen (vernieuwd). De wanden zijn gepleisterd en wit beschilderd. De vensters in de achtergevel zijn nieuw aangebracht bij de restauratie van 1982-'84, na sloop van de veranda.

De rechter achterkamer is de keuken. De ruimte heeft een tamelijk eenduidige enkelvoudige balklaag met (vernieuwde) vloerdelen. Een zware moerbalk fungeert als een strijk balk voor deze balklaag, waar tevens sprake is een sprong in het bovenliggende vloerniveau. De geprofileerde console stamt waarschijnlijk uit de 17^{de} eeuw. De keukenschouw wordt geflankeerd door twee ondergeplaatste raveelhouten, waarop een raveelbalk. Deze raveelbalk loopt door tot op de eerder genoemde moerbalk.

Tegen de rechterzijwand bevindt zich een hangschouw, een keukenschouw. Vermoedelijk had deze schouw één of twee keerwanden voor een fornuis of oven, waarvan slechts een restant overgebleven is. Deze wand is betegeld met 'witjes'. De lijst om de boezemplaat is grotendeels gereconstrueerd, vermoedelijk naar gevonden bouwsporen. De vloer bestaat uit gepolijste hardsteen en witmarmeren tegels in een sierlijk patroon naar 17^{de}-eeuws model (reconstructie 1982-'84).

De wanden zijn volledig betegeld met 'witjes' (wit geglazuurde tegels). Er zijn diverse herstellingen te zien, waaronder Westraventegels uit de periode 1982-'84. Naast de schouw staat een volledig omtimmerde pomp (deels vernieuwd), voorzien van twee smeedijzeren zwengels en twee koperen kranen. De hardstenen gootsteen staat op twee dwarsmuurtjes, eveneens betegeld met witjes. Deze locatie is niet origineel. Op de plattegrondtekening uit circa 1920 staat de pomp tegen de tegenoverliggende langswand. De pomp is van elders afkomstig (aangeleverd door L. Oosterhoff, december 1983).⁴³

De achterwand wordt volledig ingenomen door een tweedelige keukenkast, bestaande uit pilasters en een kroonlijst (met tandlijst). Het ene deel bevat een brede servieskast met dubbele deuren (oorspronkelijk), het andere een halve servieskast met enkelvoudig deur (oorspronkelijk) en de keukendeur (vernieuwd). Alle vier de deuren zijn tweepaneeldeuren, waarvan de bovenpanelen bestaan uit zes ruiten. De wand boven de kastenwand is betimmerd met verticale delen, voorzien van vier geprofileerde lijstjes.

⁴³ RCE pandsdossier, bespreking 21 (20 december 1983).



*Links: overzicht van de keuken op de begane grond van het achterhuis, gezien naar de achtergevel.
Rechts: de pomp naast de keukenschouw in de keuken. De pomp met zwingels komt van elders, het pomphuis is gereconstrueerd (1982-'84). De hardstenen gootsteen is origineel afkomstig uit het huis zelf.*

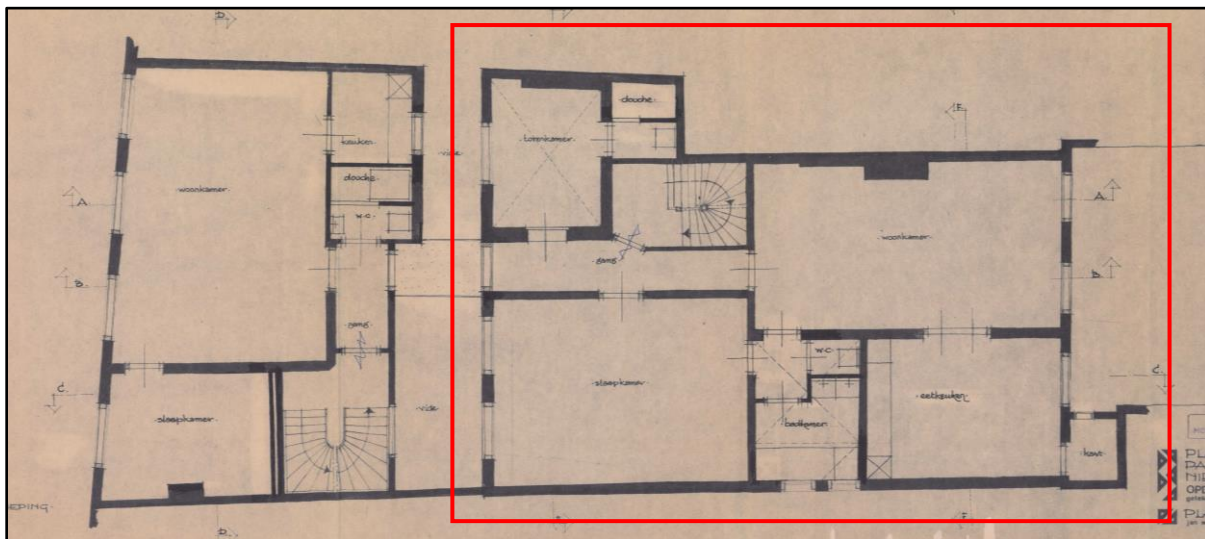


De 18^{de}-eeuwse kastenwand in de keuken op de begane grond van het achterhuis.



Links: detail van de kastenwand in de keuken op de begane grond van het achterhuis.

Rechts: een 17^{de}-eeuwse console onder de zware (moer)balk in de keuken.



Plattegrond van de eerste verdieping volgens het ontwerp van november 1978, tekening van Jan Walraad architect (RCE panddossier). Omkaderd is het achterhuis.

6.3. Eerste verdieping

De eerste verdieping van het achterhuis heeft een soortgelijke indeling als de begane grond, bestaande uit een ‘torenkamer’ aan de linkerkant, een gang en een rechtervoorkamer. Daarachter bevinden zich twee grote ruimten, de grote woonkamer aan de linkerkant en een smalere kamer aan de rechterkant. Het voorste deel van deze smalle ruimte bevat een aantal ruimten met sanitaire voorzieningen (toilet en wc).

De gehele verdieping van het achterhuis bestaat uit één appartement, Nobelstraat 1d.

De ‘torenkamer’ heeft een soortgelijke karakteristiek als de torenkamer op de begane grond, bestaande uit zware wanden en een kruisgraatgewelf met een stervormige pleisterdecoratie. De tweekleurige afwerking in wit en vaalgeel benadrukken het decoratiemotief. De vloer is voorzien van laminaat. De wanden zijn gepleisterd en gewit. De entree vanuit de gang bestaat uit een houten kozijn, voorzien van een opgeklampte deur op lange smeedijzeren gehengen. Via deze torenkamer is een achterliggend toilet bereikbaar, waar voorafgaande aan de restauratie van 1982-‘84 de zoldertrap stond. De afwerking is van recente datum.



Het kruisgewelf van de torenkamer op de eerste verdieping van het achterhuis. Het gewelf heeft een kruisvormige versiering in pleisterwerk.



Het deurkozijn tussen de gang en de torenkamer op de eerste verdieping van het achterhuis, voorzien van een opgeklampte deur.

De gang is een smalle ruimte tussen de torenkamer en rechtervoorkamer. Bij de restauratie van 1982-'84 is de balklaag vrijgelegd, bestaande uit korte moerbalken en kinderbinten. De korte moerbalken lijken onderdeel van de moer- en kinderbalken in de rechtervoorkamer. Dat zou betekenen dat de gangwand secundair is toegevoegd, waarbij dan ook de consoles moeten zijn verplaatst. Het deurkozijn en de eenpaneelsdeur naar de rechter voorkamer stamt waarschijnlijk uit de 18^{de} eeuw. De vloerafwerking van laminaat is van recente datum, de gepleisterde afwerking van de wanden stamt uit 1982-'84.

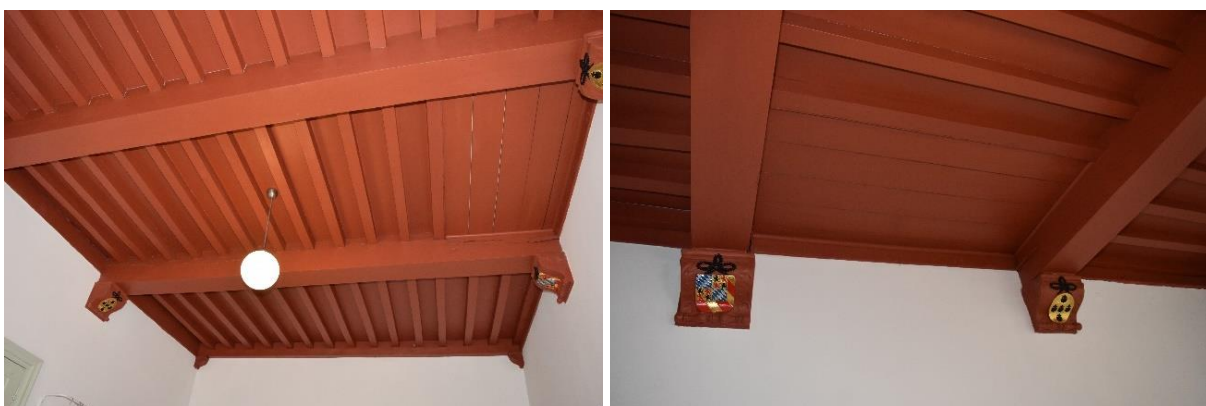
De rechtervoorkamer is een rechthoekige ruimte, voorzien van moer- en kinderbalken. Aan voor- en achterzijde bevinden zich strijkbalken van geringere maatvoering. De kinderbalken liggen op de moerbalken, waartussen kopschotjes. De kinderbalken zijn in de strijkbalken ingekroosd. De vloerdelen gaan schuil achter spreidsele. De moerbalken hebben renaissance consoles, voorzien van bladwerk en 'opgestrikte' wapenschilden. De strijkbalken hebben soortgelijke consoles, voorzien van bladversieringen. De combinatie van wapenschilden wijst op een vroeg-17^{de}-eeuwse datering (1607).

Tegen de rechterzijgevel is een raveling voor een forse schouw herkenbaar. De schouw is in de 19^{de} eeuw verdwenen voor de inrichting tot een keuken. De verdwenen eikenhouten schouw was versierd met een cartouche met het jaartal 1629.⁴⁴



Links: de rechtervoorkamer op de eerste verdieping van het achterhuis, gezien naar achteren.

Rechts: de rechter voorkamer, gezien naar de voorgevel.



Links: de samengestelde balklaag van moer- en kinderbalken boven de rechtervoorkamer op de eerste verdieping van het achterhuis.

Rechts: de raveling in de balklaag van de rechtervoorkamer, oorspronkelijk bestemd voor een forse schouw.

⁴⁴ Van Breen 1912, pag. 214.



Links: een zandstenen console met het wapenschild van de familie Van der Noot onder een van de moerbalken in de rechtervoorkamer op de eerste verdieping van het achterhuis (1607).⁴⁵

Midden: een zandstenen console met het wapenschild van de familie Van Beijeren van Schagen (1607).⁴⁶

Rechts: een zandstenen console onder een strijkbalk (1607).



De balklaag van moer- en kinderbinten van de rechtervoorkamer op de eerste verdieping in 1912, voorzien van consoles met wapens van de familie Van Beijeren van Schagen en de familie Van der Noot (RCE beeldbank, 015033).

Reeds genoemd is het 18^{de}-eeuwse deurkozijn met paneeldeur in de gangwand. Een tweede deur is van recente datum. Deze leidt naar de sanitaire ruimten (afgescheiden van de rechter-achterkamer). Op de plattegrond van 1920 staat hier een gewelf of stucgewelf ingetekend,

⁴⁵ <https://cbgfamiliewapens.nl/zoeken?search=noot&collection=Familiewapens>

⁴⁶ <https://cbgfamiliewapens.nl/zoeken?search=beijeren&collection=Familiewapens>

maar daarvoor zijn geen gegevens gevonden. De indeling en afwerking zijn geheel vernieuwd bij de restauratie van 1982-'84 (vloer, wanden en plafond).



Links: de 17^{de}-eeuwse balklaag van moer- en kinderbinten van de linker achterkamer van het achterhuis. Rechts op de foto valt een raveling te zien voor een schouw/ rookkanaal.

Rechts: de schouw in de linker achterkamer. De zwartmarmeren schoorsteenmantel dateert uit de late 19^{de} eeuw. Hij is van elders afkomstig.

De linker achterkamer is een grote ruimte met moer- en kinderbalken (circa 1620-1630). Tegen de wanden liggen strijkbalken van geringer formaat. De kinderbinten liggen op de moer- en strijkbalken, waartussen kopschotjes. De vloerdelen zijn aan zicht onttrokken door spreid- sel. Er zijn geen sporen van consoles. Tegen de linkerwand staat een schouw, waarvan het rookkanaal een kleine raveling passeert. De huidige schouw heeft een zwartmarmeren schoor- steenmantel uit de late 19^{de} eeuw, die voor de restauratie van 1982-'84 van elders is betrok- ken. In de schouwmond is een open haard aangebracht, voorzien van 'witjes' (1982-'84). Een brede deuropening leidt naar de rechter achterkamer, voorzien van een nieuw deurstel.

De rechter achterkamer heeft een enkelvoudige balklaag. Langs de volle lengte van de rech- terzijgevel loopt een 'raveelbalk'. Het rookkanaal – behorende bij de keukenschouw – wordt geflankeerd door twee raveelhouten. De verdere afwerking vertoont geen bijzonderheden.



De zoldertrap tussen de eerste verdieping en de zolder. Deze trap is een (vrije) reconstructie uit 1982-'84 van de oorspronkelijke spiltrap naar de schuilkerk uit circa 1630.

In het verlengde van de trap tussen begane grond en eerste verdieping is een nieuwe zoldertrap gemaakt (1982-'84), een spiltrap met een rechte steek aan de onderzijde. De leuning bestaat uit slanke gedraaide balusters en een handlijst.

Vermoedelijk is hiermee de oorspronkelijke situatie uit de vroege 17^{de} eeuw weer in belangrijke mate hersteld. Immers volgens het onderzoek van 1912 bevond zich hier oorspronkelijk een spiltrap naar de zolder. Deze was in de late 19^{de} eeuw gesloopt.⁴⁷ Bevestiging van deze veronderstelling werd gevonden bij de restauratie van 1982-'84, toen in de balklaag een hergebruikte trapspil werd teruggevonden.

6.4. Kapconstructie

De kapconstructie van het achterhuis heeft een L-vormige structuur. Aan de achterzijde bevindt zich een eenduidige zadeldakconstructie met drie stapelspanten (circa 1630), bestaande uit eikenhouten zolder-, vliering- en nokgebinten (achterzolder). Hierop liggen sporen met dakbeschot.

De zoldergebinten van de achterzolder bestaan uit eikenhouten krommers, dekbalken en korbeels. Haaks hierop liggen de flieringen. Houten blokkeels koppelen de spantbenen met de borstweringen. Opvallend is het ontbreken van windschoren. Er zijn gehakte telmerken herkenbaar: streepjes en spitsovaaltjes. Op dit niveau is geen eenduidig systeem te zien, behoudens op het achterste gebint (alle onderdelen: III).

Op de vliering zijn de vlieringgebinten aanwezig, bestaande uit rechte spantbenen, dekbalken en korbeels. Ook hierop liggen afgeschoorde flieringen (windschoren). Op de dekbalken staan nokstijlgebinten, voorzien van afgeschoorde nokgordingen (windschoren).



Overzicht van de achterzolder van het achterhuis, gezien naar de achtergevel. Duidelijk herkenbaar zijn de schaargebinten van de spanten, bestaande uit spantbenen, dekbalken en korbeels. Twee van de drie spantvakken hebben kinderbinten voor een tussenvloer. Het achterste balkvak heeft geen kinderbinten, maar een houten tongewelf. De dakschilden zijn ook afgetimmerd met beschot van houten delen. De kast naast de achtergevel is verdwenen.

⁴⁷ Van Breen 1912, pag. 214.

Er zijn diverse aanwijzingen voor wijziging van de constructie, waarbij alle spanten uit elkaar zijn genomen en herplaatst. De telmerken staan niet op volgorde, vertonen geen samenhang meer per spant en de lussen in de flieringen (op de vlieringgebinten) zijn aan weerszijden tegengesteld in richting. Ook de toognagels lijken nieuw te zijn ingeslagen.



Overzicht van de vliering van de achterzolder van het achterhuis. Herkenbaar zijn de gestapelde vlieringgebinten en nokstijlgebinten. Er is sprake van een samenhangende constructie, hoewel de onafhankelijke telmerken wijzigingen doen vermoeden.



Links: het westelijk gedeelte van het middelste vlieringgebint op de achterzolder met het telmerk III. Rechts: het oostelijk gedeelte van hetzelfde vlieringgebint met het telmerk ().



Links: het beschoot op de vliering van de achterzolder, bestaande uit dunne eiken delen met visbek-aansluitingen. Het beschoot is tegen het voorste vlieringgebint aangetimmerd.

Rechts: detail van het beschoot met visbekaansluiting.



Links: de vlieringkamer op de achterzolder met beschoot aan voor- en achterzijde. In dit beschoot aan de achterzijde is een opening met balusters. Via deze balusters was er zicht op de altaarruimte van de schuilkerk in de achterste travee van de zolder, hier herkenbaar aan het tongewelf. De betimmering van dakschilden, tongewelf en vlieringschoot is vernieuwd bij de restauratie van 1982-'84.

Rechts: de balustrade op de achterzolder van het achterhuis, de toegang tot de kerkruimte.

Deze kap heeft een bijzondere inrichting. Op zolderniveau zijn de dakschilden geheel voorzien van een houten betimmering (beschoot). Slechts twee balkvakken hebben een vlieringvloer, bestaande uit kinderbinten en vloerdelen. Deze vliering heeft aan voor- en achterzijde houten wanden, waarvan de achterste bovendien is voorzien van een open balustrade met gedraaide balusters. Vanaf de vliering is het achterste balkvak dus te overzien. Het voorste schot bevat een deuropening, bereikbaar via een steile vlieringstrap. De achterste travee – de travee naast de achtergevel – heeft geen vlieringvloer, maar een hoger geplaatst houten tongewelf. Dat komt overeen met de hooggeplaatste zoldervensters in de achtergevel. Alle betimmeringen zijn bij de restauratie van 1982-'84 vernieuwd, behoudens het voorste schot van de vliering. Dat bestaat uit oude eikenhouten delen met visbekaansluiting (vermoedelijk 17^{de} eeuw). Nog onbenoemd is de balustrade op zolderniveau, bestaande uit gedraaide balusters en een geprofileerde handlijst.

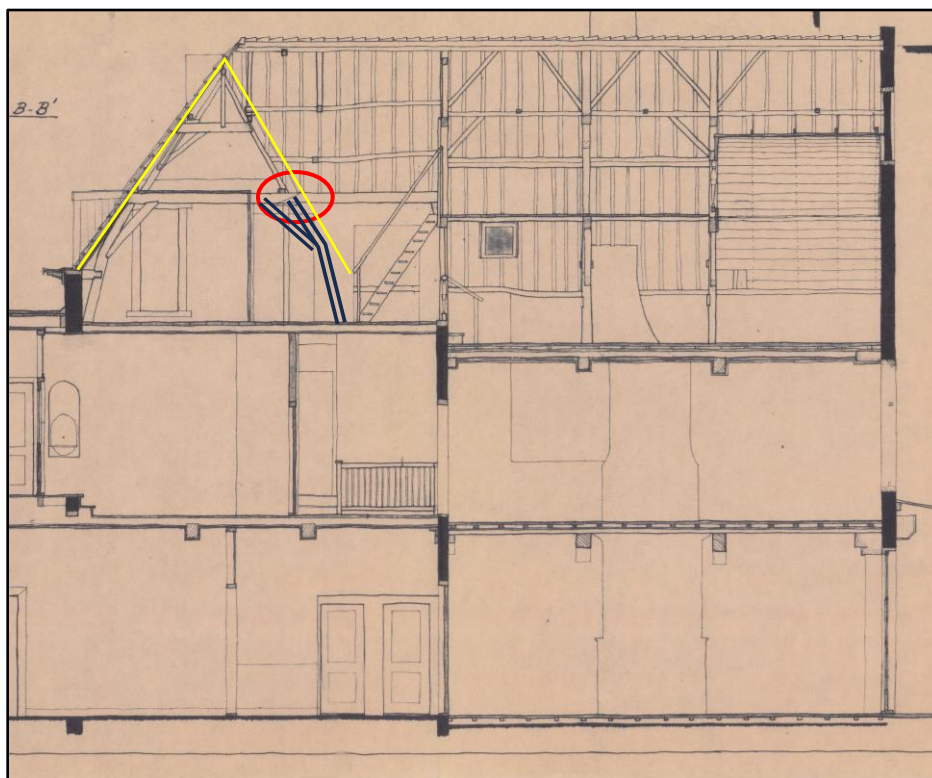
Dit zijn de restanten van een katholieke schuilkerk, die hier ingericht moet zijn bij de bouw omstreeks 1630. Het altaar stond in de hoge, overwelfde ruimte direct naast de achtergevel.

De twee hoge vensters in de achtergevel zorgden voor licht. In de achtergevel zijn de ontlastingsbogen van de oorspronkelijke kruisvensters is nog herkenbaar. De bezoekers konden op zolderniveau en vloeringniveau (achter de balustrade) meekijken op de misviering aan het altaar. De balustrade op de zolder vormde de toegang tot de kerkruimte.



Het zolderkerkje in de Nobelstraat
Bij het Eeuwfeest der St. Teresia Kerk
15 – 19 October 1941

Overzicht van de schuilkerk op de zolder en vloering van het achterhuis, voorzien van een tijdelijke inrichting ten tijde van het honderdjarig bestaan van de St. Teresiakerk in oktober 1941 (<http://monumentenfondsdenhaag.nl/project/nobelhuis>).



Langsdoorsnede van het achterhuis, bestaande toestand in november 1978, tekening van Jan Walraad architect (RCE pandsdossier). De rode cirkel markeert een knip in de debalk van het halfspant. In geel de contour van het zaddeldak. Vermoedelijk had de voorzolder oorspronkelijk een zaddeldak. Het zoldergebint moet zijn verlengd bij de uitbreiding aan de achterzijde.

De haaks aansluitende kap van de voorzolder valt moeilijk te overzien. Op zolderniveau staan twee langgerekte halfspanten, die aansluiten op het voorste spant van de achterzolder. Voorafgaande aan de restauratie van 1982-'84 was duidelijk dat dit schaargebinten moeten zijn geweest, waarvan één spantbeen was verwijderd om de dekbalk te kunnen verlengen naar achteren. De ingrijpende vernieuwingen bij de restauratie van 1982-'84 maken verdere conclusies helaas onmogelijk.

Op deze halfspanten staan eikenhouten vlieringgebinten met nokstijlgebintjes, die een samenhangende constructie vormen. Deze constructie is sterk verwant aan die van de achterzolder, hetgeen een 17^{de}-eeuwse datering waarschijnlijk maakt. Op basis van de bouwgeschiedenis wordt de voorzolder gedateerd in 1607. Op de flieringen en nokbalk liggen sporen. De vlieringvloer lijkt geheel vernieuwd te zijn.



Eén van de halfspanten van de voorzolder van het achterhuis, geheel vernieuwd bij de restauratie van 1982-'84. Het zoldergebint is een langgerekte halfgebint met slechts één spantbeen.



De vliering van de voorzolder van het achterhuis bevat twee spanten, elk bestaande uit een vlieringgebint en nokgebint. De flieringen en nokbalk zijn afgeschoord (windschoren).



De vliering van de voorzolder, gezien vanaf de vliering van de achterzolder.

De aansluiting van de achterzolder op de voorzolder is enigszins geïmproviseerd. Herkenbaar zijn flieringen en een nokbalk tussen de kap van de voorzolder en achterzolder, die drager is van de sporen met beschoot (1982-'84).

Een deel van de voorzolder van het achterhuis is door middel van een stenen wanden afgesloten tot een afzonderlijke ruimte, voorzien van een kinderbintenbalklaag (de vlieringzolder) en een dakschild. Deze ruimte heeft twee deurkozijnen, voorzien van sierlijk opgeklampte eikenhouten deuren ('strokendeuren'). Deze vermoedelijk 17^{de}-eeuwse deuren zijn nieuw afgehangen. Het is onduidelijk of ze zich hier op hun oorspronkelijk positie bevinden.



Links: de voorzijde van de opgeklampte deur of strokendeur van de zolderkamer op de voorzolder.

Rechts: de achterzijde van dezelfde deur.



Links: de voorzijde van de opgeklampte deur of strokendeur van de zolderkamer op de voorzolder, gezien vanuit het trappenhuis.

Rechts: achterzijde van dezelfde deur (spiegelklamp).

7. Waardestelling

7.1. Rijksmonument en rijksbeschermd stadsgezicht

Het pand Nobelstraat 1b-1h (oud adres: Nobelstraat 1a-1b) is sinds 23 juli 1981 geregistreerd als rijksmonument nr. 17828⁴⁸, voorzien van onderstaande omschrijving:

'PAND met gevel in Lodewijk XIV stijl met kroonlijst op gesneden consoles - inwendig restant van een Rooms-Katholieke schuilkerk.'

Op grond van deze omschrijving is het pand als bouwkundige eenheid geheel beschermd, zowel uitwendig als inwendig (indeling/ interieur).



Begrenzingskaart van het beschermde stadsgezicht Den Haag (https://archisarchief.cultureelerfgoed.nl/Beschermde_Gezichten/BG1639/BEGRENZINGSKAART_aanwijzing_1639.jpg).

Bovendien ligt het pand in het rijksbeschermd stadsgezicht, besluit nummer 1639 (28 juni 1994). De Erfgoedwet uit 2016 definieert een beschermd stads- of dorpsgezicht als: *'Groepen van onroerende zaken die van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun onderlinge ruimtelijke of structurele samenhang dan wel in hun wetenschappelijke of cultuurhistorische waarde en in welke groepen één of meer monumenten bevinden'*. Bescherming geschiedt door middel van een bestemmingsplan, hier 'St. Jacobskerk e.o., 's-Gravenhage bestemmingsplan

⁴⁸ <https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumenten/17828>.

deels onherroepelijk in werking (vastgesteld 2013-10-17)/ 'St. Jacobskerk e.o., gemeente 's-Gravenhage, gerechtelijke uitspraak vastgesteld (2014-07-23).'

Voor het beschermde stadsgezicht geldt een dubbelbestemming 'Waarde - Cultuurhistorie' op het perceel/ pand. Artikel 29.1 definieert de omschrijving: *'De voor 'Waarde - Cultuurhistorie' aangewezen gronden zijn, behalve voor de daar voorkomende bestemmingen als bedoeld in artikelen 3 tot en met 29, mede bestemd voor behoud en bescherming van de cultuurhistorische waarden van het Rijksbeschermd stadsgezicht Centrum Den Haag, zoals beschreven in het aanwijzingsbesluit Rijksbeschermd stadsgezicht 's-Gravenhage uitbreiding van 28 juni 1994 met de bijbehorende toelichtingen opgenomen in bijlagen 2, 3, 4, 5 en 6 van het plan'*.⁴⁹

Dat alles betekent niet dat alle onderdelen van het gebouw dezelfde cultuurhistorische waarden hebben. Daarom heeft een 'interne waardestelling' plaatsgevonden volgens de URL 2007 voor uitvoering van bouwhistorisch onderzoek met waardestelling van de ERM.⁵⁰ Daarbij zijn de 'monumentwaarden' van (onderdelen van) het pand vergeleken en gewogen binnen het kader van object zelf.

Dit leidt tot een classificatie in drie categorieën: hoge-, positieve en indifferente waarden. Deze geeft aan hoe belangrijk de verschillende onderdelen en aspecten zijn voor de leesbaarheid van de geschiedenis van het gebouw.⁵¹

- Hoge waarden: deze onderdelen/ aspecten zijn van cruciaal belang voor de structuur en/of betekenis van het object ('afleesbaarheid van het verhaal van het gebouw').
- Positieve waarden: deze onderdelen/ aspecten zijn van belang voor de structuur en/of betekenis van het object.
- Indifferente waarden: deze onderdelen/ aspecten zijn van relatief weinig of geen belang voor de structuur en/of betekenis van het object.

7.2. Samenvatting bouwgeschiedenis

De bouwgeschiedenis van het pand Nobelstraat 1b-1h gaat terug tot de late middeleeuwen, toen op het brede perceel Nobelstraat 1-3 een vrijstaand patriciërshuis is gebouwd met een basse-cour.

Dat laatmiddeleeuwse huis is in de vroege 17^{de} eeuw uitgebreid met een zijvleugel, de huidige voorvleugel van het achterhuis van Nobelstraat 1b-1h. De datering in 1607 wordt gekoppeld aan het echtpaar Margriet van der Noot en Dirk of Diederik van Beijeren van Schagen, waarvan de wapenschilden zijn te vinden onder de consoles van een balklaag van moer- en kinderbinten in het achterhuis (huwelijkskamer).

Aansluitend is de achterbouw van het achterhuis tot stand gekomen. In zijn huidige vorm dateert het gebouw uit circa 1620-1630. Bij het onderzoek uit 1982-'84 zijn meerdere fasen onderscheiden. Eén van de meest bijzondere onderdelen is een Rooms-katholieke schuilkerk op de zolder, die vermoedelijk tot de oorspronkelijke opzet behoort. Het huis werd in deze periode al in tweeën gebruikt. Het gedeelte op het huidige perceel Nobelstraat 1b-1h werd verhuurd.

In 1687 is het huis verkocht aan een 'projectontwikkelaar', die het voorterrein volbouwde met zelfstandige huizen en het complex Nobelstraat 1-3 in vieren verdeelde. De merkwaardige plaatsing van twee huizen achter elkaar op het perceel van Nobelstraat 1a-1h is gevolg van deze ontwikkeling. Vanaf de verkoop in 1690 zijn voor- en achterhuis van Nobelstraat steeds in één hand geweest, voor gecombineerde bewoning of (gedeeltelijk) verhuuring. Pas in het

⁴⁹ <https://www.ruimtelijkeplannen.nl/viewer/view>

⁵⁰ <https://www.stichtingerm.nl/kennis-richtlijnen/ur12007>

⁵¹ Deze waardestelling is uitsluitend gebaseerd op de cultuurhistorische belangen van het complex, zonder rekening te houden met de bouwtechnische toestand en gebruik(er)sbelangen.

midden van de 19^{de} eeuw resulteerde dit in een feitelijke splitsing met twee afzonderlijke toegangen in de voorgevel (Nobelstraat 1a-1b).

Het huis is vanaf de vroege 18^{de} eeuw meermalen verbouwd. Belangrijkste verbouwing was de verhoging van het voorhuis, waarbij een geheel nieuwe voorgevel tot stand kwam (circa 1730). Deze ontwikkeling is bij veel huizen in de directe omgeving herkenbaar. In het interieur zijn nog spaarzaam aanwijzingen en onderdelen uit deze verbouwingsfasen te vinden. Dit heeft te maken met de sterke degradatie van het pand door gebruik als magazijn in de vroege 20^{ste} eeuw en verwaarlozing in het midden van de 20^{ste} eeuw. De onteigening als Joods bezit in de tweede wereldoorlog en de langdurige procedure van rechtsherstel nadien heeft geleid tot langdurig achterwege blijven van onderhoud. Eind jaren zeventig hebben diefstal van interieur-onderdelen, kraak en brand het proces van verval nog versterkt. In 1980 is het pand van sloop gered door de Stichting Stadsherstel Den Haag en omgeving, daarbij stevig geholpen door de gemeente Den Haag en het Rijk. Ook de voorgenomen sloop van het voorhuis kon gekeerd worden. Foto's tijdens de restauratie van 1982-'84 maken duidelijk dat er veel vernieuwd is. Volgens een ontwerp van de architect Jan Walraad is het pand opgedeeld in winkels/ kantoren en appartementen (Nobelstraat 1b-1h). Nadien alleen onderhoud plaatsgevonden.

7.3. Interne waardestelling

Deze waardestelling wordt tevens verbeeld in de waardestellingsrepresentatietekeningen.

Situering

Het pand heeft hoge waarden als ankerpunt in het beschermde stadsgezicht, daarmee ook onderdeel van het historische bebouwingsbeeld van het stadscentrum. In kern is sprake van één van de oudste patriciërshuizen in de 'burgerstad', vergelijkbaar met het laatmiddeleeuwse pand Nobelstraat 5 dat zich nog kenmerkt door een voorhof of basse-cour. Het westelijk deel van de Nobelstraat was in de late middeleeuwen plek voor patriciërshuizen.

De sterke verdichting van de stad in 17^{de} eeuw laat zich lezen aan de toevoeging van een afzonderlijk woonhuis op de voorhof. Dat huis staat in de rooilijn en heeft zich in de 18^{de} eeuw ontwikkeld tot zijn huidige vorm, voorzien van een kenmerkende hoge lijstgevel. De Nobelstraat heeft een heftige ontwikkeling doorgemaakt in de 19^{de} en vooral de 20^{ste} eeuw, waarmee veel gebouwen zijn vernieuwd en aanzienlijk zijn vergroot.

Bouwmassa

Het gebouw heeft een samengestelde bouwmassa, waarin de complexe bouwgeschiedenis afleesbaar is. Hieraan worden hoge waarden toegekend.

Het laat-17^{de}-eeuwse tweelaags voorhuis heeft een asymmetrisch L-vormige schilddak, waaruit de 18^{de}-eeuwse verhoging van de voorgevel, de aanpassing van een afdak aan de achterzijde en de opbouw van een trappenhuis herkenbaar is.

Een smalle lichthof vormt een harde scheiding tussen het voor- en achterhuis. De achtergevel van het voorhuis is nagenoeg blind.

Het achterhuis heeft een T-vormig zadeldak, waarin de verschillen in nokhoogte eveneens getuigt van een gefaseerde totstandkoming. De voorvleugel uit 1607 heeft een fragment van een laatmiddeleeuws gebouwencomplex geïncorporeerd (Nobelstraat 1-3). De achterbouw moet in de periode 1620-1630 tot stand zijn gekomen, vermoedelijk in drie kort op elkaar volgende bouwfases.

Het achterperceel is een restant van een grote tuin, waarvan de flankerende dienstgebouwen vanaf de 17^{de} eeuw tot zelfstandige woningen zijn geëvolueerd.

Gevels en dak

De voorgevel van het voorhuis heeft hoge waarden vanwege de kenmerkende 18^{de}-eeuwse hoofdvorm en architectuur, inclusief de originele hardstenen plint, het zorgvuldige metselwerk met dodekoprode beschildering en het hoofdstel met sierlijke consoles. De vensters zijn in positie, omvang en uitvoering origineel onderdeel van de gevel (18^{de} eeuw). In de architectonische expressie is sprake van hoge waarden.

Het merendeel van de kozijnen is origineel. De schuiframen zijn gereconstrueerd naar midden-19^{de}-eeuws model. De hoofdentree is gereconstrueerd in zijn 18^{de}-eeuwse hoofdvorm, voorzien van een deur en bovenlicht in 19^{de}-eeuwse vormtaal (1982-'84). De originele kozijnen hebben hoge waarden, vanwege uitvoering en origineel materiaal. In uitvoering hebben de vernieuwde kozijnen, ramen en deur positieve waarden (reconstructie 1982-'84).

De zijgevels van het voorhuis zijn niet zichtbaar, maar als onderdeel van de oorspronkelijke opzet en de afleesbaarheid van de bouwgeschiedenis (bouwsporen in het metselwerk) is sprake van hoge waarden. Ook de achtergevel heeft hoge waarden, eveneens als onderdeel van de oorspronkelijke opzet en de afleesbare bouwgeschiedenis. De huidige afwerking van pleisterwerk en de gevelopeningen hebben indifferente waarden, vanwege de recente datering. Het glas-in-lood van het trappenhuis heeft positieve waarden als onderdeel op zich, het heeft geen relatie met het gebouw.

De voorgevel en achtergevel van het achterhuis hebben hoge waarden, vanwege de afleesbare bouwsporen van de 17^{de}-eeuwse architectonische opzet (metselwerk, ontlastingsbogen, e.a.) en beeldbepalende aanpassingen uit de 18^{de} en 19^{de} eeuw (gedeeltelijke vernieuwingen van metselwerk en aanpassing van de vensteropeningen). Alle vensters en schuiframen zijn gereconstrueerd naar 18^{de}- en 19^{de}-eeuws model. In de architectonische expressie – als onderdeel van de architectuur van de gevels en de (gereconstrueerde) afleesbaarheid van de fasering – is sprake van hoge waarden. In uitvoering en materialisatie hebben de vernieuwde kozijnen en ramen positieve waarden (reconstructie 1982-'84).

De nieuw geplaatste deurkozijnen en glasdeuren hebben indifferente waarden.

Nog onbenoemd is de plint van Gobertangersteen (voorgevel van het achterhuis), die als onderdeel van de gevelarchitectuur van het middeleeuwse huis hoge waarden heeft.

De zijgevels van het achterhuis zijn niet zichtbaar, maar als onderdeel van de oorspronkelijke opzet en de afleesbaarheid van de bouwgeschiedenis vanaf de late middeleeuwen (bouwsporen in het metselwerk) is sprake van hoge waarden.

De dakdekking van Oudhollandse pannen op het voorhuis heeft hoge monumentwaarden, aangezien deze hergebruikt zijn bij de restauratie van 1982-'84. Het achterhuis heeft nieuwe Oudhollandse pannen, passend bij het karakter van het complex. Deze hebben positieve waarden.

De schoorstenen van het voorhuis heeft hoge waarden als wezenlijk onderdeel van de 18^{de}-eeuwse bouwfase (westzijde) en 19^{de}-eeuwse bouwfase (oostzijde).

Draagconstructie

De draagconstructies van voor- en achterhuis hebben hoge waarden, aangezien deze in opzet, uitvoering en afwerking bijdragen aan de afleesbaarheid van de bouwgeschiedenis. Dat geldt voor de middeleeuwse kruisgewelven van de kelder en torenkamers, de moer- en kinderbinten in het achterhuis en enkelvoudige balklagen in voor- en achterhuis. Bij de restauratie van 1980-'82 zijn onderdelen van deze constructies vernieuwd naar origineel model. Deze vernieuwde onderdelen zijn daarmee een essentieel onderdeel van de hoofdvorm en opzet, zodat ook daaraan hoge waarden worden toegekend.

De kapconstructies van voor- en achterhuis hebben eveneens hoge waarden, zowel in uitvoering, opzet als materiële uitvoering. Ze zijn grotendeels origineel. Daarmee dragen ze bij aan de afleesbaarheid van de bouwgeschiedenis. Ook de bewerking van het hout, detaillering van de aansluitingen en verschillen in uitvoering dragen bij aan de afleesbaarheid

Uitzondering zijn de halfgebinten op zolderniveau van de voorvleugel van het achterhuis, die in aangepaste vorm zijn vernieuwd (zwaarder uitgevoerd en zonder reproductie van de bouwsporen). Deze hebben positieve waarden, omdat ze niet meer bijdragen aan de afleesbaarheid van de bouwgeschiedenis.

De sporen en het beslot zijn op eenvormige en eenduidige wijze vernieuwd bij de restauratie van 1982-'84, passend bij de hoofdkarakteristiek van de constructies. Ze hebben positieve waarden.

Indeling en interieur-afwerking

De kelder met kruisgraatgewelven en gedrukte tongewelven is reeds benoemd als onderdeel van de constructie. De afwerking van pleisterwerk en kalkwitsel, plavuizen past bij de oorspronkelijke opzet. Deze heeft positieve waarden. De keldertrap heeft hoge waarden, zowel in positie als uitvoering (19^{de} eeuw).

In het voorhuis heeft de oorspronkelijke, laat-17^{de}-eeuwse indeling hoge waarden, namelijk de dwarswanden op de begane grond en hoofdopzet van de indeling op de eerste verdieping. De 18^{de}-eeuwse aanpassingen – de uitvoering van de entreehal met nissen en de plaats van het trappenhuis – dragen belangrijk bij aan de waarden, zeker in combinatie met de voorgevel en de wijzigingen in de kap. Bijzonder is het midden-18^{de}-eeuwse stucplafond in de woonkamer op de begane grond. Dit heeft hoge waarden.

Na het verval in het derde kwart van de 20^{ste} eeuw en de restauratie van 1982-'84 zijn spaarzame restanten van de oude interieur behouden gebleven. Deze dragen bij aan de afleesbaarheid van de bouwgeschiedenis. De lambriseringen op de eerste verdieping hebben hoge waarden als onderdeel van de 18^{de}-eeuwse voorgevel. De bewaard gebleven binnendeurkozijnen met paneeldeuren hebben hoge waarden als (belangrijke) restanten van de interieur-afwerking. Ook de kachelnis uit het midden van de 19^{de} eeuw heeft om deze reden hoge waarden. De schouwen op de begane grond en eerste verdieping hebben hoge waarden, aangezien ze bijdragen aan de herkenbare historische opzet en indeling van het pand. De herplaatste 18^{de}-eeuwse schoorsteenmantel op de begane grond heeft hoge waarden in relatie met de boezembetimmering en stucplafond. De 19^{de}-eeuwse schoorsteenmantel op de eerste verdieping heeft positieve waarden, aangezien hij de oorspronkelijke opzet van de ruimte herkenbaar maakt en aansluit bij de overige interieur-onderdelen. De nieuw toegevoegde interieur-afwerkingen uit 1982-'84 hebben positieve waarden in geval van een historiserende uitvoering, aangezien ze als 'beeldondersteunend' kunnen worden aangemerkt. Ze dragen duidelijk bij aan het historische karakter, daarmee ook de leesbaarheid van het pand. Aan neutrale toevoegingen uit die periode, worden indifferente waarden toegekend.

In het achterhuis heeft de indeling hoge waarden, omdat hierin de historische ontwikkeling van een laat-15^{de}-eeuwse 'torengewelf' met overwelfde ruimten en drie 17^{de}-eeuwse uitbreidingen herkenbaar is. Enkele ondergeschikte 18^{de}-eeuwse aanpassingen zijn eveneens herkenbaar. Deze dragen ook bij aan de afleesbare geschiedenis. De functionele aanpassingen uit de restauratie-periode van 1982-'84 hebben indifferente waarden.

Hoge waarden hebben de zeldzame stucafwerkingen van de kruisgraatgewelven in de torenkamers (circa 1500). De beschildering in imitatiebaksteen van het gewelf in de torenkamer op de begane grond werd in 1983 als indifferent aangeduid (Crevecoeur), maar is wel gerestaureerd. Er is sprake van een romantische 19^{de}-eeuwse ingreep, die wel degelijk als onderdeel van de afleesbare bouwgeschiedenis van belang is. In deze periode hebben meer herstellingen

plaatsgevonden, waaronder de donkere kleurstelling van de balklaag van de linker achterkamer op de begane grond en de reconstructie van de consoles in de linker achterkamer. Ook die hebben hoge waarden.

Hoge waarden heeft de eikenhouten spiltrap uit de 17^{de} eeuw, onderdeel van de oorspronkelijke opzet van het achterhuis en onderdeel van de weg naar de schuilkerk. De tegellambrisering hoort vermoedelijk bij de laat-19^{de}-eeuwse historiserende aanpassingen in het huis, maar met gebruik van 17^{de}-eeuwse en 19^{de}-eeuwse tegels. De uitvoering is bijzonder.

Een zeldzaam onderdeel in het achterhuis is de katholieke schuilkerk uit circa 1630, die nog herkenbaar is in zijn inpassing en interieur-afwerking. Ondanks het feit dat nagenoeg alle bevestigingen (beschot) en afwerkingen reconstructies uit 1982-'84 zijn, worden hieraan hoge waarden toegekend. Deze toekenning is vooral gebaseerd op de zeldzame ruimtelijke beleving van een schuilkerk op een achterzolder, een authentieke plek met een authentieke ontsluiting. Noemenswaard is dat er ook nog diverse originele onderdelen aanwezig zijn, die zeer sterk bijdragen aan de betekenis van deze ruimte: kapconstructie met kinderbinten, beschot van de vliering, balusters in de balustrades. Ook gedeelten van het trappenhuis en daarmee de toegang tot de ruimten van de schuilkerk zijn origineel.

Na het verval in het derde kwart van de 20^{ste} eeuw en de restauratie van 1982-'84 zijn spaarzame restanten van de oude interieur-afwerking behouden gebleven. Belangrijke interieur-onderdelen – die bijdragen aan de leesbaarheid van de bouwgeschiedenis – zijn de ziende balklagen met consoles, ravelingen en afwerking (spreidseel, kopschotjes en beschildering). Zeldzaam zijn de consoles met wapenschilden van de opdrachtgevers (1607). Bij de restauratie van 1982-'84 zijn aanvullingen en herstellingen uitgevoerd, die 'naadloos' in de context passen en feitelijk onlosmakelijk onderdeel zijn geworden. Deze dragen sterk bij aan de afleesbaarheid van de bouwgeschiedenis.

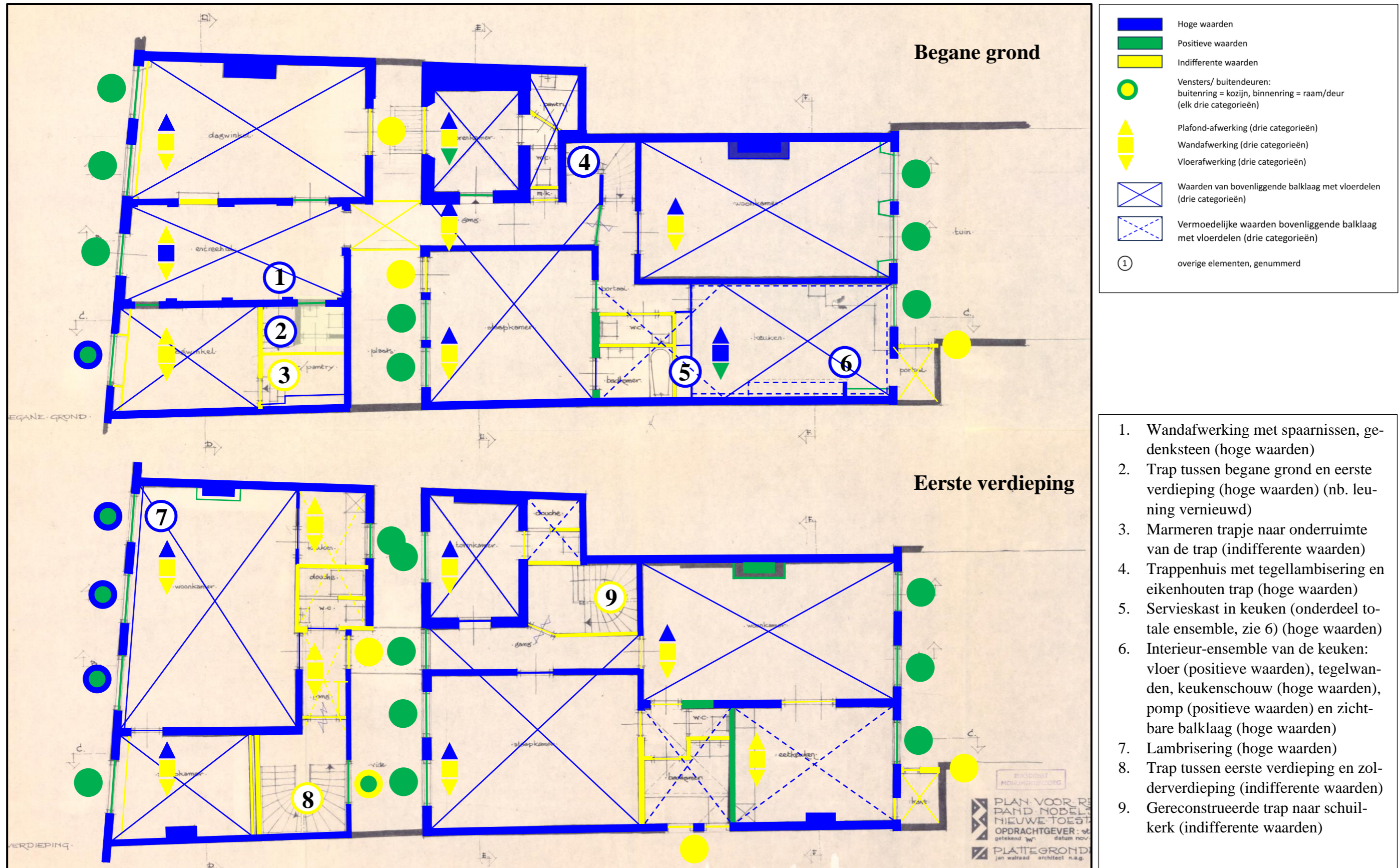
De keuken heeft hoge waarden vanwege de samenhangende inrichting en afwerking (interieur-ensemble). Belangrijkste onderdelen met hoge waarden zijn de ziende balklaag met raveling voor de schouw, de tegel-afwerking van de wanden, de schouw (deels origineel) en de servieskast (grotendeels origineel). De pomp (reconstructie met oude elementen) heeft positieve waarden. De vloer heeft eveneens positieve waarden, vanwege de passende uitvoering als onderdeel van de totale interieur-afwerking (ensemble).

De schouw in de linkerachterkamer op de begane heeft hoge waarden als een van de weinige oorspronkelijke exemplaren in het huis. Hij dateert uit de vroege 18^{de} eeuw, maar is omstreeks 1900 historiserend opgeklampt. Helaas zijn belangrijke decoraties verdwenen, te oordelen aan de bouwsporen.

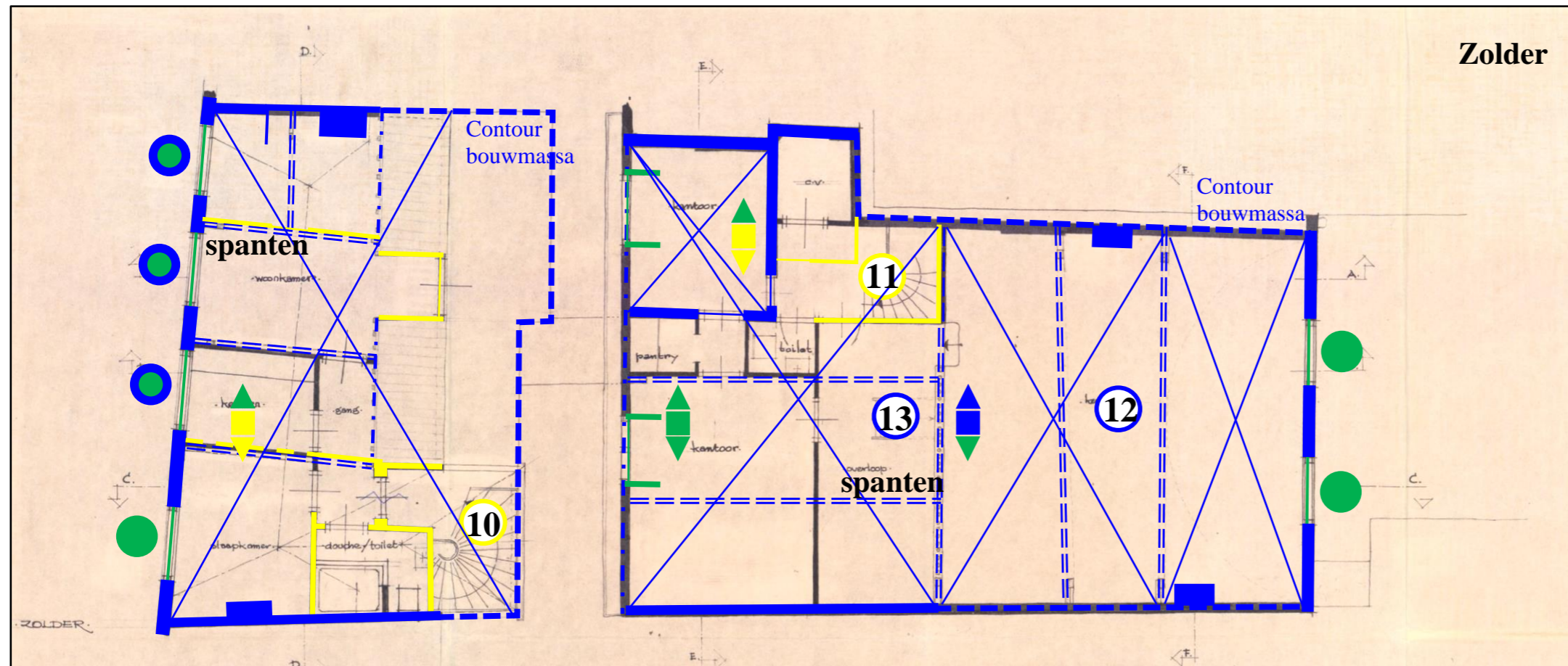
Het bij de restauratie gereconstrueerde exemplaar op de eerste verdieping heeft positieve waarden, omdat hij in zijn locatie en uitvoering past binnen de context van het huis. De uitvoering is sober, de schoorsteenmantel van elders afkomstig.

De bewaard gebleven binnendeurkozijnen met paneel- en klampdeuren hebben hoge waarden als (belangrijke) restanten van de interieur-afwerking. Eén van de kozijnen met bijbehorende deur heeft een bijzondere decoratie in Lodewijk-XVI-stijl. En speciaal genoemd moeten worden de 17^{de}-eeuwse eikenhouten strokendeuren op de zolder, die tamelijk zeldzaam zijn.

De nieuw toegevoegde interieur-afwerkingen uit 1982-'84 hebben positieve waarden in geval van een historiserende uitvoering, aangezien ze als 'beeldondersteunend' voor het pand kunnen worden aangemerkt. Ze dragen duidelijk bij aan het historische karakter, daarmee ook de leesbaarheid van het pand. Aan neutrale toevoegingen uit die periode, worden indifferente waarden toegekend.

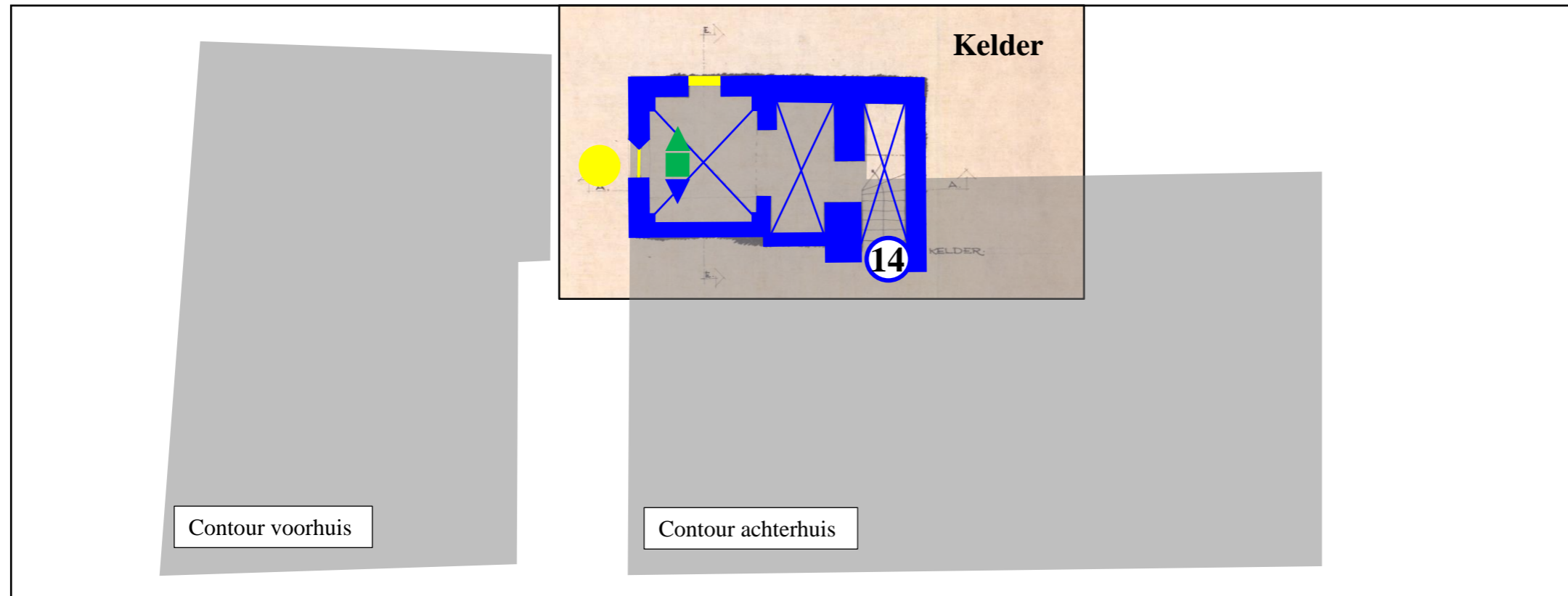


Waardestellingsrepresentatietekeningen van de begane grond (boven) en eerste verdieping (onder), ingetekend op de ontwerpplaattegrond uit november 1978, tekening van Jan Walraad architect (RCE pandsdossier). Deze tekening kan niet worden gebruikt zonder de tekst van hoofdstuk 7.3.



	Hoge waarden
	Positieve waarden
	Indifferente waarden
	Vensters/ buitendeuren: buitenring = kozijn, binnenring = raam/deur (elk drie categorieën)
	Plafond-afwerking (drie categorieën)
	Wandafwerking (drie categorieën)
	Vloerafwerking (drie categorieën)
	Waarden van bovenliggende balklaag met vloerdelen (drie categorieën)
	Vermoedelijke waarden bovenliggende balklaag met vloerdelen (drie categorieën)
	overige elementen, genummerd

10. Trap tussen eerste verdieping en zolderverdieping (indifferente waarden)
11. Gereconstrueerde trap naar schuilkerk (indifferente waarden)
12. Ensemble van de schuilkerk: balustrade op de zolder, vlieringvloer in twee traveeën, vlieringwanden met beschoot en balustrade (oud/ nieuw), beschoot op dakschilden en tongewelf
13. Vlieringtrap, onderdeel ensemble van de schuilkerk
14. Gemetselde keldertrap



Waardstellingsrepresentatietekeningen van de zolder (boven) en kelder van het achterhuis (onder), ingetekend op de ontwerpplaattegrond uit november 1978, tekening van Jan Walraad architect (RCE pandsdossier). Deze tekening kan niet worden gebruikt zonder de tekst van hoofdstuk 7.3.

8. Gebruikte literatuur en bronnen

Literatuur

- J. van Breen, 'een vroeg-zestiende-eeuwse woning te 's-Gravenhage', in: KNOB tweede serie april/mei 1912, vijfde jaargang nr. 1 en 2, pag. 209-217.
- Bureau voor bouwhistorisch onderzoek J.A. van der Hoeve, *Den Haag, Oude Molstraat 30/30A-D, bouwhistorische verkenning*, Utrecht 2024 (rapport).
- Bureau voor bouwhistorisch onderzoek J.A. van der Hoeve, *Den Haag, Oude Molstraat 32/32A-J, bouwhistorische verkenning*, Utrecht 2024 (rapport).
- B. Duinkerken, K. Stal en R. Dessing. '... Verkocht!' *Tweehonderd jaar venduhuis der notarissen te 's-Gravenhage*, Den Haag 2012.
- J.G.M. Kistemaker en J.R. Magendans, *Het Nobelhuis, Een archeologisch en bouwhistorisch onderzoek (VOM-reeks 1984-2)*, Den Haag 1984.
- L. Molhuysen, H. Rosenberg en C.J.J. Stal, *Graven in het verleden*, 's-Gravenhage 1982.
- J. Pluis, *De Nederlandse Tegels, decors en benamingen 1570-1930*, Leiden 1997.
- Rijkscommissie tot het opmaken en uitgeven van een inventaris en eene beschrijving van de Nederlandsche monumenten van Geschiedenis en Kunst (J.C. van Overvoorde, J. Cuypers en J.A. Fredriks), *Voorlopige lijst der Nederlandsche monumenten van geschiedenis en kunst. Deel III. De provincie Zuidholland*, Utrecht 1915.
- A. Steegh, *Monumentenatlas van Nederland 1100 Historische Nederzettingen in kaart*, Zutphen 1985 (2^{de} druk).
- J.J. Stok (red.), *Stichting monumentenfonds Den Haag en omgeving 1974-1999*, Den Haag 1999.

Internetsites

- https://archisarchief.cultureelerfgoed.nl/Beschermde_Gezichten/BG1639/
- <https://cbgfamiliewapens.nl/zoeken?search>
- <https://www.joodsmonument.nl/nl/>
- <http://monumentenfondsdenhaag.nl/project/nobelhuis>
- <https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumenten/17828>
- <https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/2.19.255.01/>
- <https://www.oorlogsgetroffenen.nl/thema/rechtsherstel/>
- <https://www.ruimtelijkeplannen.nl/viewer/view>
- www.topotijdreis.nl
- <https://nl.wikipedia.org/wiki/>

Archiefbronnen

- HGA beeldbank (<https://haagsgemeentearchief.nl/mediabank/beeldcollectie/>)
- Gemeente Den Haag, inzage bouwtekeningen
- Kadaster (kadamviewer)
- Rijksdienst voor het cultureel Erfgoed (RCE), pandsdossier
- RCE, beeldbank (<https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/beeldbank>)
- Stadsherstel Den Haag, pandsarchief

